

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Абу Райхон Беруний номидаги Тошкент давлат техника
университети

Исматуллаев П.Р., Ахмедов Б.М., Тураев Ш.А.

СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ ВА СИФАТНИ БОШҚАРИШ АСОСЛАРИ

5521600 – “Метрология, стандартлаштириш ва
сертификатлаштириш” ва 5524300 - “Маҳсулот сифати
менежменти (маҳсулот турлари бўйича)” йўналишлари
бакалаврият талабалари учун

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА

Тошкент – 2007

Ушбу этиборингизга ҳавола этилаётган “Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш асослари” ўқув қўлланмаси илк бора тайёрланган бўлиб, олий ўқув юртларида 5521600 – “Метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш” ва 5524300 - “Маҳсулот сифати менежменти (маҳсулот турлари бўйича)” йўналишлари бўйича таълим олаётган бакалаврият талабалари учун мўлжалланган. Ушбу ўқув қўлланмадан олий ўқув юртларида метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш ҳамда сифатни бошқариш соҳаларига алоқадор йўналишда таълим олаётган талабалар ҳамда илмий-техник ходимлар ҳам фойдаланишлари мумкин.

Тақризчилар: ф.-м.ф.н., доц. Умаров А. СМСИТИ
директории муовини

т.ф.д., проф. Джумабоев А.Б. ТДТУ

МУНДАРИЖА

Кириш.....	7
1-Боб. Сертификатлаштириш	9
1.1. Сертификатлаштиришнинг ривожланиш тарихи.....	9
1.2. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқаришнинг қонуний ва меъёрий асослари	13
1.3. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш соҳасидаги атама ва таърифлар	22
1.4. Сертификатлаштириш тизимининг мақсади, вазифалари ва фаолият турлари.....	29
1.5. Халқаро, ҳудудий ва миллий миқёсида сертификатлаштиришнинг ривожланиши	32
1.5.1. Чет эл давлатларида сертификатлаштириш амалиёти	42
1.5.2. Америка Қўшма Штатлари сертификатлаштириш фаолияти	43
1.5.3. Англия сертификатлаштириш фаолияти	45
1.5.4. Франция сертификатлаштириш фаолияти.....	46
1.5.5. Германияда сертификатлаштириш фаолияти	47
1.5.6. Япония сертификатлаштириш тизими фаолияти.....	50
1.5.7. Хитой сертификатлаштириш тизими	52
1.5.8. Россия Федерациясида сертификатлаштириш миллий тизимини яратилиши	54
2-Боб. Ўзбекистон Республикасининг миллий сертификатлаштириш тизими	59
2.1. Сертификатлаштиришни ўтказиш босқичлари.....	60
2.2. Ўзбекистон Республикасида маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби	62
2.2.1. Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби умумий қоидалари	66

2.2.2. Гигиеник сертификатни, ветеринария ва фитосанитария хулосаларини расмийлаштириш ва бериш тартиби	6
2.2.3. Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш ва бериш тартиби	7
2.2.4. Чет эл мувофиқлик сертификатларини эътироф этиш	7
2.2.5. Маҳсулотни штрихли кодлаштириш.....	7
2.3. Сертификатлаштириш бўйича ишларда қатнашувчи корхоналар.....	8
2.4. Сертификатлаштириш объектлари ва субъектлари.....	8
2.5. Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмаси.....	8
2.6. Ўзбекистон сертификатлаштириш миллий тизими идоралари.....	9
2.6.1. Сертификатлаштириш бўйича миллий идора	9
2.6.2. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш ҳудудий марказлари – СМСХМ.....	9
2.6.3. Ўз СМТ илмий-усулият маркази – стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти	9
2.6.4. Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идоралари	103
2.6.5. Аккредитланган синаш лабораториялари	104
2.6.6. Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш идоралари	105
2.6.7. Назорат идоралари	106
2.7. Сертификатлаштириш схемалари.....	107
2.8. Сертификатлаштириш омиллари	111
2.9. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот.....	116

2.10. Сертификатлаштиришнинг меъёрий ҳужжатлар билан таъминланиши	118
2.11. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот ишлаб чиқариш шароитларини текшириш	120
2.12. Синов лабораториялари ва уларни аккредитлаш.....	121
2.13. Сертификатлаштиришда маҳсулотни текшириш.....	131
2.14. Сертификатлаштириш натижаларини расмийлаштириш	133
3-Боб. Сифат менежменти тизимини сертификатлаштириш	136
3.1. Сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича минтақавий ва халқаро ташкилотлар.	136
3.2. Сифат менежменти тизимини сертификатлаштириш мақсади ва ўтказиш талаблари.....	139
3.3 Аудит объектлари ва қўлланиш соҳаси	140
3.4 Сифат менежменти тизимини сертификатлаштириш жараёнлари.	146
3.4.1 Ишларни ташкиллаштириш (1 босқич).....	147
3.4.2 Текширилаётган ташкилотнинг СМТ ҳужжатларини таҳлили (2 босқич).....	153
3.4.3 «Жойида» аудитга тайёрлаш (3 босқич)	155
3.4.4 «Жойида» аудит ўтказиш ва аудит натижалари бўйича далолатнома тайёрлаш (4 босқич).....	159
3.4.5 Сертификатлаштиришни тугатиш, рўйхатга олиш ва СМТ мувофиқлик сертификатини топшириш (5 босқич)..	171
3.4.6 Сертификатлаштирилган СМТ нинг инспекцион назорати (6 босқич).....	177
4-Боб. Эксперт-аудиторлар фаолияти ва уларни тайёрлаш	181
4.1. Эксперт-аудиторлар	181
4.2. Эксперт-аудиторларга қўйиладиган талаблар	182
4.3. Маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторга тавсия этиладиган талаблар.....	184

4.4. Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторга тавсия этиладиган талаблар	185
4.5. Синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича эксперт- аудитор учун тавсия этиладиган талаблар	186
4.6. Эксперт-аудиторлар тайёрлаш	187
5-Боб. Маҳсулот сифати ва сифатни бошқариш	189
5.1. Маҳсулот ва унинг сифати ҳақида умумий тушунчалар ..	190
5.2. Маҳсулот сифатининг кўрсаткичи	193
5.3. Саноат маҳсулотларининг таснифланиши.....	198
5.4. Маҳсулотнинг сифатини баҳолаш	204
5.5. Маҳсулот сифатини ошириш ва бошқариш тизими.	207
5.6. Маҳсулотлар сифатини назорат қилиш	211
5.7. Маҳсулот сифатини бошқаришнинг давлат тизими	214
✕5.8. Хақаро стандартлар асосида сифатни бошқариш тизими.	217 ✓
5.8.1. Сифат тизимини ривожланиш тарихи.	217
5.8.2. Сифат менеджменти тизимининг тамойиллари.....	219
Фойдаланилган ва тавсия этиладиган адабиётлар	222
Иловалар.....	224

Кириш

Мазкур сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш ўқув курси маҳсулотни сертификатлаштириш, сифатга умумий раҳбарлик тизими ва ташкилотларни аккредитациядан ўтказиш масалаларига доир маълумотлар ва амалиёт манбааларини ўз ичига олади.

Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш ўқув қўлланмасининг асосий мақсади – талабаларни маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш ва уларнинг сифатини бошқариш масалаларининг мазмун моҳияти нимадан иборат, унинг келиб чиқиши ва ривожланиш тарихи, ҳозирги замонда унга бўлган талаблар, чет элларда ва Республикамизда сертификатлаштириш тартиби ва қонун қоидалари, миллий сертификатлаштириш ва аккредитлаш тизимлари ҳамда сифатни бошқариш тўғрисида билим олишларига ва кўникмага эга бўлишларига имконият яратади.

Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш курси хорижий давлатларнинг, халқаро ташкилотларнинг, ҳамда Ўзбекистон Республикасида сертификатлаштиришнинг ташкилий-услубий ва ҳуқуқий томонлари, шунингдек сертификатлаштириш қоидаларига тааллуқли ва сифатни бошқариш бўлимларини ўз ичига олган. Айтиш керакки, сертификатлаштириш билан сифат тизими ва аккредитлаштириш идораларининг сертификатлаштириш ва тадқиқот амалиётиларини тадбиқ қилиш масалалари - бевосита бир-бирига боғлиқдир. Шунингдек Ўзбекистонда аккредитлаш тизимини халқаро андозаларга

уйғунлаштирилган тарзда яратиш натижалари устида олиб борилаётган ҳаракатлар ҳам ушбу ўқув қўлланмада эътиборга олинган.

Мазкур ўқув қўлланмада ИСО 9000 серияли халқаро стандартларнинг, ҳамда Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими (бундан кейин Ўз СМТ) меъёрий ҳужжатлари асосида ишлаб чиқилган услубий кўрсатмалар ҳам инобатга олинган.

Маҳсулотлар, хизматлар ва ишларни сертификатлаштириш – маҳсулотни ўрнатилган талабларга ва унинг сифати билан тўғри боғлиқлигини тасдиқлашдир. Сифатсиз маҳсулот сертификатлаштирилиши мумкин эмас.

Сертификатлаштириш қуйидаги йўналишларга: маҳсулот (хизмат) истеъмолчиларнинг танлаш лаёқатлилиги фаолияти; истеъмолчиларни нопок ва виждонсиз ишлаб чиқарувчилар (сотувчи, бажарувчи)дан ҳимоя қилиш; маҳсулот (хизмат, ишлар)ни атроф-муҳит, яшаш ва жамият соғлиғи учун хавфсизлигини назорат қилиш; маҳсулот (хизмат, ишлар) сифат кўрсаткичлари ва ушбу маҳсулотни ишлаб чиқарган ишлаб чиқарувчилар (бажарувчилар)ни тасдиқлаш; ташкилот ва хусусий тадбиркорлар фаолиятини Республикамиз ягона товар бозорини ҳамда халқаро иқтисодиётда, илмий-техник ҳамкорликда ва халқаро савдоларда қатнашиши учун имконият яратиш соҳасида иш олиб боради.

Мувофиқликни тасдиқлаш ва баҳолаш тизими маҳсулот сифати ва хавфсизлигини, ишлар ва хизматларни назорат қилиш ва бунинг учун давлат текшируви ва назорати, лицензиялаштириш,

ихтиёрий сертификатлаштириш билан бошқа назорат шакллари асосий механизми бўлиши билан аҳамиятлидир.

Республикада сертификатлаштиришнинг ривожлантириш истиқболи маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш, шу билан бирга «мувофиқликни тасдиқлаш ва баҳолаш» - тизимига ўтиш, ҳамда бу фаолиятни такомиллаштириш бўйича «Ўзстандарт» агентлиги томонидан қабул қилинган концепцияда тўлиқ тарзда ёритиб берилган.

1-Боб. Сертификатлаштириш

1.1. Сертификатлаштиришнинг ривожланиш тарихи

Ҳозирги вақтда сертификат деган атамани тез-тез учратиш туради. Бу қандай атама деб сўрасангиз турлича талқин олишингиз мумкин: кимдир бирор малака олганлик тўғрисидаги тасдиқловчи ҳужжат деса, яна кимдир, маҳсулотни сифати тўғрисидаги ҳужжат, баъзи бировлар эса маҳсулотни ҳудудимизга олиб кириш ёки олиб кетиш учун божхонага кўрсатилиши лозим бўлган ҳужжат деб таъриф беради. Ўйлаймизки, дарслигимизнинг ушбу бўлимларини ўқиб ва ўрганиб чиқиб шу билан бирга маълум кўникмага эга бўлганингиздан сўнг ушбу атамага албатта иқтисод ва мукаммал жавоб топасиз.

Сертификат сўзининг маъносини келтиришдан олдин даврдан бироз четга чиқамиз.

Маълумки, Шарқ, жумладан Ўзбекистонимиз чет элларда нафақат гўзал табиати ва меҳнатсевар халқи билан, балки иқтисоднинг кўзни қамаштирадиган, ранг-баранг мева, сабзавот ва

турли маҳсулотларга сероб бозорлари билан ҳам машҳурдир. Бундан ташқари, бизнинг бозорлардаги яна бир ўзгачалик ҳам бор. Агар расталар оралаб юрадиган бўлсангиз, сотувчилар, деҳқонлар мева-чевалардан узатиб, тотиб кўришни таклиф этишларини гувоҳи бўласиз (албатта, тотиб кўрганлик учун ҳақ сўралмайди). Буни тагида бир маъно ётадики, у ҳам бўлса, маҳсулотнинг сифатига харидорнинг ўзи баҳо берсин, яъни, таклиф қилинаётган маҳсулот сифати ва унга суралаётган нарх мутаносиб равишда белгиланаётганлигига ўзи ишонч ҳосил қилсин.

Қадимдан бизда бир тушунча бор. Харид пайтида савдо мукамал ва тўлиқ бўлиши учун учта томон иштирок этиши керак. Биринчи томон – олувчи (харидор), иккинчи томон – сотувчи (тайёрловчи) ва учинчи – ҳолис томон. Учинчи томон сотилаётган буюм ёки маҳсулотга қўйилган нарх ушбу маҳсулот эга бўлган сифат кўрсаткичларига мутаносиб эканлиги тўғрисида кафолат берган. Бунда учинчи томон албатта маҳсулот тўғрисида ўзининг ҳолисона фикрини ҳаққоний билдира олиши, жуда кўп вақтдан буён шу фаолият билан шуғулланаётганлиги сабабли сотилаётган маҳсулотнинг шу вақтда ва шу бозордаги нархи бири-бирига мос тушушини белгилай оладиган мутахассис бўлиши талаб этилади. Савдонинг бу тури асосан катта миқдордаги ёки қимматбаҳо харид пайтида қўлланилган бўлиб, бу ҳолатни ҳозир ҳам қорамол, қўй ёки от савдоларида учратишимиз мумкин. Ўртада турувчи ҳолис томон (уларни даллоллар деб юритилган) савдони бир муқим бўлишига ёрдам бериб, савдо объектига хос бўлган сифат кўрсаткичларига тавсиф беради ва ҳолисона баҳо

беради. Бу шахсни ҳозирда кўп қўлланилаётган **брокер** билан тенглаштириш мақсадга мувофиқ эмас, чунки брокер сотилаётган ёки олинаётган маҳсулотнинг сифат кўрсаткичлари тўғрисида етарли баҳо бера оладиган шахс сифатида эмас, балки сотувчи томондан белгиланган нархда маҳсулотни сотиш ёки сотиб олиш билан шуғулланади. Биз сертификатлаштиришни тушунтириш мақсадида танлаган мисолимизда савдо тутагандан сўнг сотувчи томон ўз савдосидан, оловчи томон эса харидидан ва савдо объектининг мавжуд сифат кўрсаткичларидан ишонч ҳосил қилиб, қониқиш ҳиссига эга бўлади. Бу савдонинг яна бир муҳим хусусияти – учинчи ҳолис томон сифатида алоҳида ишончга ва нуфузга эга бўлган, ростгўй шахсларгина иштирок этиши мумкин. Биздаги мана шу савдо тури бир неча юз йиллардан бери мавжуд бўлиб, чет давлатларда сертификатлаштириш деб аталувчи фаолиятга айнан шу асос солган бўлса ҳам ажаб эмас.

Сертификатлаштириш гувоҳлик бериш, қайд ёки шаҳодат этиш, ишонч билдириш маъноларини билдирувчи **certifus** (лотинча) сўздан олинган бўлиб, керакли ишонччилик билан маҳсулотнинг муайян стандартга ёки техникавий ҳужжатга мувофиқлигини учинчи, ҳолис ва тан олинган томон тарафидан тасдиқлайдиган фаолиятни билдиради.

Саноат корхоналарида ишлаб чиқиляётган турли хил маҳсулотлар муайян сифат кўрсаткичларига эга бўлиши керак. Сифат кўрсаткичлари эса маълум, белгиланган талабларга мувофиқ /мос/ келиши лозим. Мувофиқлик ўз навбатида маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатларга мос келишини талаб этади. Мувофиқликни сертификатлаштириш (яъни тасдиқлаш)

мумкин.

"Сертификатлаштириш" тушунчаси биринчи март Халқаро стандартлаштириш ташкилоти Кенгашинин сертификатлаштириш масалалари бўйича махсус қўмитаси томонидан ишлаб чиқилиб ва бу муҳим тушунча: "Стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва синол лабораторияларининг аккредитлаш соҳаларидаги асосий атамалари ва уларнинг қоидалари" қўлланмасига киритилган.

Қайта ишланган Халқаро стандартлаштириш ташкилотининг қўлланмасида "сертификатлаштириш" атамасининг фақатгина изоҳлари берилган:

Сертификатлаштириш умумий атама бўлиб, маҳсулот, технологик жараён ва хизматларнинг сертификатлаштиришда /мувофиқликни тасдиқлашда/ учинчи томоннинг қатнашиши ва унга ҳолисона баҳо бериши тушунилади. Сифат тизимини баҳолаш соҳасидаги тараққиёт сифат тизимини сертификатлаштириш /ташкилотнинг сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш имкониятларини сертификатлаштириш/ бўйича янги долзарб йўналишни келтириб чиқардики, ушбу йўналиш бугунги кунда кенг қўлланилиб, бозор иқтисодиётидаги рақобатбардошлик, ўзаро савдо-сотиқнинг самараси ва истиқболилик даражаларини белгилаб берадиган омиллардан асосийси сифатида саҳнага чиқмоқда.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан сўнг сертификатлаштириш соҳасида жуда катта ишлар амалга оширилди ва ҳозирги кунда ҳам бу соҳанинг ривожланиши, халқаро миқёсда тан олиниши устида «Ўзстандарт» агентлиги

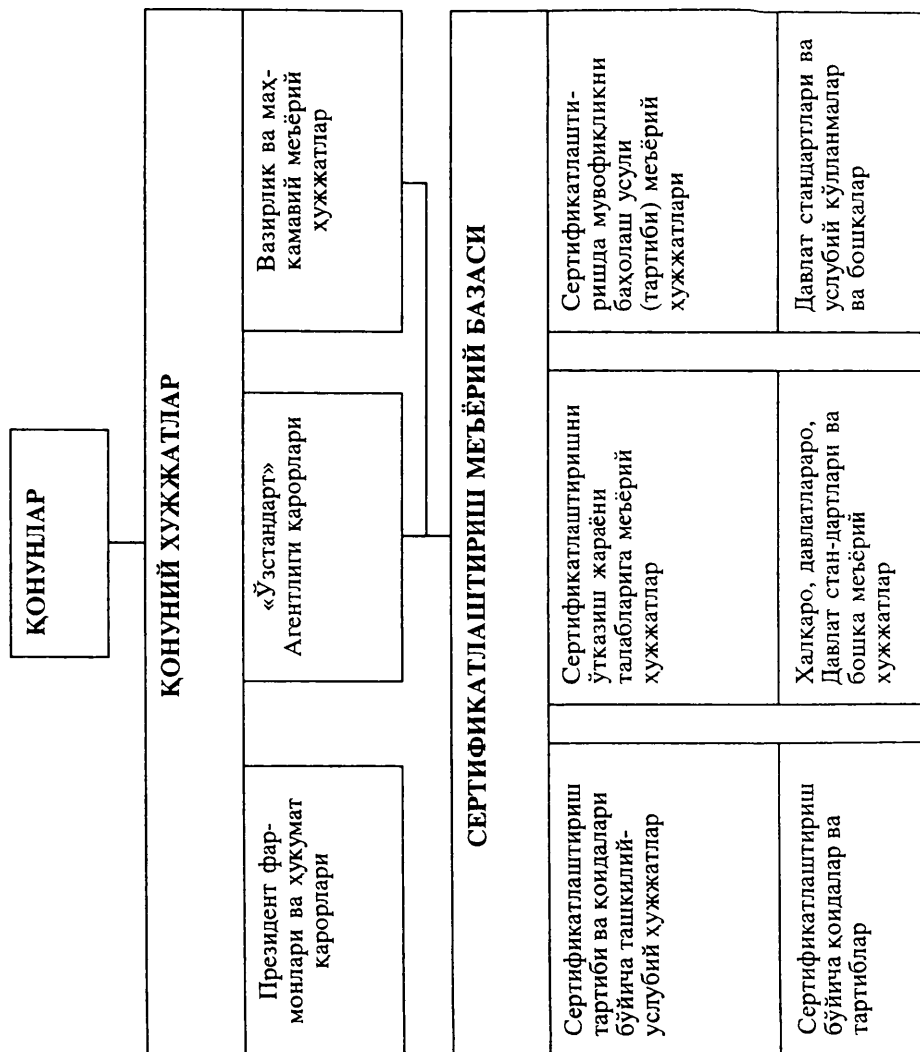
томонидан катта эътибор берилмокда. Бинобарин, 1992 йил мустақилликнинг илк йилларидаёқ Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш Давлат маркази («Ўздавстандарт») ва кейинчалик, 2002 йилда, ушбу соҳани янада ривожлантириш ва такомиллаштириш мақсадида мустақил «Ўзстандарт» агентлиги ташкилотига айлантирилиши Ҳукуматимиз томонидан бу соҳага берилаётган аҳамиятнинг махсул сифатида қараш мумкин. Давлатимиз томонидан сертификатлаштириш ишларини ташкиллаштириш, уни тартибга тушириш ва бу соҳанинг қонуний асосини яратиш мақсадида 1993 йил «Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида»ги қонуннинг қабул қилиниши, бунинг натижасида ишлаб чиқарилаётган ва четдан олиб кирилаётган маҳсулотларнинг хавфсизлиги тўғрисида Қарорнинг қабул қилиниши, уни амалга ошириш мақсадида қатор чоратадбирларнинг ишлаб чиқилиши ҳам айтиб ўтилган сўзларнинг яққол мисолидир.

1.2. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқаришнинг қонуний ва меъёрий асослари

Хар қандай фаолият ёки йўналиш нима мақсадни кўзлашидан қатъий назар албатта қонунлаштирилиши, тартибга гуширилиши, фаолиятни олиб бориш эса маълум меъёрий қўжатлар асосида олиб борилиши талаб этилади. Худди пунингдек, сертификатлаштириш фаолияти ҳам бундан мустасно эмас.

Қуйида ушбу соҳанинг қонуний асоси ва қонуности

хужжатлари тўғрисида тушунча бермоқчимиз.
Сертификатлаштиришнинг қонуний ва меъёрий асослари ва
базаси 1-расмда келтирилган.

1-расм. Сертификатлаштиришнинг қонуний ва меъёрий базаси.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан сертификатлаштириш масалалари бўйича қабул қилинган қонунлар:

- Ўзбекистон Республикасининг «Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Стандартлаштириш тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Озиқ-овқат маҳсулотлари сифати ва хавфсизлиги тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Истеъмолчилар ҳукукини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Ўсимликларни карантини тўғрисида»ги қонун;
- Ўзбекистон Республикасининг «Реклама тўғрисида»ги қонуни ва ҳоказолар.

Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг асос бўлувчи меъёрий ҳужжатлари:

- O‘z DSt 1.10-93 Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш давлат тизими. Асосий атамалар ва таърифлар;
- O‘z DSt 5.0:1998 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Асосий қоидалар;
- O‘z DSt 5.2-93 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштириш

идорасига умумий талаблар;

- O‘z DSt 5.4-98 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Текшириш ва назорат идораларига қўйиладиган талаблар;

- O‘z DSt 5.5:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Асосий атамалар ва таърифлар;

- O‘z DSt 5.6:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимини сертификатлаштириш идораларига талаблар;

- O‘z DSt 5.8:2006 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Мувофиқлик белгисини тасдиқлаш. Қўллаш қоидалари.

- O‘z RH 51-014:2006 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат бўйича Эксперт-аудиторлар. Тайёрлаш ва баҳолаш талаблари;

- O‘z RH 51-021:2004 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими.

- O‘z RH 51-024-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштириш бўйича ҳужжатларни эксперт баҳолаш;

- O‘z RH 51-025-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш. Асосий қоидалари;

- O‘z RH 51-026-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Апелляцияларни кўриб

чиқиш тартиби;

– O‘z RH 51-027-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимларини сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;

– O‘z RH 51-032:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Ишлар ҳақини тўлаш тартиби;

– O‘z RH 51-035-95 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;

– O‘z RH 51-103:2000 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлари инспекцион текширув;

– O‘z RH 51-044-96 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиш юзасидан Давлат назорати ва текшируви. Умумий талаблар;

– O‘z RH 51-061-97 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Хизматларни сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;

– O‘z RH 51-074-98 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Маҳсулотни идентификациялаш юзасидан йўриқнома;

– O‘z RH 51-085-99 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Озиқ-овқат маҳсулотлари ва жиҳозлари ва уларни ишлаб чиқариш юзасидан йўриқнома,

Давлат қайди тартиблари;

Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими меъёрий ҳужжатлари:

– О‘з DSt 16.0-98 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Умумий қоидалар.

– О‘з DSt 16.1:1999 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштириш идоралари ва текшириш идораларини аккредитлашини ўтказиш тартиби.

– О‘з DSt 16.2:1999 (EN 45013) Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштириш идораси ходимларига талаблар.

– О‘з DSt 16.3:2001 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Стандарт намуналарни тайёрлаш, аттестатлаш ва ишлатиш ҳуқуқи бўлган юридик шахсларни аккредитлаш. Ташкиллаштириш ва ўтказиш тартиби.

– О‘з DSt 16.4:2001 (ИСО/МЭК 17025) Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Синаш, ўлчаш лабораторияларига қўйиладиган умумий талаблар ва уларни аккредитлаш тартиби.

– О‘з DSt 16.5:2001 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Ҳужжатларни метрологик экспертизаси ва ўлчашларни бажариш усулларини аттестациялаш ҳуқуқи бўлган юридик ва жисмоний шахсларни аккредитлаш. Ташкиллаштириш ва ўтказиш тартиби.

– О‘з DSt 16.6:2003 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Ўлчашларни бажариш усулини

назоратини ташкиллаштириш ҳуқуқи бўлган юридик шахсларни аккредитлаш. Ташкиллаштириш ва ўтказиш тартиби.

– O‘z DSt 16.7:2004 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Инспекцион фаолияти мавжуд фирмаларга талаблар.

– O‘z DSt 16.8:2004 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Ишлаб чиқариш лабораторияларини аттестатлаш. Умумий талаблар ва ўтказиш тартиби.

– O‘z RH 51-018:2002 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Аккредитланган лабораторияларининг фаолиятини инспекцион текширувини ўтказиш тартиби.

– O‘z RH 51-104:2000 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштирилган маҳсулотларни инспекцион текширувини ўтказиш тартиби.

– O‘z RH 51-105:2001 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Аккредитланган сертификатлаштириш идоралари фаолиятининг инспекцион текширувини ўтказиш тартиби

– O‘z RH 51-112:2002 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Путур етказмасдан нозорат лабораторияларини аккредитлаш

– O‘z RH 51-121:2002 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Путур етказмасдан нозорат. Ўқув ва имтиҳон марказларини аккредитлаш.

– O‘z RH 51-131:2003 Ўзбекистон Республикасининг

аккредитлаштириш тизими. Путур етказмасдан назорат. Сертификатлаштириш идораси ходимларини аккредитлаш.

– O‘z RH 51-054:2003 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Синов лабораториялари сифат бўйича қўлланмаси. Ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;

– O‘z RH 51-056:2003 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштириш идоралари сифат бўйича қўлланмаси. Ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;

Шу билан бирга айтиб ўтиш керакки, 2007 йилнинг сентябр ойидан Ўзбекистонда синов ва калибрлаш лабораторияларини аккредитлашда янги халқаро стандарт «O‘z DSt ISO\IEC 17025:2007 «Синов ва калибрлаш лабораториялари компетентлигига қўйиладиган умумий талаблар»» жорий қилиниб, Миллий аккредитлаш тизимида аккредитацияга талабгор лабораториялар ушбу стандарт талаблари асосида текширилади.

Сифатни бошқариш меъёрий ҳужжатлари:

– O‘z RH 51-057:1997 Сифат тизими ҳужжатлари таркиби ва турлари. O‘z T 51-087:1999 Сифат тизими ҳужжатлаштирилган процедуралари ва таркибини аниқлаш бўйича тавсиялар;

– O‘z RH 51-090:1999 Сифат дастурини ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;

– O‘z T 51-094:2000 Хизматларга сифат тизимини жорий қилиш тартиби;

– O‘z DSt ISO 9001:2002 Сифат менеджменти тизими.

Талаблар.;

- O‘z DSt ISO 9000:2002 Сифат менеджменти тизими. Асосий қоида ва луғатлар (ISO 9000:2000);

- O‘z DSt ISO 9004:2002 Сифат менеджменти тизими. Сифатни яхшилаш бўйича тавсиялар (ISO 9004:2000, IDT);

- O‘z DSt ISO 10006:2005 Сифат менеджменти тизими. Сифат менеджменти лойиҳаси бўйича раҳбарий кўрсатма (ISO 10006:2003, IDT);

- O‘z DSt ISO 10007:2004 Сифатни маъмурий бошқариш. Маъмурий бошқариш конфигурацияси бўйича раҳбарий кўрсатма;

- O‘z DSt ISO 10013:2001 Сифат бўйича қўлланмани ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;

- O‘z DSt ISO/TP 10014:2004 Сифатни иқтисодий бошқариш бўйича раҳбарий кўрсатма;

- O‘z DSt ISO 10015:2003 Сифатни бошқариш. Ўқитиш бўйича раҳбарий кўрсатма;

- O‘z DSt ISO/TR 10017:2005 Сифат менеджменти тизимини ҳужжатлаштириш бўйича тавсия. O‘z DSt ISO 9001:2002 доирасида статистик усуллари қўллаш бўйича раҳбарий кўрсатма;

- O‘z DSt ISO 19011:2004 Сифат менежменти тизими заёки экологик менежменти тизими аудити бўйича раҳбарий кўрсатма.

1.3. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш соҳасидаги атама ва таърифлар

Мазкур курсда қўлланиладиган атама ва таърифлар ИСО/МЭК 2, O'z DSt ISO 9000:2002, O'z DSt 5.5 стандартларига мос бўлиб қуйидаги атама ва таърифлар мутаносиблик билан қўлланилади:

Сертификатлаштириш жараёни, шундай услубки, унда воситачи ҳисобланмиш – учинчи томон ёзма равишда гувоҳлик билдириб, маҳсулот, жараён ёки хизматни қўйилган талаблар даражасига мослигини эътироф қилади.

Саноат корхоналарида ишлаб чиқарилаётган турли хил маҳсулотлар муайян кўрсаткичларга жавоб бериши керак. Бу кўрсаткичлар эса маълум белгиланган талабларга мувофиқ /мос/ келиши лозим. Мувофиқлик ўз навбатида маҳсулот ёки хизматларнинг маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатлардаги шу маҳсулот ёки хизматларга белгиланган кўрсаткичларга мос келишини талаб этади. Мувофиқликни сертификатлаштириш мумкин. Хўш сертификатлаштириш тушунчаси нима?

Сертификатлаштириш деганда талаб этилган ишончлилик билан маҳсулотнинг муайян стандартга ёки техникавий ҳужжатга мувофиқлигини тасдиқлайдиган фаолият тушунилади.

"Сертификатлаштириш" тушунчаси биринчи марта Халқаро стандартлаштириш ташкилоти Кенгашининг сертификатлаштириш масалалари бўйича махсус қўмитаси томонидан ишлаб чиқилиб, унинг "Стандартлаштириш,

сертификатлаштириш ва синов лабораторияларининг аккредитлаш соҳаларидаги асосий атамалари ва уларнинг қоидалари" қўлланмасига киритилган.

Мувофиқлик - атамаси маҳсулот, жараён, хизматга белгиланган барча талабларга риоя қилишни ўз таркибига олади. Бунда мувофиқликни учта кўриниши - **мувофиқлик баёноти, мувофиқликни аттестатлаш, мувофиқликни сертификатлаштириш** деган тушунчалар мавжуд. Мувофиқлик баёноти деб етказиб берувчининг маҳсулот, жараён ва хизматларнинг аниқ бир стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга тўла-тўқис мувофиқлиги ҳақида бутун маъсулиятни ўз устига олганлигини баён этишига айтилади. Бу атамани сўнгги вақтларда "ўз-ўзини сертификатлаштириш" тушунчаси билан алмашилаётгани қайд қилинмоқда. Ўз-ўзини сертификатлаштириш деганда маҳсулот ишлаб чиқарувчи томон бутун маъсулиятни ўз зиммасига олган ҳолда маҳсулотнинг талаб этилган даражада сифатлилиги ҳақидаги кафолатни ўз зиммасига олади.

Мувофиқликни аттестатлаш деганда учинчи томон тарафидан "синов лабораториясининг баёноти" тушунилиб, маълум намуна маҳсулотга бўлган талабларни белгиловчи маълум стандартлар ёки бошқа ҳужжатлар билан мувофиқ эканлигини баён этишига айтилади.

Сертификатлаштириш жараёни деганда маҳсулот /буюм, мол/ ёки хизмат муайян стандарт ёки техникавий шарт талабларига мос келишини тасдиқлаш мақсадида ўтказиладиган фаолият тушунилиб, ушбу фаолият натижасида маҳсулот /буюм, молнинг/ ўрнатилган талабларга истеъмолчини ишонтирадиган

тегишли хужжат – сертификат берилади.

Яна бир зарур атамалардан бири "сертификатлаштириш тизими" бўлиб у қуйидагича таърифланади **Сертификатлаштириш тизими** - мувофиқликнинг сертификатлаштириш фаолиятини ўтказиш учун иш тартиби қоидаларига ва бошқаришига эга бўлган тизимдир.

"Сертификатлаштириш тизими" атамасидан ташқари Сертификатлаштириш схемаси /схема сертификации/ киритилиб, ушбу фаолият мувофиқликни сертификатлаштиришда учинчи томон фаолиятининг олиб борадиган иш ҳажми, кетма-кетлиги, тартиби ва сертификатлаштириш субъекти билан ўзаро муносабатини белгилайди.

Сертификатлаштириш фаолиятида қўлланиладиган учта тушунча тўғрисида тўхталиб ўтамиз: сертификатлаштириш тизимидан фойдаланиш, сертификатлаштириш тизимида қатнашувчи ва сертификатлаштириш тизими аъзоси.

Сертификатлаштириш тизимидан фойдаланиш – гувоҳнома талабгорига сертификатлаштириш тизимининг қоидаларига мувофиқ берилган сертификатлаштиришдан фойдаланиш имконияти тушунилади.

Сертификатлаштириш тизимида қатнашувчи – деб ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган, лекин тизимни бошқариш имкониятига эга бўлмаган сертификатлаштириш қатнашувчиси тушунилади.

Сертификатлаштириш тизими аъзоси деганда ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган ва тизимни бошқаришда маълум даражада иштирок эта оладиган

сертификатлаштириш қатнашувчиси тушунилади.

Сертификатлаштириш икки хил бўлади: **мажбурий** ва **ихтиёрий**. Ишлаб чиқарилган ёки истеъмол этиладиган маҳсулот учун унинг ташқи муҳитга, инсон саломатлигига таъсири асосий мезон ҳисобланади. Ташқи муҳитга, инсон саломатлиги ва унинг хавфсизлигига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатувчи маҳсулотлар, мажбурий сертификатлаштирилиши мақсадга мувофиқ бўлади, ундай маҳсулотлар рўйхати Давлат томонидан тасдиқланиб, бу рўйхатга киритилмаган маҳсулотлар эса сертификатлаштирилиши ихтиёрийдир.

Мажбурий сертификатлаштириш деганда сертификатлаштириш ҳуқуқида эга бўлган идора томонидан тасдиқланган рўйхатга киритилган маҳсулот, жараён, хизматнинг стандартлардаги талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш тушунилади.

Ихтиёрий сертификатлаштириш деганда ишлаб чиқарувчи 'бажарувчи/, сотувчи /таъминловчи/ ёки истеъмолчи ташаббуси билан ихтиёрий равишда ўтказиладиган маҳсулот сертификатлаштирилиши тушунилади.

Ҳозирги шароитда ташқи мамлакатлар билан савдони, мамлакатлараро иқтисодий алоқаларни, фан ва техникани ривожланиши учун, ҳамда чиқарилаётган маҳсулотларни сифатини яхшилаш, уларнинг рақобатдошлик қобилиятини ошириш учун мунотазам равишда синовлардан ўтказиш эҳтиёжи ортиб бормоқда. Синовларни кўпинча учинчи томон деб аталувчи ташкилот амалга оширади. Учинчи томон тарафидан олиб бориладиган сертификатлаштириш ишлаб чиқарувчиларнинг ишончига сазовор

бўлмоқда ва шу сабабли бундай йўл кенг қўлланилиб, самарали олиб борилмоқда. Турли мамлакатларда учинчи томон тарафидан бажарилаётган сертификатлаштириш тизимини ташкил этиш амалда шуни кўрсатмоқдаки, уни турлича ташкил қилиш мумкин экан. Сертификатлаштириш тарихини кўриб чиқадиган бўлсак бу фаолият билан ишлаб чиқарувчи ассоцияциялар, йирик истеъмолчилар, стандартлаштириш миллий ташкилотлари шуғулланиб турли тизимларни яратганлар. Масалан, Франция ва Англияда 60-йиллар бошида истеъмолчилар томонидан ҳарбий мақсадлар учун ишлатиладиган электроника маҳсулотларини сертификатлаштириш тизими яратилди.

Сертификатлаштириш тушунчаси кенг маънода учинчи томон тарафидан ўтказиладиган техникавий меъёрга, иш услубига, қоидага мувофиқлигини қамраб олган ҳар қандай текширувдир. Шунинг учун сертификатлаштиришни текширув деб ҳисоблаб, босим остидаги идишларни, портлаш ҳавфидан ҳимояланган қурилмаларнинг, кемаларнинг, сузиш воситаларининг, тайёраларнинг, авиация қурилмаларининг, атом реакторларининг ва тоғ техникасининг ишлатилишдаги ҳавфсизлигини таъминлаш мақсадида техникавий назорат ўрнатувчи идоралар шартли текширувни амалга оширади.

Аккредитация – бу нуфузли идора томонидан, бошқа бир ташкилот ёки шахсни расмий равишда аниқ ишларни бажаришда тўла ҳуқуқли ваколат берилганлигини эътироф этишидир.

Маҳсулот – маълум фаолият ёки жараён натижасидир. Маҳсулот тушунчасига қуйидагича изоҳлар келтирилган:

1. Маҳсулотнинг тўртта тоифаси бор:

- хизматлар (юк ташиш, банк хизмати, суғурта фаолияти ва х.з.);

- дастурий воситалар (компьютер дастури, луғат, ўқув дастурлари);

- техник воситалар (моторнинг қисми);

- қайта ишланадиган материаллар.

Маҳсулотнинг турлари унинг турли умумий тоифаларига кирадиган вазифалар ёки шу вазифани бажариш учун қўлланилаётган элементларни ўз таркибида мужассам қилиниши билан белгиланади. Маҳсулотни хизматлар, дастурий воситалар, техник воситалар ёки қайта ишланадиган материаллар қаторига киритиш шу маҳсулот учун белгиланган вазифанинг устунлик қиладиган элементиға боғлиқ. Масалан, етказиб бериладиган маҳсулот - "автомобиль", - техник воситалар (масалан, шиналар), қайта ишланадиган материаллар (ёнилғи, совутиш суюқлиги), дастурий воситалар (моторни дастурли бошқариш, ҳайдовчи учун қўлланма) ва хизматлар (автомобилдан фойдаланиш тўғрисидаги сотувчи томонидан бериладиган тушунтиришлар) дан иборат.

2. **Хизмат** - етказиб берувчи ва истеъмолчининг ўзаро ҳамкорлигида амалға оширилган камида битта ҳаракат натижасидир. Хизматлар одатда номоддий бўлади. Хизмат кўрсатиш қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- истеъмолчи етказиб берган моддий маҳсулот устида бажарилган фаолият (масалан, таъмир талаб автомобиль);

- истеъмолчи етказиб берган номоддий маҳсулот устида бажарилган фаолият (масалан, солиқ миқдорини аниқлаш учун

зарур бўлган даромад тўғрисида ариза);

- номоддий маҳсулотни бериш (масалан, билимларни бериш маъносидаги ахборот);

- истеъмолчилар учун қулай шароитларни яратиб бериш (масалан, меҳмонхоналарда ва ошхоналарда).

Дастурий восита ахборотга эга бўлади ва у одатда номоддий бўлади, шунингдек ёндашувлар, операциялар ёки процедуралар шаклида ҳам бўлиши мумкин.

Техник восита одатда моддий бўлади ва унинг миқдори ҳисоблаб топиладиган тавсиф билан ифодаланади. Қайта ишланадиган материаллар одатда моддий бўлади ва уларнинг миқдори узлуксиз тавсиф билан ифодаланади. Техник воситалар ва қайта ишланадиган материаллар кўпинча товар (маҳсулот)лар, деб аталади.

Услубият (методика) – фаолиятни расмий амалга ошириш йўлидир.

Изоҳ: Услублар маълумки, одатда ҳужжатлаштирилади.

Ҳужжатлаштирилган услублар ўзида қуйидагиларни ифода этади:

- фаолиятни мақсади ва доираси;
- ким томонидан ва нима бажарилиши керак;
- қачон, қаерда ва қай тарзда амалга оширилиши керак;
- қандай манбаалар, ҳужжатлар ва қандай жиҳозлар ишлатилиши керак;
- булар қай йўсинда назорат қилиниши ва қайд этилиши керак.

Услуглар маълумки, одатда, бир неча ходимларни жавобгарлик ва ваколатини аниқлайди ҳамда сифат соҳаси дастурига ёки хусусиятларга таянади.

Ишчи йўриқномалари кўпинча услублурдан ёки технологиядан кўчирма бўлади ва бир ходимга ёки иш ўринга ёзилади, шу сабабли танянчга эҳтиёж сезилмайди.

1.4. Сертификатлаштириш тизимининг мақсади, вазифалари ва фаолият турлари

Сертификатлаштириш тизимининг мақсади мувофиқликни сертификатлаштиришни амалга ошириш. учун тadbирлар, тартиблар ва бошқарув қоидаларини ишлаб чиқишдир.

Сертификатлаштириш тизимининг асосий вазифалари қуйидагилар:

- сертификатлаштиришда қўлланиладиган ҳужжатларнинг ягона тизимини ташкил қилиш;
- ягона атама ва таърифларни ишлаб чиқиш;
- бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг қоида ва тартибларини ишлаб чиқиш;
- сертификатлаштириш учун ўтказиладиган синовларнинг қоидаларини ишлаб чиқиш (бундан кейин сертификатлаштириш синовлари);
- сертификатлаштириш қатнашчиларининг давлат бошқарув идоралари билан ўзаро ҳамкорлик тартибларини аниқлаш.

Сертификатлаштириш миллий тизими Ўзбекистон

Республикасининг қонуний ва меъёрий ҳужжатларига мувофиқ фаолият олиб боради.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизимида қуйидаги фаолият турлари олиб борилади:

- Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш;
- Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш;
- Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиниши устидан назорат олиб бориш;
- Юқоридаги келтириб ўтилган фаолият йўналишлари бўйича эксперт-аудиторларни тайёрлаш ва аттестатлаш каби фаолит турларини юритади.

Бундан ташқари ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси Аккредитлаш тизими ҳам мавжуд бўлиб у қуйидаги фаолият турларини олиб боради:

- Синаш лабораторияларини (марказларини) аккредитлаш;
- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идораларни аккредитлаш;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш идораларини аккредитлаш;
- Текшириш идораларини аккредитлаш;
- Сертификатлаштирилган маҳсулот, сертификатлаштирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар, аккредитланган идоралар ва синаш лабораториялари (марказлари)ни инспекцион текшириш;

Ўзбекистон Сертификатлаштириш Миллий Тизими сертификатлаштириш билан шуғулланувчи чет давлатлар тизими ва ташкилотлар, ҳамда шахслар учун сертификатлаштириш тизими қоидаларини тан олиш шарти билан очик деб ҳисобланади.

Сертификатлаштириш маҳсулотлар, жараёнлар ва хизматларнинг қуйидаги талабларга мувофиқлигини ёки номувофиқлигини тасдиқлаш бўйича иш олиб боради:

- Давлатлараро стандартларга (МХД – мустақил ҳамдўстлик давлатлари);

- Маҳсулотга бўлган талабларни белгиловчи Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қабул қилинган ва расман нашр қилинган меъёрий ҳужжатларга (кейинчалик МХ);

- Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш Миллий тизимиغا Сертификатлаштириш Идораси сифатида аъзо бўлган сертификатлаштириш тизимлари доирасидаги халқаро ва миллий чет эл стандартларига.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими қуйидаги тизимлар билан ўзаро боғланишда фаолият олиб боради:

- Ўзбекистон Республикасининг давлат стандартлаштириш тизими (O'z DST);

- Ўзбекистон Республикасининг ўлчашлар бирлигини таъминлаш давлат тизими (O'z O'DT);

- Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаш тизими (O'z AT);

– МДХ давлатларининг сертификатлаштириш миллий аллш тизимлари, шунингдек, бу ишни бошқариш учун махсус ҳуқуққа эга бўлган давлат бошқарув идоралари бошчилигида фаолият кўрсатаётган мувофиқликни текширувчи бошқа тизимлар (Давтоғконтехназорати, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қумитаси, Ўзбекистон Республикасининг Давлатархитектқурилиш қумиталари) билан ўзаро боғлиқликда фаолиятини олиб боради.

1.5. Халқаро, ҳудудий ва миллий миқёсида сертификатлаштиришнинг ривожланиши

Хозирги кунда сертификатлаштириш масалалари бўйича қуйидаги ташкилотлар шуғулланишмоқда: Халқаро стандартлаштириш ташкилоти (ИСО) ва унинг қисми бўлмиш мувофиқликни баҳолаш бўйича Қумита ИСО/КАСКО, Халқаро электротехника комиссияси (МЭК) ва бу билан алоқада ишловчи Электр қурилмалари мувофиқлигини сертификатлаштириш бўйича Халқаро комиссия (СЕЕ); Савдо ва тариф бўйича Бош келишуви (ГАТТ); Халқаро савдо ташкилоти (ВТО); БМТ нинг Европа иқтисодий комиссияси (ЕЭК. ООН); Халқаро савдо маркази (МТЦ); Ривожланиш ва савдо бўйича БМТ Конференцияси (ЮНКТАД); Синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича Халқаро конференция (ИЛАК) ва бошқалар.

Халқаро стандартлаштириш ташкилоти - (ИСО) ўзининг ишланмалари билан турли хил миллий қонуний ҳолатларда сертификатлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш ишлари ва ўз навбатида

сертификатлаштириш усуллари уйғунлаштиришда ёрдам бериб келмоқда.

ИСО ташкилоти мамлакатларда сертификатлаштириш тизимини яратиш ва у қаерларда мавжуд бўлмаса бу бўйича режа асосида услубий ёрдам қилиб келмоқда. ИСО сертификатлаштириш соҳасида МЭК билан ҳамкорликда кўплаб кулланмалар ва тавсиялар ишлаб чиқмоқда. Сертификатлаштириш соҳасида асос бўлувчи ИСО/МЭК 28 “Учинчи томон маҳсулотни сертификатлаштириш тизими намунавий умумий қоидалари” қўлланма миллий сертификатлаштириш тизимини яратиш бўйича тавсия сифатида фойдаланилмоқда.

Халқаро электротехника комиссияси - (МЭК) ИСО

ташкилотидан фарқли равишда халқаро сертификатлаштириш тизими ва стандартларни ишлаб чиқишда ҳамда маҳсулот мувофиқлигини сертификатлаштириш ва синашда меъёрий базасининг хавфсизлик қисмлари бўйича услубий муаммолар билан шуғулланади.

БМТ Европа иқтисодий комиссияси ўзаро тан

олиш тўғрисида кўп томонлама келишиш ва икки томонлама фаолиятга йўналтирилган "Синов натижаларини тан олиш" тавсиясини қабул қилди. Ушбу ҳужжат синов лабораторияларини аккредитлаш амалиётини рақомиллаштиришда ижобий ўрин тутди.

Синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича

Халқаро конференция - (ИПАК) 1977 йил
(Копенгаген, Дания)да биринчи бўлиб ташкил

этилган.

Конференцияни иш олиб боришидан мақсади савдода техник тўсиқларни синов лабораторияларини аккредитлаш йўли билан халқаро даражадаги тамойиллар ва усулларни, синов натижаларини ўзаро ишончлилигини ўрнатиш асосий йўнилишдир.

ИЛАК ўзининг фаолияти даражасида халқаро келишувни икки турини кўзда тутди:

- аккредитланмаган лаборатория синов сертификатлари, баённомаларни ўзаро тан олиш бўйича келишиш;

- миллий тизим аккредитлаган синов лабораторияларини ўзаро тан олиш бўйича келишиш (сертификатларни ва улардан фойдаланиш имконияти мавжудлиги).

Ўтган асрнинг 90-йилларининг ўрталарида Европа Иттифоқида (ЕС) ишлаб чиқариладиган ва сотиладиган маҳсулотлар сифати бўйича янги сиёсат қабул қилинди.

ЕС - Европа иттифоқида сертификатлаштириш.

ЕС Кенгаши 1985 йилда асосий стандартлар ва талабларини белгилаш бўйича уларнинг техникавий уйғунлиги тўғрисида Директивалар қабул қилган.

Сифатга эътиборни кучайтирадиган баъзи омилларни таъкидлайдиган бўлсак, авваламбор бу, Европа бозорининг нарх рақобати кучли бўлган сифатли маҳсулотларни қўпайиши яққаол кўзга ташланади. Бу эса ўз навбатида сифатли маҳсулот ишлаб чиқарилишига асос солади. Умумий бозорни ташкил қилиш – уларнинг рақобатлашиши кейинчалик ривожланиши учун зарурий,

лекин етарли бўлмаган омил, шунинг учун янги йўналишларни излаш давом этмокда. Изланишлар шуни кўрсатаптики баъзи Япония ва Америка давлатлари компаниялари бу йўналишларда Европаликлардан ўзиб кетган.

Ф.Кросби ассоциациясининг изланишларига асосланадиган бўлсак бир нечта, дунё микёсида танилган фирмалар текширилганда Америка ва Европадаги сифатнинг рақобатлашишдаги роли ҳар хиллиги аниқланди. Бу талабга Ғарбий Европанинг 34%, АҚШнинг ва Тинч Океани регионларининг 53% компаниялари жавоб беради. Сифат тизимларининг TQM концепциясидан Европа фирмаларининг 30%и фойдаланади.

Америка Федерал институтининг статистик маълумотлари бўйича дунёнинг 2800 ишлаб чиқариш фирмалари ва цехларининг 70%и TQMга мослашган. Сифатни бошқариш бўйича Европа фонди (EFQM) мутахассислари тадқиқотларига қараганда маҳсулотнинг паст сифатли бўлганлиги сабабли талабгорларнинг маҳсулотдан воз кечиши маҳсулотнинг тан нархи бўйича Японияда 12%гача, Европада эса 25% гача зарар келтириши аниқланган.

Вазиятни таҳлил қилиб ЕС экспертлари шу фикрга келдиларки, шундай сифат сиёсатини шакллантириш ва ривожлантириш керакки, у ўз ичига нафақат маҳсулот ва хизматларни, балки стандартлаштиришни, сертификатлаштиришни ва фирмаларнинг рақобатдошлилик таҳлилларини ўз ичига олиши керак.

Сифат сиёсатининг ўз олдига қўйган асосий мақсадлари

қуйидагилардан иборат:

- Сифат бўйича умумий концепцияларни ишлаб чиқиш ва бу борада миллий ва ягона бозор шартларига келишиш;
- Ҳар доим сифатни яхшиланиб бориши учун муҳит яратиб бериш;
- Давлат сектори ва хусусий сектордаги ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг сифатига нисбатан бўлган талабларни ўзаро яқинлаштириш натижасида сифатни яхшилаш;
- Истеъмолчиларнинг талабларини тўла қондириш учун ишлаб чиқариш структураларига сифатни ошириш борасидаги замонавий тенденцияларнинг таъсирини ошириш;
- ЕС давлатлари корхоналарининг сифатни бошқариш бўйича турли хил усулларини ишлатиб Европа иқтисодиёти позициясини яхшилаб, унинг рақобатбардошлигини кучайтириш;
- Саноат потенциалидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, янги технологияларни жорий этиш ва улардан фойдаланишни қўллаб-қувватлаш ва корхоналарнинг илмий техника соҳаларида ривожлантириш.

Ўзининг сифат сиёсатини яратиб, ЕС ҳамжамияти бошқарув идораларининг, ишлаб чиқариш компанияларининг ва истеъмолчиларнинг маҳсулотлар сифатини яхшиланиши борасидаги умумий масалаларни ҳал этишдаги тутган ўрнини аниқлаб беради. Ҳар битта компания ўзининг амалий маблағини киритиб бу умумий занжирда ўз ўрнини эгаллайди. Шунинг учун ҳам истеъмолчини хабардор қилиб туриб, соҳанинг ҳар бир тармоқларида истеъмолчи билан мунтазам алоқада бўлиш керак.

бу ўз навбатида фирмаларнинг ижтимоий иш қобилиятини юксак даражада оширишга, ишлаб чиқаришнинг иқтисодий амарадорлигининг янада юқорироқ кўрсаткичларига эришиш мумкинлигини беради.

Сифат бўйича Европа сиёсати қуйидаги асосий амалиётларга суянган ҳолда иш юритади.:

- кооперация ва бир-бирини тўлдириш тамойили;
- асосли ёндашиш;
- ижтимоийлик тамойили;
- структуралаш тамойили;
- янги сифат концепцияларини қўллаш.

Кооперация тамойиллари ва бир-бирини тўлдириш шунга асосланган, агар сифат сиёсати миллий, регионал ва халқаро амалиётдаги талабларга жавоб бермаса, ишонч қозонган, самарали, омуний ва техникавий бир муҳит яратилмаса ички бозорнинг амалийлиги ва интенсивлигини кафолатлай олмайди.

Асосли ёндашув шунга таянганки, сифат сиёсати ишлаб чиқариш сиёсатининг асосий стратегик элементларидан бири ҳисобланиши айрим соҳада эмас, балки кенг қўламда амалга оширилади.

Ижтимоийлик тамойили. Бу йўналишда ҳар хил миллий амалиётларнинг юмшоқ интеграцияси зарур. Шу билан бирга амалдорчи ва ижро этувчилар зўриқсининг бир-бирини амалдорчилигини таъминлайдиган ишлаб чиқариш атмосферасини яхшилаш. Умумий мақсад – бирлашган Европадаги инсонлар ҳаётига алоқадор бўлган сифатни яхшилаш.

Структуралаш тамойили сифат инфраструктурасининг барча элементлари орасидаги ҳамкорлик ва Европа иқтисодиёти талабларига жавоб бериш мақсадида уларнинг компаниялар билан ҳамкорлигига қаратилган.

Янги сифат концепциясининг қўлланиши сифатга ёндашишнинг ўзгаришини таъкидлайди. Фирмаларни бошқариш стратегиясининг янги фалсафасини шакллантириш ва истеъмолчиларнинг талабларини янада тўлароқ қондириш мақсадида компаниянинг бутун фаолият тармоқларининг иш қобилиятини яхшилаш ва такомиллаштириш лозим бўлиб, бунда ҳар бир тармоқ ичидаги муносабат ва улар орасида «етказувчи – миждоз» принципига асосланган ҳолда иш юритилади.

Юқоридаги тамойиллар ва мақсадларга кўра Европа сифат дастури тузилган (EQP) бўлиб, бу дастурнинг асосий мақсади: ЕС иқтисодиётининг бутун кучини бирлаштириш; маҳсулотлар ва хизматларнинг сифатини ошириш орқали рақобатдошликни оширишга йўналтириш, ишлаб чиқариш ташкилотларининг ишини мукаммаллаштириш.

Дастур беш қисмдан иборат:

1. Сифатни ошириш ва буни муҳим ва зурурлигини асослаб бериш.
2. Сифатни ошириш йўллари ва усулларини ишлаб чиқиш, ривожлантириш ва намойиш этиш.
3. «Сифат инфратузилмаси» нинг ролини ошириш.
4. Таълим ва малака ошириш масалалари.
5. Структуравий мувофиқлаштириш.

Ушбу дастурнинг биринчи қисмига қўйилган масалалар

қуйидагилардан иборат:

- Ички бозордаги маҳсулотларнинг юқори сифатини таъминловчи информацияларни ишлаб чиқарувчи ташкилот раҳбарларига етказиш;

- Жамият доираларида ва тўғридан-тўғри истеъмолчилар орасида сифатга тўлиқ изоҳ бера оладиган руҳдаги кенг реклама компанияларини олиб бориш;

- Бу борада муайян муваффақиятларга эришган фирмаларни Европа сифат мукофоти билан тақдирлаш учун зарур чораларни ишлаб чиқиш ва тадбиқ этиш;

- Бошқарувчи ва буюртмачи орасидаги ҳамкорлик алоқаларини ривожлантириш;

- Европа маҳсулот ва хизматлар рақобатбардошлигига таъсир қилувчи сифат кўрсаткичлари ва мезонларини ўрганиш;

- Истеъмолчига етказиладиган маҳсулот ҳақидаги барча маълумотларни тегшли ва белгиланган тартибда маркалаш, штрихли кодлаш ёки махсус символлар орқали ифодалаш.

Иккинчи қисмнинг вазифаси маҳсулот сифатини яхшилашда компанияларга замонавий илғор технологияларни ишлатишда ҳамкорлик қилиш.

Бу қисмда қуйидаги вазифалар қўйилган:

- ЕС ичида илғор тажрибани сифат бошқарувларига ёйиш ва ўзаро усуллар алмаштиришни таъминлаш;

- Янги технологияларни киритиш жараёнини бошқариш мақсадида минтақавий ва миллий савиядаги тажриба алмашиш амалларини ташкиллаштириш.

Учинчи йўналиш ЕС ягона бозорини бошқаришга салбий таъсир қиладиган сифат инфраструктурасига таъсир қилиш ва уни ижобий томонга ўзгартиришга қаратилган. Бу қуйидагилардан иборат:

- Ташкил этувчи сифат инфратузулмаси ва манфаатдор компаниялар орасидаги алоқани ривожлантириш, хусусан, синаш, сертификатлаштириш ва аккредитлаш тизимида Европа ташкилотларининг ролини ошириш;

- Аъзо-мамлакатлар орасидаги маълумот алмаштиришни кенгайтириш;

- Синов лабораториялари орасидаги ҳамкорликни ривожлантириш ва маҳсулотни сертификатлаштириш идоралари билан ҳамжиҳатлигини таъминлаш.

Сифат сиёсати каби унинг дастури ҳам маҳсулот сифатини таъминлаш жараёнида банд бўлган ходимларнинг мутахассислик даражасига катта эътибор беради.

Тўртинчи қисмнинг асосий вазифаси сифат бошқаруви жараёнларида иштирок этувчи инсон факторлари бошдан-оёқ, юқори звенодаги бошқарувчилардан паст звено ишчиларигача ўқитиш билан меҳнат самарадорлигини ошириш мақсадида қўйидаги масалалар эътиборга лойик:

- Ўқув программасини ишлаб чиқиш, ишчи сифат масалалари билан боғлиқ бўлган фирма персонали, давлат ва бошқа ташкилот ишларини рағбатлантириш тизимини яратиш;

- Сифат бошқаруви бўйича мутахассисларни сертификатлаштириш тизимини яратиш;

– Миллий ва минтақавий савиядаги тегишли ташкилотлар орасида экспертлар тайёрлашни ривожлантириш.

Бешинчи қисмнинг асосий вазифаси «Сифат инфратузулмаси ролини ошириш ва мустаҳкамлаш учун Европа Сифат Партияси»ни тайёрлашдан иборат. Бунинг учун ЕС стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология ташкилотлари Европадаги сифат муаммолари билан боғлиқ бўлган бошқа ташкилотлар билан ҳамжиҳатликни таъминлаш масалаларига алоҳида аҳамият беради.

Шу билан бир қаторда синов марказларининг ишини бошқарувчи миллий идораларни қўллаб-қувватлаш ҳам алоҳида йўрин эгаллайди. Бундан асосий мақсад инсон атроф муҳитга зарари тегмаслиги шарти билан сифатни ошириш учун қўлланадиган усуллари бирлаштиришдан иборатдир.

Шу тарзда ЕС сифат дастури Европа Иттифоқининг маҳсулот ва хизматлар бўйича жаҳон бозорида ўзининг мавқеини кучайтиришга, сифат бўйича рақобатдошлик устиворлигини таъминлашга қаратганлигидан далолат беради дейишимиз ҳам мумкин.

Дастурни бажаришда амалий ишлар сифат тизимини сертификатлаштириш билан боғлиқ.

*Мустақил Ҳамдўстлик Давлатларида
сертификатлаштириш фаолияти.*

*МХД да сертификатлаштириш фаолияти МХД
давлатларида 1992 йилда имзоланган
стандартлаштириш, метрология ва*

сертификатлаштириш соҳасидаги сиёсий келишувни юритиш тўғрисидаги Келишувга асосан сертификатлаштириш бўйича фаолият олиб борилади.

Давлатлар Келишуви низом асосида ҳамкорлик – Келишув қатнашчилари миллий сертификатлаштириш тизимини ИСО/МЭК қўлланмалари асосида шакллантиради ва Ушбу соҳадаги усуллар билан бойитиб боришади.

1.5.1. Чет эл давлатларида сертификатлаштириш амалиёти

Бутун дунёда маҳсулотнинг сифати, хавфсизлиги назорат текширув хизматлари томонидан олиб борилади. Хавфсизликни назорат қилиш усуллари бир қанча усулларга асосланиб кўпгина идора ва ташкилотлар орқали амалга оширилади. Давлат текширувлари асосан стандарт талаблари тўғри бажарилганлиги, санитария-гигиена қоидалари бажарилганлиги устидан назоратни ва бошқа кўрсаткичларни текширишлар эса истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ташкилотлари томонидан олиб борилади.

Давлат назорат идоралари умумий текширувларни бажаришмай, фақатгина номувофик маҳсулотлар бўйича ҳуқуқий чоралар кўришади. Кўпгина давлатларнинг қонунлари маҳсулотларнинг талабларга жавоб бериши тўғрисида алоҳида техник регламентлардан иборат.

Европа давлатлари маълумотларига кўра Франция стандартлаштириш ассоциациясида (AFNOR) ва Европа ассоциациясида (EACT) 5000 дан ортиқ номдаги маҳсулотлар сертификатлаштирилиб, сертификатлаштириш бўйича 300 та

тизим фаолият олиб боради, бу ишда 7000 дан ортиқ сертификатлаштириш идоралари фаолият кўрсатади.

Сертификатлаштириш азалдан саноатда ва ривожланган давлатларда фойдаланилган. Бу эса ўз навбатида ушбу давлатлар бозорида номувофиқ ва стандарт талабларига, меъёрий техник ҳужжатларга жавоб бермайдиган маҳсулотларининг пайдо бўлишидан ҳимоя қилган.

Битта маҳсулотга ҳар хил стандарт ва техник меъёрлар белгиланиши жаҳон бозорида халқаро савдо-сотиққа сунъий тўсиқни вужудга келтиради. Шунинг учун сертификатлаштириш, тенг ҳамкорлик билан стандартнинг уйғунлигини ва сертификатлаштиришнинг қоидаларига мос келишлиги савдо-сотиқда ҳамкорлик қилишда муҳим ўрин тутади.

Сертификатлаштириш идораларидан ташқари бир қанча давлатларда божхона чегараларида алоҳида Давлат хизмат кўрсатиш идоралари жойлашган бўлиб, улар ҳудудга кириб келаётган маҳсулотларнинг (ветеринар хайвонлар, усимликлар, озиқ-овқат маҳсулотлари ва тез бузиладиган маҳсулотлар) талабларга жавоб беришини таъминлаш бўйича иш олиб боришади.

Кейинги бандларда баъзи бир давлатларда мавжуд бўлган шундай хавфсизлик хизматлари ҳақида маълумотлар келтирилмоқда.

1.5.2. Америка Қўшма Штатлари сертификатлаштириш фаолияти

АҚШда истеъмолчиларнинг ҳуқуқини муҳофаза қилиш

қонуни асосида иш юритилади. Масалан, у ерда «Милли транспорт ва автомобилларнинг хавфсизлиги», «Пестицидлар в родентицидлар» ҳақида қонунлар мавжуддир.

АҚШнинг Федерал ҳукумати сертификатлаштириш бўйича асосий даражадаги дастурларни қабул қилиб тасдиқлашган.

Биринчи даражали дастур мажбурий сертификатлаштирилган маҳсулот учун тайёрланган бўлиб буларнинг истеъмолчи учун соғлиққа зиён келтирилиши мумкин бўлган ҳолларда ишлатилиши мумкин. Бу сертификатлаштириш дастури авиатехникада, кemasозликда, автомобилсозликда контейнерларда ва трубопроводлардаги фаолиятлар киради.

Иккинчи даражали дастур бу Давлат мудофаз департаментлари, транспорт, савдо-сотик, электрофикация орқали маҳсулотни сертификатлаштириш кўзда тутилади.

Учинчи даражали дастур маҳсулот сифати, нархи ва унинг келиб чиқиш жараёнлари кўзда тутилади.

Бу сертификатлаштириш дастурлари ихтиёрий равишда ишлатилади.

АҚШда алоҳида Қонун асосида белгиланган сертификатлаштириш миллий бошқармаси мавжуд эмас. Америка миллий стандарт технологиялар институти (НИСТ) қошида сертификатлаштириш комитети иш олиб боради ва сертификатлаштириш қоидаларини ишлаб чиқади, унинг реестрини олиб боради ва мувофиқликни тасдиқлаш фаолияти билан шуғулланади, ҳамда шу билан бирга сертификатлаштириш идораларининг фаолиятини назорат қилиш фаолияти билан шуғулланади.

Сертификатлаштиришнинг меъёрий базаси бўлмиш стандартларни қуйдаги ташкилотлар ишлаб чиқишади:

Америка материаллари синаш бўйича жамияти (ASTM) – кенг қўламдаги истеъмол товарлари учун;

Электр қурилмаларини тайёрлаш миллий ассоциацияси (NEMA) – электр қурилмалари ва электр техникалари учун;

Кўп эҳтиёждаги товарларнинг хавфсизлиги бўйича Кенгаш (CPSC) – кўп эҳтиёждаги товарлар учун;

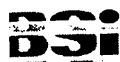

Атроф-муҳитни ҳимоялаш бўйича Федерал агентлиги (EPA) – ички ёнув двигателлари, ер ости, сув ва ҳаво транспортлари ва ҳоказо турли хил ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш учун;

Технология ва стандартлар миллий институти (NIST) - мажбурий стандартларни ишлаб чиқувчи стандартлаштириш бўйича ҳукумат идораси.

1.5.3. Англия сертификатлаштириш фаолияти

Англияда сертификатлаштириш буюмларни Британия стандартлари институтида келтирилган мувофиқлик белгиси ва Британия стандартлари талабларига мувофиқлигини тасдиқлаш билан амалга оширилади.

Маълумки, Ушбу институт томонидан қатор стандартлар ишла чиқилган ва жорий қилинган. Бу стандартлар билан кейинчалик, ўқув қўлланманинг сифат тизими бўлимларида танишамиз.

1.5.4. Франция сертификатлаштириш фаолияти

Францияда илк бора 1938 йил сертификатлаштириш ҳақидаги қонун қабул қилинган. Бу қонун миллий стандарт белгиси NF, ҳозиргача ўзгартириш киритилган ҳолда ишлатилмоқда. AFNOR зиммасига 1941 йилда қабул қилинган декрет асосида NF белгиси мақомига эгалиги ва мамлакатда сертификатлаштириш фаолияти тизими юклатилган.

Францияда NF белгиси миллий стандартларга мос энг биринчи сертификатлаштириш мувофиқлик белгисидир. Ушбу белги шаҳарда ва чет давлатларда кенг тарқалган ва қўлланилаб келинмоқда.

Масъулиятсиз босилган ҳар бир қадам жазога тортилиши мумкин, бу чоралар оддий огоҳлантиришдан бошланиб юкоридаги белгини қўлланишига берилган лицензиясидан маҳрум қилинишгача бориб етади. AFNOR ташкилоти ҳар бир нотўғри берилган реклама, товламачилик, белгини нотўғри ишлатилганида ҳам ишлаб чиқарувчиларни ёки сотувчиларни қонуний жазога тортиши мумкин. AFNOR ташкилотининг сертификатлаштириш тизими учинчи томон сифатида фаолият кўрсатади, ҳамда корхона сифат тизимини ва маҳсулот намунасини синаш фаолиятини олиб боради.

Стандартлаштириш бўйича Француз ассоциацияси (AFNOR) – сертификатлаштириш бўйича ишларини ва фаолиятни амалга оширади.

Сертификатлаштиришнинг ташкилий тузулиши ва тармок стандартлаштириш тизими билан миллий стандартлар талабларига мувофиқ режа асосида доимий ўзаро фаолият олиб бориб янги стандарт ва меъёрларни ишлаб чиқади.

AFNOR, сертификатлаштириш фаолиятини давлат идораси сифатида ва қуйидаги тармоқлар миқёсида бошқаради: *Француз ташқи савдо маркази (CNCE), Техник регламентлар ва меъёрлар тўғрисидаги маълумотлар маркази (CINR), Электротехниклар Кенгаши (UTE).*

1.5.5. Германияда сертификатлаштириш фаолияти

Германияда сертификатлаштиришнинг асоси бўлиб Федерал ҳокимият миқёсида қабул қилинган қонунлар хизмат кўрсатади. Булар ўз ичига соғлиқни ҳимоя қилиш, табиатни муҳофаза қилиш, меҳнат хавфсизлигини, иқтисодиёт ресурсларини, истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини муҳофаза қилишга йўналтирилган қонунларни қамраб олади. Бу қонунларга асосан 1968 йилда қабул қилинган «Жиҳозларнинг хавфсизлигини таъминлаш» қонуни киритилиб, бу қонуннинг асоси бўлиб табиатни муҳофаза қилиш қонунлари хизмат килган.

Ишлаб чиқарувчи ёки четдан маҳсулот олиб кирувчининг маҳсулоти техник назоратдан ва федерал ҳокимият тарафидан текширилган бўлса, у текширилганлик «хавфсизлик белгиси»ни қўйиши мумкин бўлган. Сертификатлаштириш бўйича

Германияда фаолият олиб борадиган асосий еттига тизим мавжуд бўлиб, уларнинг доирасида 400 дан ортиқ бошқармалар иш юритадилар. Маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича энг фаол иш олиб боровчи ташкилот сифатида DIN стандартларига мувофиқлигини текшириш бўйича иш олиб борадиган Германия институти (DIN) бўлиб ҳисобланади. Маҳсулотлар ушбу институт тизимидаги сертификатлаштириш ташкилотидан ўтгандан сўнг унга DIN белгиси қўйилишига рухсат берилади, бу белги газ, сув аппаратларидан ташқари барча маҳсулотларга ишлатилади.

Электр тармоқларини сертификатлаштириш Германия электротехниклар кенгаши (VDE) орқали бажарилади. Илмий текшириш институтларида ва синов лабораторияларида маҳсулотни назорат қилиш ишлари олиб борилади.

Германияда умуммиллий сертификатлаштириш тизимида куйидаги тизимлар киради:

А – регламентларга мувофиқ сертификатлаштириш тизими;

A1 - DIN стандартларига мувофиқ сертификатлаштириш тизими барча турдаги маҳсулотларни/буюмларни/ қамрам олиб, DIN стандартида ўрнатилган талабларига мувофиқлигига солиштирилади. Уга Германия стандартлаштириш институти раҳбарлик қилади. DIN стандарти талабларига мувофиқ буюмлар DIN **GEPRUFT** белгиси билан тамғаланиди;

A2 - VDE сертификатлаштириш тизими. Бу тизим (VDE) электротехниклар Кенгаши бўлиб, Синов ва сертификатлаштириш институтини (PZI) қўллаб қўвватлайди ва буюмлар **VDE** белгиси билан қўйилади;

A3 - DVGW сертификатлаштириш тизими. Бу сертификатлаштириш тизими газ ва сув таъминоти бўйича фирма Ассоциацияларидир. Германиянинг бозорларига етказилиб берилаётган барча газ қурилмалари **DVGW** мувофиқлик белгиси бўлиши лозим;

B – Германия сифат кафолати ва RAL тамғалаш институти сертификатлаштириш тизими. Бу тизимнинг қўлланиш соҳаси қишлоқ хўжалиги ва қурилиш материаллари учун ишлатилади ва **RAL** сертификатлаштирилган маҳсулотларга мувофиқлик белгиси қўйилади;

C - GS белгиси билан сертификатлаштириш тизими, Асбоб-ускуналар хавфсизлиги тўғрисидаги Конун талабларига мувофиқ буюмлар сертификатланади;

D – қурилиш консрукцияларини федерал меъёрларига мувофиқлигини назорати учун тизим;

E – эталон ва ўлчаш воситаларини сертификатлаштириш тизими. Метрология соҳасида Федерал идора бўлиб Федерал физика-техника институти ҳисобланади;

F – Германия саноат қонунчилигининг 24 бўлимига мувофик сертификатлаштириш тизими. Бу тизим буғ қозонлар, юқори босимли идишлар, ёнувчи суюқликларни ташиш, портлашдан ҳимояланган электр қурилмалари ва кўтариш қурилмаларини сертификатлаштириш билан шуғулланади.

Сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича жамият (DQS). Германияда сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича Амалий ишларни олиб боради.

Сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича DQS жамияти фаолият олиб бориб, у фирма ва компанияларнинг мажбурий бўлмаган ҳолда яъни ихтиёрий равишда мурожаатларини қабул қилади. Бундан ташқари RW TUV ва бир неча халқаро миқёсда танилган Германия компаниялари ҳам сертификатлаштириш ишлари билан шуғулланишади.

1.5.6. Япония сертификатлаштириш тизими фаолияти

Японияда асосан ихтиёрий сертификатлаштириш ишлари мавжуд бўлиб, ҳозирги бозор иқтисодиёти талабларидан келиб чиқиб, рақобат туфайли мажбурий сертификатлаштиришга айланган. Маҳсулотларни ихтиёрий сертификатлаштириш билан бирга уларнинг турли текширувлари ҳам олиб борилади. Маҳсулот ёки хизматларни сертификатлаштириш бўйича 25 дан ортиқ қонунлар мавжуд бўлиб, буларнинг баъзилари фақатгина маҳсулотларни текширувларини олиб бориш фаолиятига қаратилган.

Стандартларга мувофиқлигини кафолатловчи, ҳамда

сертификатлаштириш масалалари бўйича энг таниқли ташкилотлардан бири Япония саноат стандартлари комитети (JISC) бўлиб, у томонидан ишлаб чиқилган стандартлар қатор вазирликлар томонидан (қишлоқ хўжалик, ташки савдо ва саноат, ўрмончилик, балиқчилик, қурилиш, алоқа хизмати ва маорифларда) қабул қилинган. Озиқ-овқат, қишлоқ хўжалик ва ўрмончилик маҳсулотлари учун JAS стандартлари талаблари асосида сертификатлаштиришда ишлари олиб борилади. Японияда қишлоқ хўжалик ассоциацияси томонидан ҳам стандартлар ишлаб чиқилиб, у қишлоқ хўжалик ва ўрмончилик маҳсулотларини стандартлаштириш ва тамғалашга мўлжалланган.

Балиқчилик ва ўрмончилик хўжаликларида назоратни ушбу вазирлик томонидан рўйхатга олинган мустақил ташкилот олиб боради.

Маҳсулотларга қўйилган VCCI белгиси маҳсулотнинг электромагнит мослашувчанлигини билдиради. Ушбу белгини олиш ва уни маҳсулотлар ёрлиғига қўллаш ихтиёрий саналади.

SG – белгиси 50 дан ортиқ турдаги маҳсулот ва товарлар учун қўлланилиши мумкин бўлиб, бу белги уларнинг хавфсизлиги ҳақидаги кафолат белгиси ҳисобланади, T – белгиси мамлакат ички бозор савдоси ва саноат вазирлиги томонидан белгиланган бўлиб, импорт маҳсулотлар яъни **электротехника маҳсулотларининг** хавфсизлиги белгисини билдиради.

Японияда учта шаклдаги сертификатлаштириш амал қилинади: мажбурий сертификатлаштириш, қонуний талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш, миллий стандартларга мувофиқ ихтиёрий сертификатлаштириш.

Мажбурий сертификатлаштиришни ҳукумат тасарруфидаги идоралар ва ихтиёрий сертификатлаштиришни хусусий идоралар шуғулланишади.

Япония қонунларида турли хил маҳсулотлар ва турли тоифадаги тавсифлари ҳамда хавфсизликларини белгиланади.

1.5.7. Хитой сертификатлаштириш тизими

Хитой Халқ Республикаси (ХХР)да стандартлаштириш фаолияти давлат қонунлари ва қарорлари орқали бошқарилади ва такомиллаштирилади, бу қонун ва қарорлар Хитой халқ вакиллар йиғилишида (ХХВЙ) ёки Хитой юқори ташкилотлар идоралари ҳуқуқ доирасида қабул қилинадиган фармойиш ва буйруқлар асосида бажарилади. Метрология, стандартлаштириш, маҳсулотнинг сифатини назорат қилиш, экспорт ва импорт маҳсулотлари бўйича қабул қилинган қонунларда ўз аксини топган. 1991 йил май ойида Хитой Халқ Республикасида (ХХР) сертификатлаштириш, маҳсулотларни сифатини аниқлаш бўйича қоидалар ишлаб чиқилган. Маҳсулотнинг сифатини аниқловчи энг асосий ташкилотлардан бири Давлат техник назорат бюроси (ДТНБ) ва Давлат импорт-экспорт товарларининг бошқармаси (ДИЭТБ) экспортга чиқариладиган ва импорт бўйича олиб

кириладиган маҳсулотларни сертификатлаштиришни назорат қилади.

Хитойда миллий стандартларга амал қилиш, соғлиқни сақлашдаги талаблар, экология ва инсонларни муҳофаза этиш талаблари мажбурийдир.

Қолган стандартлар фақатгина қўлланишга тавсия этилиб, аммо сертификатлаштириш тизими талабларига кўра импорт бўйича мамлакатга маҳсулотларни олиб келувчи шахсларда сифат сертификати бўлиши шартлиги белгиланган. Бу ҳолларда маҳсулот текширувдан ўтгандан сўнг талабларга жавоб берганлиги тасдиқланса унга сертификат берилади.

Хитойда импорт ва экспорт маҳсулотлар учун қуйидаги белгилар мавжуд:

- Соғлиқ учун хавфли эмас белгиси – CCIB унинг ранги ҳаво рангда бўлиб, H индекси билан белгиланган бўлса «соғлиқ» белгиси сифатида қабул қилинади.

- Хавфсизлик белгиси - CCIB ҳарфлари сариқ ранг бўлиб, S индекси билан белгиланган бўлса «хавфсиз» деб қабул қилинади.

- Сифат белгиси - CCIB ҳарфлари кизил рангли бўлиб, Q индекси билан белгиланган бўлса «сифат» ли деб қабул қилинади.

Юқорида айтиб ўтган белгиларимизни ишлатишга рухсат, маҳсулот ўрнатилган тартибда текширувдан ўтгандан сўнг берилади.

1.5.8. Россия Федерациясида сертификатлаштириш миллий тизимини яратилиши

Россия давлат стандартининг сертификатлаштириш ва аккредитлаш тизимларини ташкил этиш бўйича Бутунроссия стандартлаштириш илмий тадқиқот институти (Всероссийский научно-исследовательский институт стандартизации - ВНИИС) бош ташкилот бўлиб ҳисобланади.

ВНИИС дунёдаги сертификатлаштириш соҳасидаги илғор тажрибаларни мужассамлаштириб, Россияни дунё бозорида маҳсулот савдо сотиғи бўйича тенг ҳуқуқ билан қатнашишига асос солмоқда.

Институт Россия давлат стандарти (Росдавстандарт) ташкилотининг аккредитлаш соҳаси бўйича ваколатли ташкилоти ҳисобланиб, шунга асосланган ҳолда у аккредитланган сертификатлаштириш идоралари ва синов лабораторияларининг устидан назоратни ҳам амалга оширади.

Бу ташкилот томонидан корхоналарни сертификатлаштириш соҳасига тааллуқли етарли ахборот ва услубий материаллар билан таъминлаш, малака ошириш мақсадида саноат ходимлари учун махсус ўқув курслари ташкил қилиниб, шу билан бирга уларга бу соҳалар бўйича турли маслаҳат хизматлари кўрсатилмоқда.

Россияда сертификатлаштириш тизими "ГОСТ" сертификатлаштириш тизими" деб юритилади. Бу очиқ тизим бўлиб, ҳар бир ташкилот ёки корхона, агар унинг коидалари билан рози бўлса ва уларга амал қилса, унга кира олиши мумкин.

"ГОСТ" тизимига асос қилиб, ИСО ва МЭКларнинг меъёрий ҳужжатлари, шунингдек EN 45000 серияли Европа норма (стандарт)лари олинган. Тизимнинг асосий қонун-қоидалари, тузилиши ва тартиблари 1991 йилда давлат стандартлари томонидан белгиланган.

Россияда сертификатлаштиришни махсус аккредитланган Идоралар, синов лабораториялари амалга оширади.

Сертификатлаштиришни ўтказиш билан боғлиқ барча харажатлар мурожаат қилган томон ҳисобидан бўлади.

Харажатларни тўлаш йўли ҳар хил бўлиши мумкин: сертификатлаштириш хизмати учун бир йўла тўлаш орқали, ҳамда сертификатлаштирилувчи маҳсулот (сифат тизимлари)ни назорати учун вақти-вақти билан ёки мувофиқлик белгисидан фойдаланганлиги учун тўлаш орқали.

Етакчи мамлакатларнинг амалий тажрибаларини қўллаган ҳолда, қуйидаги хизматлар учун бир йўла ҳақ тўлаш қабул қилинган:

- талабномалар ва бошқа сертификатлаштириш бўйича тақдим этилган ҳужжатларни экспертизалари учун;

- маҳсулот синовларини ўтказиш учун;

- сифат тизимларини баҳолаш ва (ёки) сертификатлаштирилувчи маҳсулот чиқарадиган корхонани аттестатлаш учун;

- мувофиқлик сертификатини бериш ҳақидаги қарор қабул қилинганлиги, уни расмийлаштириш ва рўйхатдан ўтказиш учун.

Мустақил давлатлар ҳамдўстлигини (МДХ) ташкил қилиниши муносабати билан собиқ Иттифокдаги стандартларнинг ишлатишни чегаралаш муддатлари 1992 йилдан бекор қилинишига келишилган. Шу мақсадда илгариги баъзи стандартлар ҳозирда ҳам ўз кучларини йўқотгани йўқ.

Россия давлат стандарти қумитаси ва ВНИИС кўпгина, дунёда обрўли, сертификатлаштириш бўйича тан олинган мамлакатлар тизимлари билан алоқаларни яхшилаш йўлида иш олиб бормоқдалар. Улар бу соҳадаги ишларини ривожлантириш билан бир қаторда, мамлакатдаги ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг сертификатлаштирилишини бошқа мамлакатларда тан олишлигига ҳаракат қилмоқдалар. Шу мақсадда ВНИИС сифат тизимларини сертификатлаштириш бўйича жуда кўп чет эл давлат ташкилотлари ва халқаро даражада тан олинган ташкилотлар билан ўзаро алоқада ишлаш бўйича битимлари мавжуд.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида бир-бирининг иш натижаларини тан олиш мақсадида Буюк Британия, Франция, Швецария, Канада ва бошқа мамлакатлар билан ҳам икки томонлама келишув имзоланган бўлиб, бунга кўра қуйидагилар кўзда тутилган:

- сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторлар тайёрловчи ягона мактаб яратиш;
- сертификатлаштириш мақсадида ўтказиладиган баҳолаш аудитларида биргаликда текширув ўтказиш;
- сифат тизимларини сертификатлаштириш идорасининг

"сифат тизимларини сертификатлаштиришда жавобгар бўлган сертификатлаштириш идоралари учун умумий мезонлар" ИСОМЭК 65 рақамли меъёрий хужжатга мувофиқ алоҳида ташкилотни тузиш бўйича иш бошлаш.

Бундан ташқари метрология, стандартлаштириш, аккредитлаш масалалари ва бу соҳа учун мутахассислар тайёрлаш ва бошқа шунга ўхшаш масалалар ҳам шу келишувларда кўзда тутилган.

Юқоридаги қайд қилинган учта масалалардан бугунги кунда иккитаси тўлиқ амалга жорий қилинган.

Бу келишувлар доирасида мунтазам равишда эксперт-аудиторларни тайёрлаш ишлари олиб борилмоқда, ҳамкорликда тайёрланган сертификатлаштириш бўйича мутахассисларнинг ҳаммаси ўқиш якунига қараб Росдавстандарт қарори билан эксперт-аудитор сифатида рўйхатга олинди.

Россияда сертификатлаштириш миллий тизимининг вужудга келишини турли тизимлар мажмуи ҳолида ёки аниқ маҳсулот бўйича сертификатлаштиришда ёхуд мажбурий ва ихтиёрий тус олган синовларнинг турлари бўйича ифодалаш мумкин.

Ҳозирги вақтда "Истеъмолчи ҳуқуқларини ҳимояси ҳақида" Қонунига биноан ҳавфсизлик ва экологик параметрлар бўйича лаҳсулотнинг сертификатлаштириш тизимлари янада такомиллаштирилмоқда.

Россия Федерациясида сертификатлаштириш тизимлари ўртта даражадаги идоралардан иборат.

Биринчи даражадаги идорага Россия Федерациясининг

сертификатлаштириш миллий идораси киради. У Росдавстандарти бўлиб, сертификатлаштириш бўйича республикада ташкилий ишларни бошқаради ва халқаро ҳамкорликни таъминлайди. Унинг вазифасига қуйидагилар киради:

- маҳсулот (хизмат)нинг сертификатлаштирилишини Россия ҳудудида ўтказишнинг умумий қонун-қоидаларини белгилаш;

- халқаро ва минтақавий сертификатлаштириш тизимларига қўшилиш ва сертификатлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш ҳақида қарор қабул қилиш;

- лозим топилган ҳолларда Россия Федерациясининг ташқи мамлакатлар билан ўзаро муносабатларида ва халқаро ташкилотларда ваколатхонасига эга бўлиш.

Иккинчи даражадаги идоралар - булар қонунда кўрсатилган бўлади ёки ҳукумат Қарорлари билан давлат ташкилотларига юклатилади ва бунини марказий сертификатлаштириш тизимларининг идоралари деб аталади.

Учинчи даражадаги идораларга аниқ маҳсулотни сертификатлаштириш идоралари киради. Булар аккредитланиш доирасига қараб сертификатлаштиришни ўтказувчи корхоналар, ташкилотлар ва муассасалардир.

Тўртинчи даражадаги идораларга аккредитланган синов лабораториялари киради. Аккредитланиши доирасига қараб, аниқ синовлар ёки уларнинг аниқ хилларини қонуний равишда амалга оширади.

Маҳсулотнинг сертификатлаштирилиши натижасида

сўровчига сертификат, ҳамда лицензия келишувига асосан аниқ намуна учун мувофиқлик белгисини ишлатиш ҳуқуқи берилади.

Сертификатлаштириш соҳасидаги ҳамма ишлар келишилган ҳолда манфаатдор бўлган томонларга етказилиши шарт. Фақат тижорат сирларини ташкил этувчи хабарлар бундан мустасно ҳисобланади.

2-Боб. Ўзбекистон Республикасининг миллий сертификатлаштириш тизими

Ўзбекистон Республикасида сертификатлаштириш тизимининг куйидаги сертификатлаштириш турлари амалга оширилади:

- Мажбурий сертификатлаштириш;
- Ихтиёрий сертификатлаштириш;

Мажбурий сертификатлаштиришга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган махсус рўйхатга киритилган, ишлаб чиқариладиган, олиб кириладиган ва олиб чиқариладиган, сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотлар киради.

Юқоридаги рўйхатга, фуқароларнинг ҳаёти, соғлиғи ва мулкисининг хавфсизлигини, атроф муҳитни муҳофаза қилиш, ўзароалмашинувчанлик ва мослашувчанликни таъминлаш бўйича меъёрий ҳужжатларда талаблари белгиланган, маҳсулотлар ёки хизматлар киритилади. Бу рўйхатдан ташқари Олий Мажлис томонидан қабул қилинадиган Қонунларга асосан, Президент фармонларига асосан маълум хизматлар ва маҳсулотлар учун ҳам ҳудди шундай талаблар қўйилиши мумкин.

Ихтиёрий сертификатлаштиришга Ўзбекистон Республикаси Қонунлари, Президент фармонлари, ҳамда ҳукумат қарорларига асосан рўйхатга киритилмаган хизматлар ёки маҳсулотлар кириши мумкин, бу вақтда ишлаб чиқарувчи, етказиб берувчи ёки истеъмолчилар (кейинчалик - сўровчи) ташаббуси билан ихтиёрий тартибда сертификатлаштириш ўтказилади.

2.1. Сертификатлаштиришни ўтказиш босқичлари

Миллий сертификатлаш тизими доирасида сертификатлаштириш ишлари сўровчи томонидан танланган сертификатлаштириш схемаси бўйича аниқланган тизим доирасида олиб борилади. Сертификатлаштириш тартиби ва унинг ўрнатилган қоидалари мавжуд бўлиб, сертификатлаштиришнинг асосий босқичлари сертификатлаштириш объекти ва турларига боғлиқ бўлмаган ўзгармас жараён деб ҳисоблаш мумкин. Одатда қабул қилинган ва сертификатлаштириш жараёнининг умумий схемаси 2-расмда келтирилган. Буни қуйидаги бешта асосий босқичга бўлишимиз мумкин:

1. Сертификатлаштиришга ариза.
2. Сертификатлаштириш бўйича қарор қабул қилиш.
3. Сертификатлаштириш объектини муваффиқлигини ўрнатилган талаблар билан баҳолаш
4. Мувофиқликни баҳолаш натижаларини таҳлили ва уни расмийлаштириш.
5. Сертификатлаштириш объекти устидан инспекция назорат.

2-расм. Сертификатлаштиришнинг асосий босқичлари.

2.2. Ўзбекистон Республикасида маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби

Ўзбекистон Республикасида маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 июлдаги №318-сонли «Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботини соддалаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарорига биноан "Ўзстандарт" агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда қуйидаги ишларни амалга оширишади:

- четдан келтирилаётган маҳсулотлардан аккредитация қилинган идоралар ва лабораториялар томонидан синов ўтказиш учун намуна олишнинг чекланган нормаларини белгилаш;

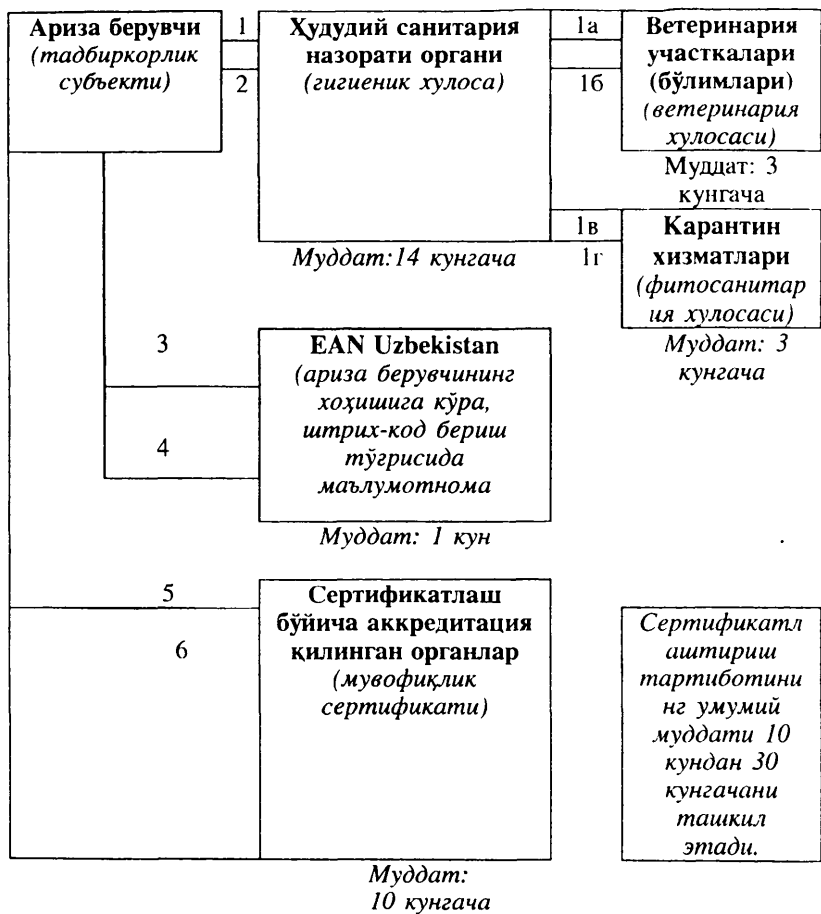
- аккредитация қилинган идоралар ва лабораториялар ўртасида синовларнинг такрорланишига йўл қўймаслик мақсадида синовлар турларини белгилаш;

- ўзларига қарашли аккредитация қилинган лабораторияларда маҳсулотларни синовдан ўтказиш хизматларига тарифларни Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигида (унинг ҳудудий бўлинмаларида) олдиндан декларация қилиш.

Мувофиқлик сертификатлари мавжудлигини текшириш фақат мажбурий тартибда сертификатланадиган маҳсулотларга нисбатан қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланган ваколатли давлат органлари томонидан амалга оширилиши мумкин.

"Ўзстандарт" агентлигида "Стандартлаштириш

тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунида белгиланган стандартлаштириш бўйича меъёрий ҳужжатлар тоифаларини тайёрлаш ва рўйхатдан ўтказиш тартиби тўғрисидаги Низомнинг ҳамда Мажбурий тартибда сертификатланадиган бир турдаги маҳсулотларнинг ҳар бир турини уларда сертификатлаштиришнинг тегишли меъёрий ҳужжатларда белгиланган хавфсизлик кўрсаткичлари кўрсатилган Қоидаларининг Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида рўйхатдан ўтказиладиган ва мажбурий тартибда сертификатланадиган маҳсулотларнинг номенклатура рўйхати, уларнинг сифатини ва хавфсизлигини белгиловчи меъёрий ҳужжатларни кўрсатган ҳолда, нашр этилишини ҳамда божхона, солиқ ва аккредитация қилинган идораларга жўнатади. Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботи схемаси 3-расмда келтирилган.

3-расм. Махсулотларни сертификатлаштириш тартиботи схемаси

Расмдаги изоҳлар:

1. Ариза берувчи зарур ҳолларда гигиеник хулоса олиш олиш учун худудий санитария назорати органига зарур ҳужжатларни илова қилган ҳолда ариза беради.

Худудий давлат санитария назорати органи белгиланган тартибда жойига борган ҳолда лаборатория синовлари ўтказиш учун маҳсулотлардан намуна олади ва объектни текширади.

1а. Чорва маҳсулотлари учун худудий санитария назорати органи ариза берувчидан ҳужжатлар олинган кундан кейинги кечикмасдан туман (шаҳар) ветеринария хизмати органига буюртманома жўнатади.

1б. Ветеринария хизмати органи уч кун муддатда худудий санитария назорати органига ветеринария хулосасини ёки хулоса беришни рад этишга сабаб бўлган аниқ қонун ҳужжатлари нормаларини кўрсатган ҳолда ёзма жавоб юборади.

Ветеринария хизмати органи 20 кунгача изоляциялаш-теклаш (карантин) чораларини белгилаш ҳуқуқига эга. Бунда ветеринария хулосасини бериш тартиботи карантин муддати угагунга қадар тўхтатиб турилади.

1в. Ўсимлик маҳсулотлари учун худудий санитария органи ариза берувчидан ҳужжатлар олинган вақтнинг кейинги кунидан кечикмасдан туман (шаҳар) ўсимликлар карантини давлат хизмати органига буюртманома жўнатади.

1г. Ўсимликлар карантини давлат хизмати органи икки кун муддатда фитосанитария хулосаси ёки салбий хулоса беради.

2. Лаборатория синовлари, шунингдек ветеринария ҳамда фитосанитария хулосаларидан ижобий натижа олинганда, худудий санитария назорати органи ариза берувчига гигиеник хулоса беради.

3,4. Ариза берувчи ўз хоҳишига кўра, ташкилот ва ишлаб чиқарадиган маҳсулоти штрихли кодда фойдаланиладиган товар

кодини олиш учун "GS1 Uzbekistan" ("EAN Uzbekistan") га муурожаат қилиши мумкин.

5. Ариза берувчи мувофиқлик сертификати олиш учун сертификатлаш бўйича аккредитация қилинган идорага зарур ҳужжатларни илова қилган ҳолда ариза тақдим этади. (Ариза гигиеник ҳулоса олиш учун бериладиган ариза билан бир вақтда берилиши мумкин).

6. Сертификатлаш бўйича аккредитация қилинган идора 15 иш кунидан ортиқ бўлмаган муддатда мувофиқлик сертификати ёки аниқ қонун ҳужжатлари нормаларини кўрсатган ҳолда ёзма рад жавобини беради.

2.2.1. Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби умумий қоидалари

Юқоридаги Қарорда маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг умумий тартиби белгиланган. Ушбу Қарор асосида ишлаб чиқилган сертификатлаштириш тартиби, муддатлари ва кетма-кетлиги белгиланган ҳолда «Ўзстандарт» агентлиги томонидан «Маҳсулотларни сертификатлаш қоидалари» ишлаб чиқилиб, 2005 йил 18 мартда Адлия Вазирлигида N 1458-сонли ҳужжат сифатида кучга киритилган.

Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби «Ўзстандарт» агентлиги томонидан ишлаб чиқилиб, Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлигида сертификатлаштиришнинг тегишли қоидалари сифатида рўйхатдан ўтказилган.

«Маҳсулотларни сертификатлаш қоидалари»да кўрсатилганидек сертификатлаштирилган маҳсулотларга

кўшимчалар ёки ўзгартиришлар киритилиши давомида илгари текширилган хавфсизлик бўйича маҳсулот тавсифига салбий таъсир этмайдиган бўлса, янги чиқарилаётган маҳсулотга кўшимча сертификатлаштириш ўтказилиши талаб этилмайди. Маҳсулот сертификатлаштирилиши учун талаб этиладиган хавфсизлик мажбурий тавсифлари стандартлаштириш бўйича тегишли меъёрий ҳужжатларда белгиланади.

Ушбу қоидадаги талаблар маҳсулот ёки хизматларни мажбурий ва ихтиёрий сертификатлаштириш давомида тадбиқ этилиши мумкин.

Юқорида келтирилган қарор ва қоидага асосан мажбурий сертификатлаштириладиган маҳсулотлар рўйхатидан маълум қисми уларнинг тегишли талабларга мувофиқлигини декларациялаш йўли билан тасдиқланиши мумкин бўлади.

Сертификатлаштиришни амалга ошириш қоидасига асосан иловага мувофиқ схема бўйича, икки босқичда ўтказилади.

Биринчи босқич - бир вақтнинг ўзида, заруриятга кўра, ветеринария ва фитосанитария хулосалари тегишли равишда давлат ветеринария назорати ва ўсимликлар карантини бўйича давлат хизмати органларида расмийлаштирилган ҳолда "Ўзстандарт" агентлиги томонидан аккредитация қилинган давлат санитария назорати органларида гигиеник сертификат расмийлаштирилишини ўз ичига олади. Бунда тадбиркорлик фаолияти субъекти:

– гигиеник сертификатни расмийлаштириш учун ариза билан биргаликда белгиланган тартибда аккредитация қилинган сертификатлаштириш идораларига (кейинги ўринларда

сертификатлаштириш идоралари деб аталади) мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш юзасидан ариза беришга;

– зарурат бўлганда тегишли хулосалар олиш учун ветеринария ва фитосанитария назорати органларига мустақил равишда мурожаат қилишга ҳақлидир.

Иккинчи босқич - сертификатлаштириш идоралари томонидан мувофиқлик сертификати беришдаги фаолият.

Бунда акредитациядан ўтган Идоралар сертификатлаштириш фаолиятига қўшимча равишда, тадбиркорлик субъектларининг ёзма аризасига мувофиқ давлат санитария назорати органларида, давлат ветеринария назорати ва ўсимликлар карантини бўйича давлат хизмати органларида, шунингдек табиатни муҳофаза қилиш давлат органларида сертификатлаштиришни ўтказиш ва барча зарур хулосаларни олиш юзасидан агентлик хизматлари кўрсатишга ҳақлидир.

Бунда намуналар танлаб олиниши, шунингдек улар тўғри танланганлиги ва улар тегишли давлат органларига тақдим этилиши учун сертификатлаш Идоралари жавобгарликни ўз зиммаларига олишга мажбур.

Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш ва беришнинг умумий муддати ишларнинг мураккаблиги даражасига, кўп меҳнат талаб қилиши ва ўзига хослигига қараб, барча зарур ҳужжатлар тақдим қилинган вақтдан бошлаб 10 иш кунидан 1 ойгача доирада белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 июлда №318-сонли «Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботини соддалаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар

тўғрисида»ги қароригача олдинги хатбошида келтириб ўтилган талаб йўқ эди, бунинг оқибатида сертификатлаштириш ишлари асоссиз равишда чўзилиб, тадбиркорларнинг норозилигига сабаб бўлар эди. Шу билан бирга ушбу Қарор асосида тадбиркорларга сертификатлаштириш жараёнларининг холислигини таъминлаш мақсадида ҳам қатор қулайликлар яратилди.

2.2.2. Гигиеник сертификатни, ветеринария ва фитосанитария хулосаларини расмийлаштириш ва бериш тартиби

Гигиеник, ветеринария, фитосанитария ва экология сертификатлари (хулосалар) маҳсулотларни мажбурий сертификатлаштириш босқичларидан бошланғичи бўлиб, маҳсулотларга меъёрий ҳужжатларда тегишли равишда гигиеник, ветеринария, фитосанитария ёки экологик меъёр ва талаблар мавжуд бўлган тақдирда ўтказилади.

Гигиеник сертификатни олиш учун ариза берувчи давлат санитария назоратининг ҳудудий органига ариза билан мурожаат қилади.

Юқорида келтирилган Қарор талаблари асосан сертификатлаштиришга ариза берилганда ишлаб чиқариладиган, сертификатлашга тақдим қилинаётган маҳсулотга меъёрий ҳужжатнинг нусхаси илова қилиниши керак (Давлатларaro стандарт - ДС, Ўзбекистон Республикаси Давлат стандарти - ЎзДСт, Техник шартлар - ТШ; ишлаб чиқариладиган озиқ-овқат маҳсулотлари учун - Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан келишилган технологик йўриқнома ва рецептура).

Четдан олиб келинаётган сертификатлаштирилиши мажбурий булган маҳсулотларга гигиеник сертификат олиш учун қўшимча равишда:

- божхона ҳудудига келганлик тўғрисидаги белги қўйилган ҳолда товарга илова қилинадиган ҳужжатларнинг (товар-транспорт юк хати, инвойс, счёт-фактура) нусхалари;

- маҳсулотни ишлаб чиқарган давлатга тегишлилик тўғрисидаги сертификати (товарнинг келиб чиқиши тўғрисида ишончли ахборот мавжуд бўлмаган тақдирда) нусхалари тақдим этилади.

Илгари сертификатланмаган (синалмаган) махсус қўлланиладиган биологик актив моддалар ёки озиқ-овқат хом-ашёси ва озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш технологияларининг озиқ-овқат қўшимчалари қўллаш билан боғлиқ ишлаб чиқаришни ташкил этишда ёки маҳсулотларни четдан келтиришда давлат санитария назоратининг ҳудудий органи тегишли рухсатнома олиш учун Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигига мурожаат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан рухсатнома бериш 3 иш кунидан ортиқ бўлмаган муддатда амалга оширилади. Лаборатория синовларини ўтказиш харажатларини қоплаш учун Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган ва Молия вазирлигида декларацияланган тарифлар бўйича, бироқ энг кам ойлик иш ҳақининг 10 бараваридан ортиқ бўлмаган суммада тўлов ундирилиши белгиланган.

Такдим этилган ҳужжатлар ўрганиб чиқилгандан кейин давлат санитария назоратининг ҳудудий органи томонидан белгиланган тартибда жойнинг ўзига бориб лаборатория синовлари ўтказиш ва ишлаб чиқариш объектини текшириш учун маҳсулотларнинг намуналари танлаб олинади. Маҳсулотларни гигиеник кўрсаткичларни аниқлаш учун синаш Миллий аккредитация тизимида аккредитациядан ўтган давлат санитария назоратининг ҳудудий органлари лабораториялари томонидан амалга оширилади.

Агар маҳсулот келиб чиқишига кўра ҳайвонот ёки ўсимлик дунёсига тегишли бўлган тақдирда, давлат санитария назоратининг ҳудудий органи ариза берувчидан ҳужжатлар олинган санадан кейинги кундан кечикмай ветеринария ёки фитосанитария хулосаси бериш бўйича ваколатли органларга мурожаат қилади.

Ветеринария ёки фитосанитария хулосаси давлат ветеринария назоратининг туман (шаҳар) органлари ёки ўсимликлар карантини бўйича давлат хизмати органлари томонидан берилади.

Давлат ветеринария назорати органи 20 кунгача бўлган муддат билан белгиланган тартибда ажратиб қўйиш-чеклаш тадбирлари (карантин) белгилаши мумкин. Бунда ветеринария хулосаси бериш тартиботи карантин муддати тамом бўлгунга қадар тўхтатиб турилади.

Ветеринария ёки фитосанитария хулосаси тайёрлаш ва бериш муддати уч иш кунидан ошмаслиги керак.

Ветеринария ёки фитосанитария хулосаси берилганлиги

учун Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан белгиланадиган ва Молия вазирлигида декларацияланган тарифлар бўйича, бироқ энг кам ойлик иш ҳақиға тенг суммада тўлов ундирилади.

Ветеринария ва фитосанитария хулосалари олинishi ҳисобға олинган ҳолда гигиеник сертификатни расмийлаштириш ва бериш муддати 14 иш кунидан ортиқ бўлмаслиги керак.

Маҳсулотларни синашнинг аниқ муддати синовларнинг тегишли усуллари учун меъёрий ҳужжатларда назарда тутилган муддатларға қараб белгиланади.

Гигиеник сертификат бериш ишларини амалға ошириш харажатларини қоплаш учун давлат санитария назоратининг ҳудудий органлари томонидан белгиланадиган ва Молия вазирлигида декларацияланган тарифлар бўйича, бироқ энг кам ойлик иш ҳақининг 10 барабаридан ортиқ бўлмаган суммада тўлов ундирилади.

Ветеринария ва фитосанитария хулосалари бериш бўйича ваколатли органларнинг хизматларига ариза берувчи томонидан ҳақ тўлаш давлат санитария назоратининг ҳудудий органлари орқали ёки қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мустақил равишда амалға оширилиши мумкин.

Ишлаб чиқариладиган маҳсулотға гигиеник сертификат 3 йилдан кам булмаган муддатға берилиши шарт, четдан келтирилайётган маҳсулот учун эса маҳсулотнинг яроқлилиқ давриға берилади.

Гигиеник сертификат ариза берувчига давлат санитария назоратининг ҳудудий органи раҳбарининг имзоси билан берилади

за муҳри билан тасдиқланади, ҳужжатга ўтказилган синовлар баённомаси нусхалари илова қилинади.

Агар гигиеник сертификатлаштириш билан бир вақтда маҳсулотнинг фитосанитария ёки ветеринария нормалари ва соидаларига мувофиқлиги синовдан ўтказилган тақдирда, ариза берувчига тегишли хулосалар ҳам берилади.

Лаборатория синовларининг салбий натижалари ҳамда ҳужжатлар тўлиқ туркумда тақдим этилмаслиги гигиеник сертификат бериш рад этилиши учун асос бўлиб ҳисобланади, бу ҳақда давлат санитария назоратининг ҳудудий органи қонунчилиқнинг аниқ нормаларини кўрсатган ҳолда ариза берувчига ёзма равишда маълум қилади.

Қарор кучга кирган кундан бошлаб маҳсулотлар синовлиб борилганда аккредитация қилинган лабораториялар томонидан бир-бирини такрорловчи синовлар ўтказилиши таъқиқланади.

Ариза берувчи гигиеник сертификат ёхуд фитосанитария ва ветеринария хулосалари беришнинг рад этилиши юзасидан елгиланган тартибда уларнинг юқори ташкилотларига шикоят этилиши мумкин.

2.2.3. Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш ва бериш тартиби

Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш сертификатлаш идоралари томонидан амалга оширилади.

Сертификатлаштириш идорасини танлаш аризачи томонидан мустақил амалга оширилади.

Ариза берувчи исталган вақтда, сертификатлаштириш идоралари эса аризачининг биринчи талаби асосида қуйидаги ҳужжатларни тақдим этиши шарт:

а) мажбурий тарзда сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулот турларининг рўйхати ёки рўйхатдан кўчирма;

б) Идора сертификатлаштириш доирасига тааллуқли бўлган маҳсулотни сертификатлаш қоидалари;

в) сертификатлаштириш бўйича хизматлар нархлари (тарифлари) прејскуранти;

г) давлат ваколатли органида аккредитация қилинганликни тасдиқловчи ҳужжат.

Сертификатлаштириш идораси, кўрсатиб ўтилган ҳужжатлар нусхаларини тақдим этганда уларнинг нусхаларини тайёрлаш учун кетган ҳаражатларнигина сўровчидан ундиришга ҳақли.

Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш учун ариза берувчи сертификатлаштириш идорасига ариза билан мурожаат қилади. Аризага қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

– ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга меъёрий ҳужжат нусхаси;

– маҳсулотни ёрлиқлаш намунаси (маҳсулот тўғрисида ахборот);

– гигиеник сертификат нусхаси.

Ариза берувчи томонидан айна бир вақтда гигиеник сертификат ва мувофиқлик сертификати олишга ариза берилган

тақдирда гигиеник сертификат нусхаси талаб этилмайди.

Четдан олиб келинаётган маҳсулотни сертификатлаштириш учун қуйидагилар тақдим этилади:

- ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга меъёрий ҳужжат нусхаси (у мавжуд бўлганда);

- маҳсулотни ёрликлаш намунаси (маҳсулот тўғрисида ахборот);

- божхона ҳудудига етиб келганлиги тўғрисида белги қўйилган илова ҳужжат (товар-транспорт юк хати, инвойс, счёт-фактура)лар нусхаси.

Ариза назарда тутилган тақдирда, сертификатлаштириш идораси сертификатлаштириш ишларини гигиеник сертификат (ветеринария ва фитосанитария хулосалари) нусхаларини олиш муддатини ҳисобга олган ҳолда кечиктириб бошлаши мумкин.

Бу ҳолда сертификатлаштириш идораси мувофиқлик сертификатини фақат ариза берувчи томонидан ижобий натижаларга эга бўлган ҳужжатларнинг барча зарур нусхалари тақдим этилгандан кейин беришга ҳақлидир.

Сертификатлаштириш идораси ариза берилган кундан бошлаб икки кун муддатда жойига бориб сертификатлаш синовларини ўтказиш учун маҳсулот намуналарини танлаб олади ва идентификация қилади.

Намуналар сони, танлаб олиш тартиби, идентификация қилиш ва сақлаш қоидалари маҳсулотга берилган меъёрий ҳужжатларда белгиланади.

Ариза берувчи ўз маҳсулотининг танлаб олинишида ва

синовларида қатнашиш ҳуқуқига эга. Намуналарнинг сақланиши сифати ва синовларининг ишончлилиги учун синов ўтказишг тақдим қилинган лаборатория (марказ) жавобгар ҳисобланади. Синовлар бўйича баённомаларини масъул мутахассислар имзолайди ва лаборатория раҳбари тасдиқлайди.

Ариза берувчи сертификатлаштириш идорасига аккредитация қилинган лабораториялардаги маҳсулот синовлари бўйича қўшимча ҳужжатларни тақдим этиши мумкин. Агар маҳсулотни алоҳида кўрсаткичлари бўйича синовлар турли синов лабораторияларида ўтказилган бўлса, у ҳолда синовларнинг ижобий натижалари билан бирга барча зарур баённомаларнинг мавжудлиги маҳсулотнинг белгиланган талабларга мувофиқлигининг ижобий баҳоси ҳисобланади.

Республикага четдан келтириладиган, мажбурий тартибда сертификатланиши керак бўлган маҳсулотга меъёрий ҳужжат мавжуд бўлмаганда, сифат ва хавфсизлик бўйича сертификатлаштириш синовлари маҳсулотнинг ана шундай турлари талабларига мувофиқлиги юзасидан амалга оширилади.

Аризачи томонидан четдан олиб келинаётган маҳсулотга зарур меъёрий ҳужжат ёки техник таснифномалар тақдим этилмаган тақдирда, мазкур маҳсулотни сертификатлаш маҳсулотнинг ана шундай турларига ҳужжатлар бўйича ёки гигиеник сертификат асосида, уни идентификация қилган ҳолда амалга оширилади (озик-овқат маҳсулоти ва озиқ-овқатга қўшиладиган қўшимча маҳсулот учун).

Лаборатория синовларининг салбий натижалари, шунингдек ҳужжатларнинг тўлиқ бўлмаган комплектини тақдим

этиш мувофиқлик сертификати беришни рад этиш учун асос ҳисобланади, бу тўғрида сертификатлаштириш идораси ариза берувчига аниқ қонунчилик нормаларини кўрсатган ҳолда ёзма равишда хабар қилади.

Хулоса беришни рад этганлик юзасидан ариза берувчи белгиланган тартибда шикоят қилиши мумкин.

Сертификатлаштириш идораси тақдим этилган ҳужжатлар за синовларнинг ижобий натижалари асосида икки иш куни мобайнида мувофиқлик сертификатини расмийлаштиради.

Мувофиқлик сертификати четдан олиб келинаётган маҳсулотларга маҳсулот яроқчилигининг кафолатли муддатига, кўплаб ишлаб чиқариладиган маҳсулот учун эса - 3 йилга берилади.

Кўплаб ишлаб чиқариладиган маҳсулотга мувофиқлик сертификати бериш учун сертификатлаштириш идораси ариза берувчидан маҳсулотни кўплаб ишлаб чиқариш учун шартлароитлар мавжудлигини аниқлаш мақсадида маҳсулот ишлаб иқариладиган объектларни белгиланган тартибда текширади. Текшириш натижалари бўйича далолатнома расмийлаштирилади, ндан мувофиқлик сертификати бериш тўғрисида қарор қабул илишда фойдаланилади.

Ўтказилган текширишлар натижалари тўғрисидаги аълумотлар мувофиқлик сертификатида келтирилади.

Текширишни ўтказиш муддати, ишлаб чиқаришнинг тақли ва тоифаларига кўра, синовлар учун намуналар танлаб линган вақтдан бошлаб 10 иш кунидан ошмаслиги керак. текшириш ўтказилганлиги учун тўлов амалда сарфланган вақт

бўйича ва белгиланган тартибда тасдиқланган харажатлар калькуляциясига биноан ундирилади.

Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш ва бериш муддати сертификатлаштириш идораси томонидан синовлар натижалари олинган вақтдан бошлаб 5 иш кунидан ошмаслиги керак.

Кўплаб ишлаб чиқариладиган маҳсулот учун мувофиқлик сертификати берган сертификатлаштириш идораси ҳар йили камида бир марта, маҳсулотнинг сертификатлаштиришда белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш мақсадида, сертификатлаштирилган маҳсулотни инспекция назорати текширувини ўтказди.

Инспекция назорати натижалари бўйича мувофиқлик сертификатининг амал қилиши тасдиқланиши ёки тўхтатиб турилиши ёхуд белгиланган тартибда бекор қилиниши мумкин.

Лаборатория синовларини ўтказганлик, сертификатни расмийлаштирганлик ва берганлик учун тўлов тартиби, лицензия ажратмалари миқдорлари Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги билан келишилган ҳолда "Ўзстандарт" агентлигининг йўриқнома ҳужжатлари асосида белгиланади.

2.2.4. Чет эл мувофиқлик сертификатларини эътироф этиш

Сертификатлаштириш идораси эътироф этиш тўғрисида битим тузилган МДХ мамлакатларидан ва узоқ хорижий мамлакатлардан олиб келинадиган маҳсулотга сертификатларни эътироф этиш ҳуқуқига эга.

Эътироф этиш тартиботи сертификатлаштириш

идорасининг бир турдаги маҳсулотни сертификатлаштириш тартибида, "Ўзстандарт" агентлигининг меъёрий ҳужжатларига мувофиқ белгиланган бўлиши керак.

Халқаро тизимлар ва битимлар доирасида амалга ошириладиган сертификатларни эътироф этиш ушбу тизимлар ва битимларда белгиланган, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига зид бўлмаган қоидаларга мувофиқ ўтказилади.

Сертификат талабларга мувофиқ бўлган, Ўзбекистон Республикасида белгиланган ана шундай талаблардан қолишмайдиган маҳсулот учун эътироф этилади.

Меъёрий ҳужжатларда сертификатлаштириш учун шарт бўлган ёки контрактда белгиланган қўшимча талаблар мавжуд бўлган тақдирда маҳсулот ушбу талабларга мувофиқлик юзасидан синаб кўрилиши керак.

Олинган ҳужжатлар ва материалларни таҳлил қилиш, шунингдек маҳсулотни идентификациялаш асосида сертификатлаштириш идораси чет эл мувофиқлик сертификатини эътироф этиш (этмаслик) тўғрисида қарор қабул қилади.

Экспорт қилувчи мамлакатнинг Миллий сертификатлаштириш тизимига берилган мувофиқлик сертификатини эътироф этиш уни импорт қилувчи мамлакатнинг мувофиқлик сертификатига қайта расмийлаштириш ва Ягона давлат реестрига киритиш йўли билан амалга оширилади.

2.2.5. Маҳсулотни штрихли кодлаштириш

Ариза берувчи ўз хоҳишига кўра таснифлаш Европа товар рақамланиши уюшмаси (EAN) ҳозирги вақтда GS1 томонидан

кодлаштириш борасида корхонанинг рўйхатдан ўтказиш рақамини ҳамда ишлаб чиқариладиган товарнинг бир кун мобайнида бериладиган рақамли кодини олиш учун "EAN Uzbekistan"га мурожаат қилади.

"Ўзстандарт" агентлиги томонидан, белгиланган тартибга мувофиқ штрихли коднинг оригинал - макети тайёрланади ва берилади.

Код бериш бўйича хизматлар қиймати, шунингдек аъзолик бадаллари миқдори "EAN Uzbekistan" қатнашчилари томонидан белгиланади. Штрихли коднинг оригинал - макетларини тайёрлаш ва бериш қиймати Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш, рақобат ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитаси билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигида декларация қилинган тарифлар бўйича белгиланади.

2.3. Сертификатлаштириш бўйича ишларда қатнашувчи корхоналар

Ўзбекистон Республикаси Сертификатлаштириш миллий тизими (Ўз СМТ)да сертификатлаштириш бўйича ишларни қуйидаги ташкилотлар амалга оширади:

– Маҳсулотларни сертификатлаштиришни бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;

– Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштиришни сифат тизими ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;

– Ўзбекистон Республикасида аниқ маҳсулотни ертификатлаштириш бўйича аккредитланган сертификатлаштириш идораси бўлмаган тақдирларда уни ертификатлаштириш масаласини сертификатлаштириш бўйича иллий идора «Ўзстандарт» агентлиги ҳал қилади;

– Сертификатлаштириш синовларини аккредитланган инаш лабораториялари (марказлар) амалга оширишади;

– Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш ўйича идораларни аккредитлашни сертификатлаштириш миллий дораси (кейинчалик - СМИ) раҳбари тасдиқлаган комиссия О'з St 5.2:2001 Ўз СМТ. Сертификатлаштириш идорасига ўйиладиган умумий талаблар стандартига мувофиқ ўтказади;

– Синаш лабораториялари (марказлари)ни ккредитлашни аккредитлаш бўйича идора О'з DSt 5.3 Ўз СМТ. инаш лабораториялари (марказлари)ни аккредитлаш. Асосий идалари стандарти талабларига мувофиқ ўтказилади.

– Эксперт-аудиторларни аттестатлаш О'з RH 51-014 Ўз МТ Эксперт-аудиторларга қўйилган талаблар раҳбарий /жжатига мувофиқ амалга оширилади.

2.4. Сертификатлаштириш объектлари ва субъектлари

Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий изимида сертификатлаштиришнинг қуйидаги объектлари мавжуд:

- Маҳсулотлар;
- Жараёнлар;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар;

- Хизматлар;
- Ходимлар.

Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимида сертификатлаштиришда қуйидаги субъектлари мавжуд:

- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралари;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш идоралари;
- Синов лабораториялари;
- Эксперт-аудиторлар.

Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимида сертификатлаштириш объектлари ва субъектлари О‘з DSt 5.0-98 Ўз СМТ. Асосий қоидалар стандартга мувофиқ рўйхатга олинади. Ушбу стандартга асосан Ўз СМТ да қуйидаги Реестрларни юритиш амалга оширилади:

- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитлаган идоралари;
- Аккредитланган синав лабораториялари (марказлари);
- Аттестатланган эксперт-аудиторлар;
- Сертификатлаштирилган маҳсулотлар;
- Сертификатлаштирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар;
- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг

рўйхатга олинган тизимлари.

Ўз СМТ Давлат реестрини юритиш қоидалари О'з РН 51-021 Ўз СМТ. Давлат реестрини олиб бориш тартиби раҳбарий ҳужжатида белгиланган. Сертификатлаштириш бўйича миллий идора давлат реестрининг меъёрларини, шунингдек, сертификатлаштириш бўйича идоралар ва тизимнинг бошқа иштирокчиларидан олинган ахборотларни нашр қилиб борилади.

Сертификатлаштириш, аккредитлаш ва текшириш ўтказиш бўйича ҳаражатларни О'з РН 51-032 Ўз СМТ. Ишлар ҳақини тўлаш тартиби раҳбарий ҳужжатида ўрнатилган тартиб бўйича шартнома орқали сўровчилар тўлашади.

2.5. Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмаси

Бугунги кунда ўз истиқлоли йўлида, бозор иқтисодиётига асосланган демократик давлат қурилиши сари шахдам қадам ташлаб бораётган, мустақил Ўзбекистон Республикасида стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида муҳим ва салмоқли ишлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишлаб чиқилган меъёрий ҳужжатларга биноан мувофиқлик сертификатлаштиришининг асосий мақсадлари:

- маҳсулот, жараён ва хизматларда фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғининг хавфсизлигини таъминлаш, ташқи-муҳитни асраш, буюм (товарлар)ни бир хиллиги ва ўзаро алмашинувчанлиги масалалари, ҳамда истеъмолчини ҳимоя қилиш;

- халқаро савдода техникавий тўсиқларни бартараф

қилиш, товарлар (буюмлар, жараён ва хизматлар)ни рақобатдошлик қобилиятини оширишдан иборат.

Сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилиї тузилиши;

- Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш бўйича миллий идораси;

- бир хил маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича идора;

- бир хил маҳсулотни, сифат тизimini ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралари;

- аккредитланган синов лабораториялари.

Вазирлар Маҳкамасининг қарорига биноан сертификатлаштириш миллий идораси қилиб, стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш Ўзбекистон Давлат маркази – «Ўзстандарт» агентлиги белгиланган.

«Ўзстандарт» агентлигига қарашли турли соҳа ва тармоқларни ўз ичига олган бир хил номдаги бўлимлар ҳам бор. Буларга стандартлар ва маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича давлат назорати ва ўлчаш воситаларини давлат қиёсловидан ўтказиш ва аттестатлаш соҳавий бўлимлари киради.

Стандартлар ва маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича давлат назорати соҳавий бўлимлар: оғир саноат, машинасозлик, енгил саноат, озиқ-овқат, маҳаллий саноат ҳамда агросаноат комплекси доирасида ўз фаолиятини амалга оширади.

Ўлчаш воситаларини давлат қиёсловидан ўтказиш ва аттестатлаш тармоқ бўлимлари эса массалар, радиотехника, ионли нурланиш, геометрик, механик, электрик, магнитли, босим,

сарфланиш, ҳароратли ҳамда физик-кимёвий катталикларни қиёсловдан ўтказди. Ўзстандарт агентлиги таркибидаги асосий бўлимлар 5 расмда келтирилган.

Ўзстандарт агентлигининг илмий-услубий маркази этиб Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти - СМСИТИ тайинланган. Унинг гашкилий тузилиши – 6-расмда келтирилган.

Сертификатлаштириш миллий идораси қуйидаги асосий йўналишлар бўйича ўз фаолиятини амалга оширмоқда:

- Республикада сертификатлаштиришни қўллаш ва такомиллаш-тиришнинг умумий сиёсатини ишлаб чиқиш, қонун иқарувчи ва ижро этувчи тегишли давлат идоралари билан алоқаларни ўрнатиш;

- сертификатлаштириш масалалари бўйича бошқа аамлакат ва халқаро ташкилотларнинг вакиллари билан, ўзаро елишилган асосда алоқаларни ўрнатиш, керак бўлса, бу ашкилотлар фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг атнашишини таъминлаш;

- сертификатлаштиришда ягона қоида ва иш артибларини белгилаш, буларга риоя қилишнинг назорати, ертификатлаштириш натижалари бўйича ҳужжатларни ахборотли аълумот билан таъминлаш.

Вазирлар Маҳкамаси қарорини бажариш йўлида ўзстандарт агентлиги ўзининг вилоят марказларини (СМСХМ) ўзиб, уларнинг ишларига ҳар тарафлама кўмак кўрсатмоқда. 1993 йилнинг 28 декабридан бошлаб "Маҳсулотларни ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида" қонун кучга кириб,

бу қонун асосида сертификатлаштириш ва сифатни таъминлаш борасидаги барча ишлар мутлақо янгича рукнда йўлга қўйила бошланди.

Республикадаги синов лабораторияларини аккредитлаш ишлари ҳам жадал қадамлар билан амалга оширилмоқда. Хозирги вақтда 256 та лаборатория миллий сертификатлаштириш тизимида аккредитланган бўлиб, бу маҳсулот ишлаб-чиқаришнинг ҳамма соҳаси бўйича етарли даражада синовларни олиб бориш имкониятини беради.

«Ўзстандарт» агентлиги таркибидаги озик-овқат ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини текширувчи синов лабораторияси аккредитланган лабораториялардан ҳисобланиб, шу кунгача муайян турдаги маҳсулотларга мувофиқлик сертификати бериш учун керакли бўлган синовларни бажармоқда.

Республика ҳудудига келтириладиган ёки ундан четга чиқариладиган товарлар (маҳсулотлар)нинг ҳавфсизлигини тасдиқлаш билан боғлиқ бўлган амаллар тегишли давлат идоралари билан келишилган ҳолда «Ўзстандарт» агентлиги томонидан тайёрланган алоҳида ҳужжат бўйича бажарилади.

Халқаро ҳамкорликни ривожлантириш мақсадида Туркия ва Хитой давлатлари билан стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология соҳаларида ҳамкорлик қилиш ниятида битим тузилди. Бу йўлдаги ишлар ўз мевасини бермоқда. Туркия мутахассислари Тошкентда бўлиб, «Ўзстандарт» агентлиги томонидан уюштирилган Республика семинарларида сертификатлаштириш соҳасида маърузалар билан катнашмоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги қаторига кирувчи мамлакатлар билан стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология соҳаларида битимлар тузган бўлиб, ўзаро иқтисодий ва ижтимоий муносабатларни узлуксиз равишда ривожлантириш борасида кенг доирада фаолият юритиб келинмоқда.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, савдо-сотиқ ишларида маҳсулотнинг сифати асосий кўрсаткичлардан бири бўлиб қолмоқда. Ишлаб чиқарилган маҳсулот халқаро ва миллий стандартлаштириш, сертификатлаштиришнинг талабларига мос келиши лозим. Ҳар бир маҳсулот ўз сифатини тасдиқлаш учун сертификатга эга бўлиши керак, демак, маҳсулот сертификатлаштиришни ўтмоқлиги лозим. Қанчалик кўп маҳсулотлар сертификатга эга бўлса, шунчалик корхона, муассаса, ташкилотларнинг иқтисодий ҳолати яхшиланади. Бу эса бир томондан рақобатга бардош берувчи маҳсулотлар сонини кўпайиши бўлса, иккинчи тарафдан халқ фаровонлигини ўсишига олиб келади, демак, мамлакатимизнинг халқаро миқёсда мавқеини оширади. Келажакда Ўзбекистон Республикаси Буюк давлат бўлиши учун етарли даражада иқтисодий имкониятлар яратишда маҳсулот сифати, унинг ҳолисона баҳоланганлиги ва чет элда тан олинishi жуда катта аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмасини қуйидагилар ташкил қилади:

– Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш бўйича миллий идораси («Ўзстандарт» агентлиги);

- Илмий-усулият маркази ва бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича усулият марказлари;

- Бир турдаги маҳсулотларни ва хизматларни, сифат тизимлари ҳамда ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;

- Аккредитланган синаш лабораториялари (марказлари);

- Текшириш идоралари.

Маҳсулотни сертификатлаштириш тизимининг ташкилий тузилмаси 4-расмда келтирилган.

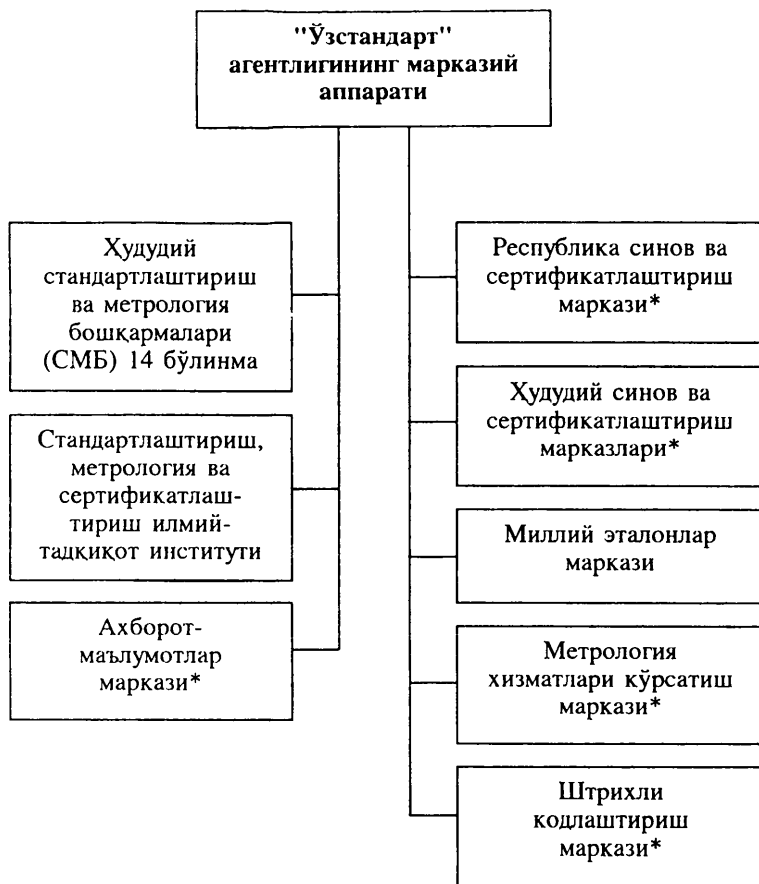

4-расм. Ўзбекистон Республикаси
Сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий
тузилмаси.

2.6. Ўзбекистон сертификатлаштириш миллий тизими идоралари

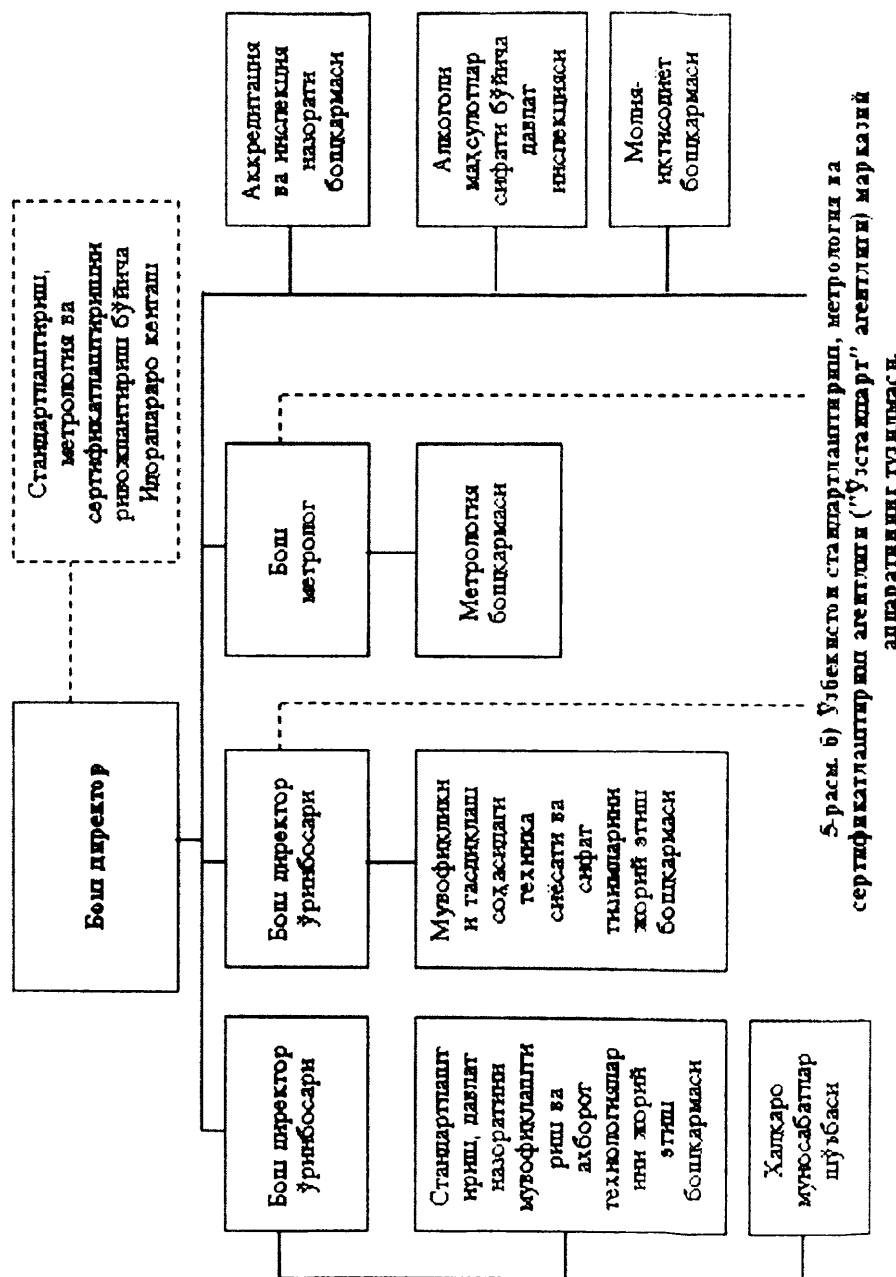
2.6.1. Сертификатлаштириш бўйича миллий идора

Ўзбекистон Давлат стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги тузилмасини такомиллаштириш ва унинг фаолиятини ташкил этиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил №93 сонли ва 2004 йил 5 августда № 373-сонли қарори қабул қилинди ва бу қарорга биноан Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Республика давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида" 2003 йил 9 декабрдаги ПФ-3358-сон Фармонини бажариш юзасидан ҳамда стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизимини янада такомиллаштириш, унинг замонавий халқаро нормалар ва талабларга мувофиқлигини таъминлаш, шунингдек халқаро стандартлардан фойдаланиш асосида мамлакатимизда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг рақобатбардошлилигини ошириш мақсадида ушбу қарорни қабул қилди. Қарорга биноан Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги ("Ўзстандарт" агентлиги)нинг ташкилий тузилмаси ва марказий бошқарув аппарати белгиланган ва "Ўзстандарт" агентлигининг тузилмаси 5-расмнинг а) ва б) расмларда келтирилган.

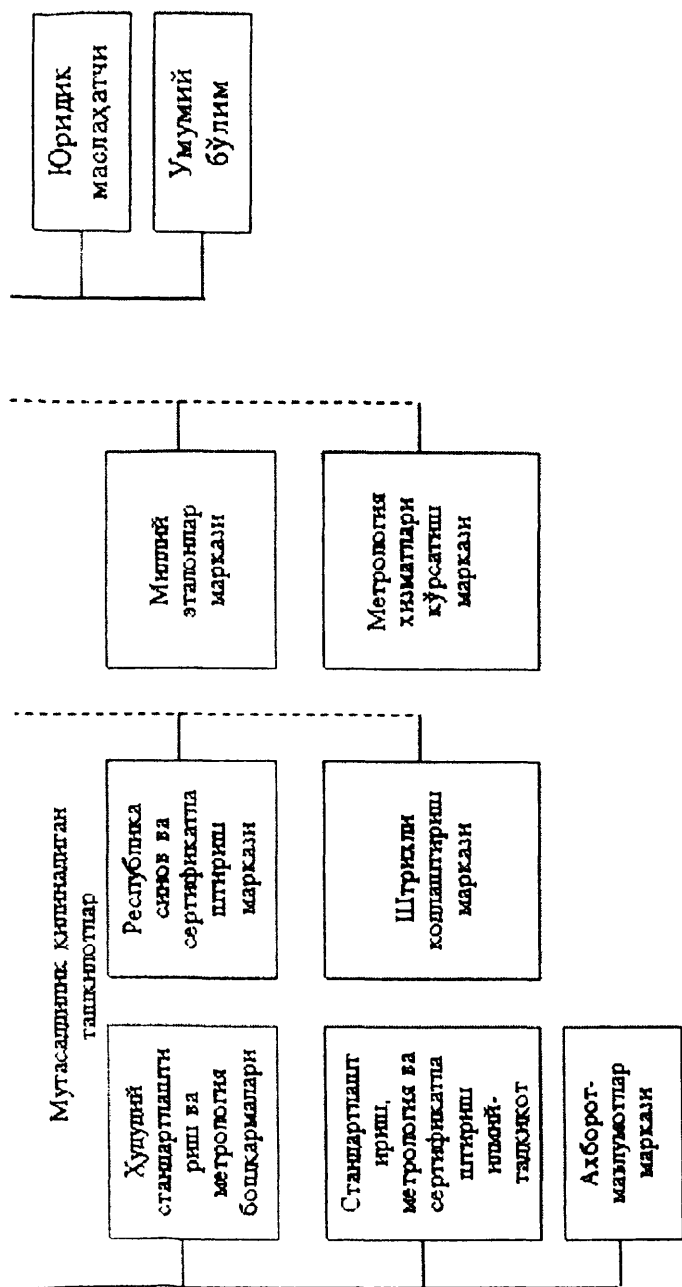

** Молиялаштириш хўжалик фаолиятдан олинадиган ўз маблағлари ҳисобига амалга оширилади.*

5-расм. а) Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлигининг ташкилий тузилмаси.

5-расм. б) Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертифицикантиштирининг агентлигининг ("Ўстандарт") марказий аппарати таъини тузилиши.

Б-расм. 6) Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги ("Ўзстандарт" агентлиги) марказий аппаратидаги тузилмалар (охири)

– Республикада сертификатлаштириш ишларини ташкил қилади ва мувофиқлаштиради ҳамда уларни ўтказилишининг тўғрилиги устидан инспекцион назоратни амалга оширади;

– Бир турдаги маҳсулотларни, сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни, сертификатлаштириш бўйича идораларни ва синаш лабораторияларини (марказларини) аккредитлайди;

– Эксперт-аудиторларни аттестатлайди ва уларнинг фаолияти устидан назоратни амалга оширади;

– Ўз СМТ Давлат реестрини олиб боради;

– Маҳсулотларни сертификатлаштириш, сертификатлаштириш бўйича идораларни ва синаш лабораторияларини (марказларини) аккредитлаш бўйича ишларга ҳақ тўлаш шакли ва тартибини белгилайди;

– Ўз СМТ қоидаларини бузганлиги учун мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгиларининг амалини бекор қилади ва тўхтатади, сертификатлаштириш бўйича идораларни ва синаш лабораториялари (марказлари)ни аккредитлангани ҳақида гувоҳномани бекор қилади;

– Сертификатлаштириш ва аккредитлаш натижалари бўйича апелляцияларни кўриб чиқади;

– Ўз СМТ давлат реестри асосида сертификатлаштириш бўйича маълумотларни чоп этади ва манфаатдор томонларнинг ундан бемалол фойдаланишларини таъминлайди.

Ушбу вазифаларни амалга ошириш учун СМИ вазифаларини текшириш, илмий-техникавий, жамоат ташкилотларини, истеъмолчилар жамиятларини жалб этиб,

Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги сертификатлаштириш бўйича миллий идора бўлиб ҳисобланади.

Сертификатлаштириш миллий идораси – «Ўзстандарт» агентлиги Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

- Ўз СМТ нинг ягона қоида ва тадбирларини, уларга риоя этилиши устидан назоратни, сертификатлаштириш натижалари бўйича ҳужжатларни рўйхатга олишни, республика ва ҳорижий истеъмолчиларни маълумот билан таъминлашни белгилайди;

- Мувофиқлик белгисини ва уни қўллаш қоидаларини белгилайди;

- Ўз СМТ ни мукаммаллаштириш бўйича дастур лойиҳаларини тузади ва уларни Ҳукумат муҳокамасига тақдим этади;

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси билан келишилган ҳолда халқаро сертификатлаштириш тизимларига қўшилиш ҳақида қарор қабул қилади, шунингдек, сертификатлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш ҳақида битимлар тузади;

- Ўзбекистон Республикасини бошқа давлатлар ва ҳақаро ташкилотлар Билан сертификатлаштириш масалалари бўйича ўзаро муносабатларда вакили бўлади;

- Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотлар ва хизматлар рўйхатини тузади ва олиб боради;

юқоридаги вазифаларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида СМИ вазифаларини, бу ваколатларни «Ўзстандарт» агентлиги стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш бўйича ҳудудий марказларга (СМСХМ) берганда улар бажариши мумкин.

2.6.2. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш ҳудудий марказлари – СМСХМ

Вазирлар Маҳкамаси қарорини бажариш йўлида Ўзстандарт агентлиги ўзининг вилоят марказларини (СМСХМ) тузиб, уларнинг ишларига ҳар тарафлама кўмак кўрсатмоқда. 1993 йилнинг 28 декабридан бошлаб "Маҳсулотларни ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида" қонун кучга кириб, бу қонун асосида сертификатлаштириш ва сифатни таъминлаш борасидаги барча ишлар мутлақо янгича рукнда йўлга қўйила бошланди.

Республикадаги синов лабораторияларини аккредитлаш ишлари ҳам жадал қадамлар билан амалга оширилмоқда. Ҳозирги вақтда 256 та лаборатория миллий сертификатлаштириш тизимида аккредитланган бўлиб, бу маҳсулот ишлаб-чиқаришнинг ҳамма соҳаси бўйича етарли даражада синовларни олиб бориш имкониятини беради.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш соҳасида Республика синов ва сертификатлаштириш маркази ва ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари (СМБ) фаолият олиб боришади. Республика синов ва сертификатлаштириш маркази ўз таркибига 17 та ҳудудий марказларни ташкил қилади. Ҳудудий стандартлаштириш ва метрология

бошқармаларининг намунавий тузилмаси 6-расмда келтирилган.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш ҳудудий марказлари – СМСХМ сертификатлаштириш соҳасида қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

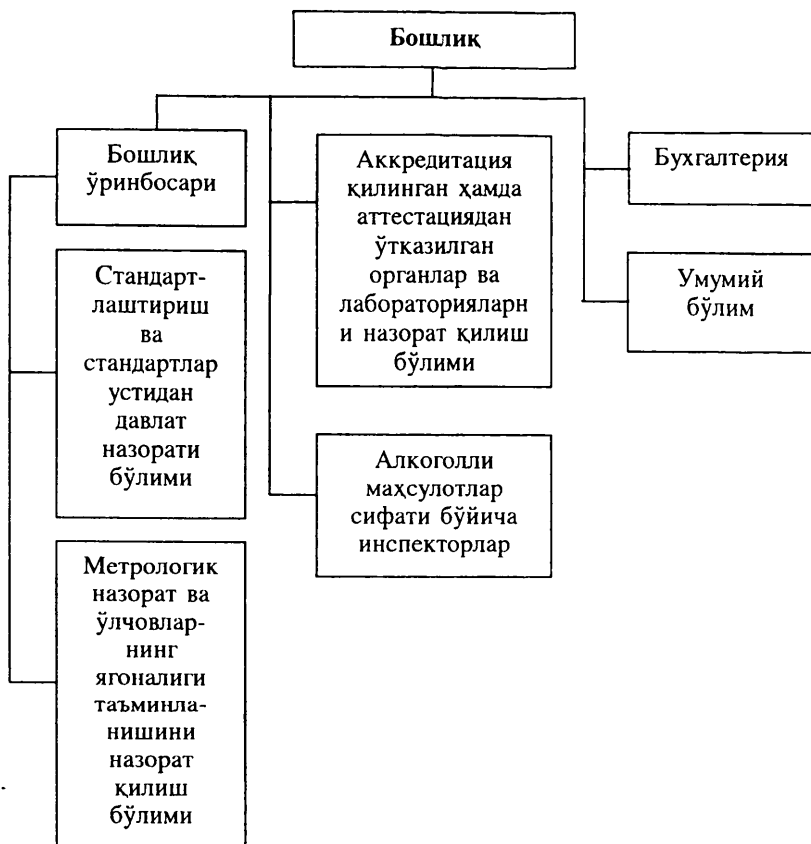
- Маҳсулотлар ва хизматларни ишлаб чиқарувчилари (бажарувчилари)га ва етказиб берувчиларга сертификатлаштириш қоидалари ҳақида маълумот берадилар;

- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш (БМС) доирасида сертификатлаштириш тадбирлари бўйича марказий сертификатлаштириш идоралари (МСИ), бош усулият марказлари (БУМ) билан ўзаро муносабатда бўлади;

- Сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиш устидан давлат текширувини (назоратини), ҳамда улар томонидан сертификатлаштирилган маҳсулотлар устидан инспекцион назоратни амалга оширадилар;

- Ҳудудда сертификатлаштирилган маҳсулот реестрини олиб борадилар;

- Сертификатлаштириш бўйича ҳудудий идоралар ва инаш лабораториялари (марказлари)ни аккредитлаш бўйича «Ўзстандарт» агентлигининг топшириғига биноан комиссия тузиш а уларда иштирок этиш ва уларнинг фаолияти устидан инспекцион назорат қилишни амалга оширишидилар.

6-расм. Худудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари (СМБ)нинг намунавий тузилмаси.

Сертификатлаштириш ва текшириш бўйича вазифаларни амалга ошириш учун СМЦХМлар умумий асосларда О'з DSt 5.2, О'з DSt 5.3 ва О'з DSt 5.4 .стандартларига мувофиқ аккредитланиши керак. СМЦХМ аккредитлангандан сўнг синов турлари ва сертификатлаштирилган маҳсулот турлари бўйича аккредитлашнинг маълум соҳасида фаолият кўрсатиш ҳуқуқини олади.

2.6.3. Ўз СМТ илмий-усулият маркази – стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш институти - СМСИТИ стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида асосий илмий-услубий база ҳисобланади. У илгариги собиқ Иттифок Госстандарти таркибидаги бош илмий тадқиқот институтига тегишли бўлган функцияларни бажариш билан бир қаторда, стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳалар бўйича фундаментал тадқиқотлар олиб боради. Шу соҳалардаги белгиланган мақсадларни амалга ошириш учун у:

- стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва маҳсулот сифати соҳаларида ҳозирги халқаро талабларга жавоб берадиган миллий илмий база яратади;

- стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва маҳсулот сифати миллий тизимларини яратишда уларнинг илмий ва услубий асосларини ишлаб чиқади;

- маҳсулотнинг рақобатбардошлик қобилятини таъминлайдиган, атроф-муҳитни ишончли даражада ҳимоя қилишга, инсон соғлиғини сақлашга, меҳнат ҳавфсизлигини таъминлашга, муҳофаа қобилятини оширишга қаратилган халқаро, меъёрий ва ташкилий-услубий ҳужжатлар билан уйғунлашадиган, асос бўлувчи ҳужжатлар ишлаб чиқади ва жорий этади;

- стандартлаштириш ва метрология соҳаларидаги мавжуд ёки учрайдиган муаммоларни тадқиқот қилиш, давлат тилида

меъёрий ҳужжатлар, маълумотномалар, луғатлар яратади;

- юқори малакали илмий кадрлар тайёрлайди;

- стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва маҳсулот сифатининг илмий масалалари бўйича халқаро миллий ва минтақавий ташкилотлар билан ҳамкорликни амалга оширади;

- стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида ишлаётган мутахассисларнинг малакасини оширишни таъминлайди;

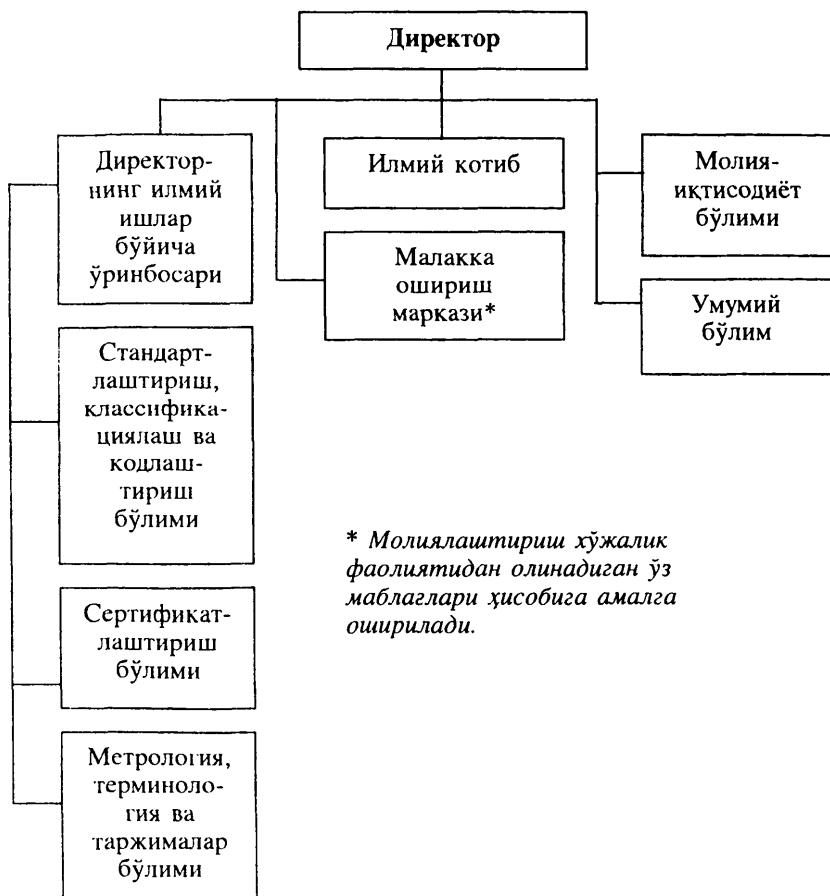
- сертификатлаштириш соҳасида ишлайдиган эксперт-аудиторларни тайёрлайди ва бошқалар.

Институт ташкил қилинганига кўп вақт ўтмаганлигига қарамай шу кунга қадар СМСИТИ Республика ҳаётида муҳим аҳамиятга эга бўлган бир қатор ҳужжатларни яратди ва яратмоқда.

Булардан ташқари институтда атамашунослик ва таржималар бўлими ташкил қилинган бўлиб, унда стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида ўзбек тилида янги стандартлар яратиш, мавжуд меъёрий ҳужжатларни давлат тилига таржима қилиш йўлида дастлабки фойдали ишларни бошлаб юборилган. Яқинда шу соҳалардаги атама ва таърифлар тўпламининг дастлабкисини тайёрлаб нашрга топширилди. Бу ҳужжатларнинг аҳамияти бекиёс бўлиб, шу соҳалардаги ишларга қўйилган биринчи пойдеворлардан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш

миллий тизимининг илмий-услугият маркази бўлиб, «Ўзстандарт» агентлиги қошидаги стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти (СМСИТИ) ҳисобланади. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институтининг тузилмаси 7-расмда келтирилган.

7-расм. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институтининг тузилмаси.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти – СМСИТИ қуйидаги вазифаларни бажаради:

- Маҳсулотларни сертификатлаштириш ва аккредитлаш бўйича асос бўлувчи меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва юритиш;

- Аккредитлаш бўйича комиссия, маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралар, синов ва социологик лабораториялар (марказлар) фаолиятларида инспекцион назоратида иштирок этиш;

- Сертификатлаштириш бўйича мутахассислар ва эксперт-аудиторларни аттестатлаш бўйича комиссияларда иштирок этиш;

- Сертификатлаштириш бўйича мутахассисларни ва эксперт-аудиторларни сертификатлаштириш идораларида, синаш ва социологик лабораториялар (марказлар)да ишлаш учун ўқитиш ва тайёрлаш;

- Ташкилотларга бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тизимларини ва сифатини таъминлаш тизимларини ишлаб чиқишда усулиятли ёрдам кўрсатиш;

- Усулиятли тавсифдаги маълумотларни ишлаб чиқиш ва нашр қилиш;

- Юқорида кўрсатилган масалалар бўйича маслаҳатлар бериш каби вазифаларни бажаради.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида илмий тадқиқот ишлари ҳам ўз йўналишига эгадир.

Институт ҳар тарафлама ташкилий, услубий ва моддий-техника таъминоти бўйича мустаҳкамланмоқда, ҳамда бу соҳаларда ишлайдиган тажрибали, билимдон мутахассислар билан тўлдирилиб, келажакда мустақил Республика олдидан турган муҳим муаммоларни ечишга ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшади деган умиддамиз.

2.6.4. Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идоралари

Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича аккредитлаган идоралар қуйидаги вазифаларни амалга оширишадилар:

- Муайян турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тартибини ишлаб чиқади;
- бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш (БМС) тизимида сертификатлаштирилиши керак бўлган муаян турдаги маҳсулотларни аниқлашда иштирок этиш;
- Муайян турдаги маҳсулотни сертификатлаштириши ўтказиладиган меъёрий ҳужжатлар фондини аниқлаш ва юритиш;
- Сертификатлаштиришни ташкил қилиш ва ўтказиш;
- Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш, бериш ва тан олиш;
- Сертификатлаштирилган маҳсулотларнинг реестрини юритиш;
- Берилган маҳсулотни сертификатлаштириш натижалари ҳақида маълумот бериш;

- O‘z DSt 51-032 стандартида ўрнатилган тартиб асосида сертификатлаштириш ишларининг меҳнат сарфи ва қийматининг ҳисоб-китоб меъёрларини аниқлаш;

- Сертификатлаштирилган маҳсулот устидан инспекцион назорат ўтказиш.

Мулкчилик шаклидан қатъий назар, Ўз СМТ қоидаларини бажараётган ва O‘z DSt 5.2 стандарти талабларига жавоб берувчи ташкилотлар сертификатлаштириш бўйича идоралар сифатида аккредитланиши ҳам мумкин.

2.6.5. Аккредитланган синаш лабораториялари

Аккредитланган синаш лабораториялари (марказлари) Ўз СМТда қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширишади:

- Маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича синовларни ўтказиш ва синов далолатномаларини бериш;

- Сертификатлаштирилган маҳсулот намуналарини, агар бу сертификатлаштириш тартибида назарда тутилган бўлса, инспекцион (текшириш) синовларини ўтказиш;

- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштиришда (синовларни ўтказишнинг тўғрилиги борасида) иштирок этиш;

- Синаш лабораториялари (марказлари) сифатида «Ўзстандарт» агентлиги ва уни ҳудудий идораларининг лабораториялари, илмий-текшириш ва конструкторлик ташкилотларининг синов марказлари, бошқа лабораториялар ва мулкчилик ихтиёрий шаклидаги марказлар аккредитланиши

мумкин. Синов лабораториянинг ташкилий тузулмаси 8-расмда «Mahsulot sifati markazi» МЧЖ (мисолида) келитирилган.

8-расм. Синов лабораториясининг ташкилий схемаси
«Mahsulot sifati markazi» МЧЖ (мисолида)

2.6.6. Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш идоралари

Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни
ертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар қуйидаги
сосий вазифаларни амалга оширишади:

- Сифат тизимларини дастлабки баҳолашини ўтказди ва
ертификатлаштиришни ўтказиш учун контрактлар тузадилар;
- ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш
қулиятларини ва сифат тизимларини текшириш дастурларини

ишлаб чиқадилар;

- сифат тизими ёки ишлаб чиқаришнинг аудитини ўтказди;

- сифат тизими ёки ишлаб чиқариш сертификатларини расмийлаштиради, сертификатни беради ва тан оладилар;

- сертификатлаштирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар устидан инспекцион назоратни амалга оширадилар;

- сертификатлаштириш натижалари ҳақида маълумот берадилар.

Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича идоралар сифатида «Ўзстандарт» агентлигининг ҳудудий идоралари, СМСИТИ, бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралар ва бошқа ишлаб чиқарувчи ва истеъмолчиларга тобе бўлмаган ва белгиланган талабларга жавоб берадиган бошқа ташкилотлар аккредитланиши мумкин.

2.6.7. Назорат идоралари

Ўз СМТда Назорат идоралари қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширадилар:

- Сертификатлаштирилган маҳсулот ва сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиш устидан назорат ўтказиш;

- Сертификатлаштириш бўйича идоралари ва синаш лабораториялари (марказлари) устидан назорат ўтказиш;

- Буюртмачиларнинг буюртмаларига мувофиқ

объектларни таҳлил қилиш ва баҳолаш ҳамда тўғриловчи тадбирларини назорат қилиш;

– Назорат натижалари бўйича апелляцияларни кўриб чиқиш.

Бундай идоралар сифатида «Ўзстандарт» агентлигининг махсус ваколатига эга бўлган ташкилотлари, бошқаришнинг бошқа давлат идоралари, шунингдек, сертификатлаштириш бўйича идораларнинг бўлимлари ва O'z DSt 5.4 стандартида ўрнатилган талабларга жавоб берувчи бошқа ташкилотлар аккредитланиши мумкин.

2.7. Сертификатлаштириш схемалари

Сертификатлаштириш бўйича ИСО таркибидаги қўмита томонидан тайёрланган ҳужжатда учинчи томон тарафидан амалга ошириладиган сертификатлаштиришнинг саккизта схемаси берилган бўлиб, республикамызда ҳам айнан шу 9 та схема тадбиқ этилган:

– **Биринчи схема.** Бу схема билан фақат маҳсулот намуналари турларини стандартлар талабларига мувофиқлигини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида синовдан ўтказилади. Бу ҳилдаги сертификатлаштиришда синовга тақдим этилган намунани белгиланган талабларга мувофиқлиги тасдиқланади, ҳалос. Бу йўл ўзининг соддалиги ва унга кўп харажат талаб қилмаслиги туфайли миллий ва ҳалқаро савдо муносабатларида муайян даражада тарқалган.

– **Иккинчи схема.** Бу схемада маҳсулотнинг намуна турларини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида синовдан

ўтказилиб, сўнгра унинг сифатини савдо шаҳобчаларидан вақти-вақти билан олинадиган намуналар асосида назорат қилиб борилади. Бу усул такдим этилган намуналар сифатини баҳолаш билан серияли чиқаётган маҳсулотнинг сифатини ҳам баҳолаш имконини беради. Усулнинг афзаллиги унинг соддалигидадир. Унинг камчилигига эса назорат синовлар натижасига қараб, агар маҳсулот стандарт талабларига номувофиқлиги аниқланилса, барибир уни савдо шаҳобчаларидан чиқариб ташлаш мумкин бўлмайди ёки уни чиқариб ташлаш учун бирмунча қийинчиликлар туғилади.

– **Учинчи схема.** Маҳсулот намуналарининг турларини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида ўтказиш, сўнгра сотувчи ёки истеъмолчига юбормасдан туриб вақти-вақти билан намуналарнинг текширувини назорат қилишга асосланади. Иккинчи схемадан фарқланувчи томони шуки маҳсулот савдо шаҳобчаларига тушмасдан туриб, синов назорати ўтказилади ва стандартга номувофиқлиги аниқланса, маҳсулотнинг истеъмолчига жўнатилиши тўхтатилади.

– **Тўртинчи схема.** Маҳсулот намуналарининг турларини худди 1-3-схемалардек синовдан ўтказишга асосланган бўлиб, сўнгра савдо шаҳобчасидаги ҳамда ишлаб чиқаришдан олинган намуналарнинг текшириш назорати вақти-вақти билан ўтказиш орқали маҳсулотнинг сифати ҳисобга олинади. Бу ҳолда маҳсулот ишлаб чиқарилган бўлиб, унинг чиқарилишига маълум харажатлар бўлгандан кейин стандарт талабларига номувофиқлиги аниқланади.

– **Бешинчи схема.** Бу схема маҳсулот намуна турларини тасдиқланган синов ташкилотларида ўтказишга ва маҳсулот ишлаб чиқаришнинг сифатини баҳолашга асосланган бўлиб, сўнгра савдо шаҳобчасида ва ишлаб чиқаришда намуналар сифатини вақти-вақти билан текширилиб назорат қилиб борилади. Бу сертификатлаштириш усули фақат маҳсулотнинг сифатини назорат қилибгина қолмай, балки корхонада чиқариладиган маҳсулотнинг сифатини керакли даражада бўлишини ҳам назорат қилади. Табиийки, корхонадаги маҳсулот сифатини таъминлашда, тизимни баҳоланишида унинг мезонини аниқлаш муҳим аҳамиятга эга. Ушбу усул саноати ривожланган мамлакатларда ҳамда халқаро сертификатлаштириш тизимларида энг кўп тарқалган схемадир. Биринчи-тўртинчи схемаларга қараганда бу схема энг мураккаб ва нисбатан қимматроқ турадиган схема бўлиб, унинг афзаллиги иттифоқчи маҳсулот сифат даражасини юқори эканлигига ишонч ҳосил қилади, бу эса асосий мезон ҳисобланади.

– **Олтинчи схема** фақат корхонадаги маҳсулотнинг сифатини таъминлаш билан тизимни баҳоланишини ўтказишга қўлланган. Бу усул айрим вақтда корхона-тайёрловчини иттифотлаш деб ҳам юритилади. Бу хил сертификатлаштиришда фақат корхонанинг белгиланган сифат даражадаги маҳсулотни иқариш қобилияти баҳоланади.

– **Еттинчи схема.** Маҳсулотнинг ҳар бир тайёрланган ўдасидан синовларга танлаб олишга асосланган. Танлаб олиш синовларининг натижаларига қараб тўдани ортиш учун қарор

қабул қилиниши аниқланади. Бу хилдаги сертификатлаштириш учун танланманинг ҳажми аниқланиши лозим, бу эса тайёрланган тўданинг катта-кичиклигига мақбул бўладиган сифат даражасига боғлиқ. Қабул қилинган қоидага асосан танланмани тўплаш ваколатланган синов ташкилотлари томонидан амалга оширилади. Бу хил сертификатлаштириш қўлланилиши статистик усулни қўллаш билан боғлиқдир.

– **Саккизинчи схема.** Хар бир тайерланган, айрим буюмнинг стандартлар талабига мувофиқлиги синовлар ўтказиб аниқлашга асосланган. Бу сертификатлаштириш усулида юқорида-7 схемаларига қараганда таъминловчининг маъсулияти анча юқори. Табиийки мувоффақиятли синовлардан ўтган буюмларгина сертификат ёки мувофиқлик белгисини олади. 8-схема маҳсулотга нисбатан юқори ва қатъийроқ талаблар қўйилганда ишлатилишга асосланган ёки маҳсулотнинг ишлатилиши натижасида стандарт талабларга мос келмаслиги истеъмолчиға катта иқтисодий зарар етказганида қўлланилади. Бу хил сертификатлаштириш қимматбаҳо металллардан ва қотишмалардан тайёрланадиган буюмларда кўпроқ қўлланилади. Бундан асосий мақсад қимматбаҳо металлларнинг белгиланган миқдорини, таркибини ва буюмнинг тозалигини текширишдир.

– **Тўққизинчи схема.** Маҳсулотларни декларация мувофиқлиги сертификати бўлиб, маҳсулот ҳақидаги декларация ҳужжатлари билан биргаликда сертификатлаштириш тушунилади.

Буюк Британия институти томонидан сертификатлаштиришнинг янги хили яратилиб, бу усул билан

фақат ишлаб чиқаришдаги технологик жараёнларини тасдиқланиши /аттестатланиши/га асосланган.

Ҳозирги пайтда адабиётлар ва информацион маълумотномаларда ҳар бир сертификатлаштириш схемасининг афзаллиги ва камчиликлари таҳлил этилган. Буларнинг ичида энг мукаммал ва мураккаби бешинчи схемадир. Бу схема тўлиқ бўлганлиги учун уни асос қилиб олиб, ҳозирги замон халқаро сертификатлаштириш тизимини яратилмоқда.

Сертификатлаштириш тизимларини бошқарувчи идора муайян турдаги маҳсулот сифатининг назоратини ташкил этиш, стандартларга риоя қилишни мажбурий талаб этишини, истеъмолчи ва савдо талабларини эътиборга олиб, мамлакатдаги амалда бўлган қонунлар ва меъёрий ҳужжатлар асосида ўз ишини ташкил этади.

Сертификатлаштириш идораси синовларни ўтказиш, корхонадаги ва савдо шаҳобчасидаги маҳсулотнинг сифатини назорат қилиш ҳамда назоратни ташкил қилиш ва шунга ўхшашларни бажариб учинчи томон вазифасини бажаради.

2.8. Сертификатлаштириш омиллари

Сертификатлаштириш соҳасидаги ишларни амалга оширишда қуйидаги асосий омиллар ҳал қилувчи ўрин тутати:

– ташқи ва ички бозордаги истеъмолчининг манфаатларига мос келадиган маҳсулот учун мезонни тўғри танлаш;

– сертификатлаштириш ишларини ўтказишда ҳолислик /ҳаққоният/ бўлиши.

Таъминловчининг буюми /маҳсулоти/ ҳар доим ҳам белгиланган стандарт талабларига мос келади деган кўрсатмаси ҳамма вақт ҳам қабул қилинавермайди. Чунки у маҳсулот сифатини текширишда ўзининг шахсий текшириш тизимини тузади, бу деярли бозорда ҳам, саноатда ҳам кенг ёйилган йўллардан биридир.

Лекин ҳозирги замон фан, техника ва технологик жараёнларнинг энг қулай ва самарадор тизими шундай бўлиши лозимки, бунинг натижасида маҳсулот ишлаб чиқарувчига нисбатан ҳеч қандай таъсир этилмаслиги лозим. Ташқи савдо ва халқаро иқтисодий алоқалар нуктаи-назаридан сертификатлаштириш фаолияти мустақил бўлиши алоҳида аҳамият касб этади. Шундай сертификатлаштиришни бошқарувчи идора стандартлаштириш идоралари ҳамда тижорат ташкилотлари ёки давлат муассасалари бўлиши мумкин. Улар ўзларининг синов ўтказувчи лабораторияларига эга бўлиб, маҳсулотни текширадиган ходимни ишга лаёқатлилигини текширади ҳамда корхоналардаги сифат тизимини бошқаришдаги ишларни амалга оширади, услубий таъминлаш ва бошқа қуйидаги ишларни бажаради:

- технологик жараёнларнинг турғунлигини таъминлаш;
- учинчи томон тарафидан бажариладиган сертификатлаштириш тизими ўз таркибига маҳсулот синовларини олади, бу эса ўз навбатида маҳсулотни стандарт талабларига мувофиқлигини /мослигини/ аниқлашда керакли восита ҳисобланади;
- якка олинadиган маҳсулот учун амалий ва иқтисодий

талабларга жавоб берувчи сертификатлаштириш тизимини аниқлаш;

- сертификатлаштириш тартиб, усуллари ва ишлашини бошқа сертификатлаштириш тизимлари билан таққослаш;

- буюм /товар/ ёки маҳсулотларни сертификатлаштириш идораси томонидан ҳақиқийлиги кўриб чиқилганлиги ёки маъқулланганлигини, тегишли марказларда ёки аккредитланган лабораторияларда текширилганлигини исботловчи белги /тамға/ бўлиши, махсус белги, этикеткалар, илова қилиб юбориладиган хужжат-сертификатлар ёки сертификатлаштирилган буюмлар /товарлар/ рўйхатига киритилиши лозим ёки сертификатлаш ҳуқуқига эга бўлган корхонада маҳсулотни чиқариш учун тасдиқномаси бўлиши керак.

Сертификлаштириш турли шаклларда бўлиб, уни тайёрлаш ва ўтказиш учун айрим вазифаларни бажарилиш тартиби ўз навбатида маҳсулот турига, қонунлар мажмуининг миллий хусусиятларига ва бошқа қатор омилларга боғлиқ бўлади.

Сертификатлаштиришни тайёрлаш ва уни ўтказишда асосий ишлар қаторига:

- сертификатлаштирилувчи маҳсулотни танлаш;
- маҳсулотга сертификатлаштиришда белгиланадиган алабларни, тавсифларни танлаш;
- сертификатлаштирилувчи маҳсулотни ишлаб чиқариш гаронтларини текшириш;
- синов лабораторияларини аккредитлаш;
- сертификатлаштириш синовларини ўтказиш;

– мувофиқлик сертификатини бериш ва мувофиқлик белгиси билан маҳсулотни белгилаш /тамғалаш/лар киради.

Табиийки, "Сертификатлаштириш учун нималар керак?" деган ўринли савол туғилиши мумкин. Сертификатлаштириш миллий тизимининг меъёрий хужжатларида сертификатлаштиришга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тартиблари аниқланган бўлиб, улар қуйидаги босқичлардан иборат:

- сертификатлаштириш ўтказишга талабнома бериш;
- декларация - талабнома бўйича қарор қабул қилиш;
- намуналарни белгилаш, ажратиб олиш ва синовларни ўтказиш;

- корхона ёки сифат тизимини сертификатлаштириш (агар қабул қилинган сертификатлаштириш тартибида кўрсатилган бўлса ёки сўровчининг хоҳишига кўра);

- олинган натижаларни таҳлил қилиш ва мувофиқлик сертификатини бериш лозимлиги ҳақида қарор қабул қилиш;

- мувофиқлик сертификатини бериш ва сертификатлаштирилган маҳсулотни Тизимлар Давлат Рўйхатига киритиш;

- чет эл ёки халқаро идоралар томонидан берилган мувофиқлик сертификатини тан олиш;

- сертификатлаштирилган маҳсулотнинг тавсифларини турғунлиги учун текширув назоратини амалга ошириш;

- сертификатлаштириш натижалари ҳақида маълумот;

- шикоятларни кўриш (агар даъволашув масалалари

чиқадиган бўлса).

Хўш сертификатлаштириш нима беради?

Сертификат сифатли маҳсулот учун асосий гаровдир. Сифатли маҳсулот кадри қанчалик юқори туришини ишбилармонлар яхши билишади. Битта мисол келтириб сифатли, сертификатлаштирилган маҳсулотнинг ҳосияти туғрисида тўхталиб ўтсак.

Соат ишлаб чиқарувчи корхона бир неча йил мобайнида Ғарбий Европа фирмаларидан бирига қўл соат сотар эди, унинг эвазига ҳар бир соат учун бир-икки доллар олар эди, халос. Фирма олинаётган соатларнинг сифатини ўз бўйнига олиб, уларни ҳар бирини 40 долларгача бўлган нархда сотар эди. Корхонанинг ишлаб чиқариш маданияти юқори бўлганлиги сабабли нуқсонли соатлар кам чиқарилар эди. Халқаро микёсдаги стандартларнинг довуғи секин аста тарқалиб корхонагача етиб келди. Корхона 9000 серияли ИСО стандартлари асосида сифат тизимини ишлаб чиқа бошлади. Бунини эшитган америкалик фирма корхонага узоқ муддатли битим тузишни таклиф этди. Бошқа фирма билан тузилган битимга биноан ўша юқорида айтилган соатнинг ҳар бирига 100 ва ундан ортиқ доллар тўланди. Натижада, корхонага валютадан тушаётган фойда ҳисобига унинг иқтисодий шароити бутунлай ўзгариб кетди. Мана сифатли маҳсулот шарофати, мана ўтказилган сертификатлаштиришнинг фойдаси, бунини ҳар бир корхона бошлиғи, мутахассислари билмоғи лозим.

Албатта, Республикамизда амал қилаётган Миллий Сертификатлаштириш Тизими энг аввало аҳолининг манфаатларини, ҳавфсизлигини кўзлаган ҳолда тузилгандир.

Сертификатлаштиришда кўзда тутилган мақсад маҳсулот нарҳини баланд қилиб қўйиш эмас, балки сифатли маҳсулот хусусида истеъмолчилар ва харидорларнинг диққатини ўзига жалб қилиш ва савдо кўламини ошириш ҳисобланади.

Айрим ишаб чиқарувчилар, мутахассислар бугунги кунни ўйлаб, маҳсулотларимиз шундоқ ҳам кетмоқда, сертификатлаштиришнинг нима ҳожати бор дейиши мумкин. Ишбилармонлар фақат бугунги кун билан яшаса, халқаро савдо сотиқ ишларини йўлга қўйишда улар катта хатога йўл қўйган бўлишади. Бу албатта кечирарли ҳолат эмас. Чунки, ҳозирги жамиятимиз аъзолари бир пайтлардаги фақат арзониға учадиган одамлар эмас, балки ҳуқуқий онги кун сайин шаклланиб бораётган, бозордаги рақобатдан унумли фойдаланадиган, "Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш" ва "Озиқ-овқат маҳсулотларининг сифати ва ҳавфсизлиги" тўғрисидаги Қонунлар билан ҳимояланган кишилардир.

2.9. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот

Сертификатлаштиришнинг асосий мақсади белгиланган талабларга тўғри келмайдиган маҳсулот таъминидан истеъмолчини ҳимоя қилиш ҳисобланади.

Даставвал, ҳавфсизликни таъминлаш, соғлиқни муҳофаза қилиш ва атроф-муҳитни асраш фаолиятлари билан боғлиқ бўлган ҳоллардаги масалалар кўрилиб, биринчи навбатда шу соҳаларга тегишли талабларга жавоб берадиган маҳсулотларни сертификатлаштириш учун танланади. Булар ҳар хил рўзғор электр машиналари, аппаратлари ва асбоблари, транспорт

воситалари, сиқилган газлар ва суюқликлар ишлатиладиган идиш ва аппаратлар, портловчи ва ўта ҳавфли воситалар ва бошқалар. Худди мана шу хилдаги маҳсулотлар биринчи навбатда миллий ва халқаро миқёсдаги сертификатлаш учун объект ҳисобланади.

Миллий миқёсдаги сертификатлаштирилувчи маҳсулот номлари бир мамлакат доирасида бир неча йўллар орқали мужассамланади:

- мувофиқликни текширмасдан туриб, айрим хил маҳсулотларга мажбурий сертификатлаштириш стандартини қабул қилиш, бошқача қилиб айтганда сертификатлаштирилмаган маҳсулотни савдога ва ишлатишга қўйилмаслиги лозим;

- айрим хил буюмларга мажбурий сертификатлаштиришни ўтказиш учун уларга талаблар ўрнатувчи имзоланадиган махсус давлат ҳужжати қабул қилиниши орқали;

- халқаро тизимларга ва сертификатлаштириш йитимларига қатнашувчи мамлакат ёки уларнинг ҳукуматидан ташқари идораларини қабул қилиш билан;

- маҳсулотнинг рақобатдошлик қобилиятини ошириш чун ихтиёрий сертификалаштириш, шу жумладан ўз ўзини ертификациялаштириш йўли билан.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги таркибидаги мамлакатларнинг айримларида мажбурий сертификатлаштириш чун маҳсулот турларининг рўйхати тузилмоқда ва бу тўғрида онунлар чиқазилиб расмийлаштирилмоқда. Республикамизда эса азириликлар, Маҳкамалар томонидан «Ўзстандарт» агентлиги ташкил қилинган ҳолда тақдим этилган, мажбурий

сертификатлаштириш учун маҳсулот турларининг рўйхати тузилади ва у давлат томонидан расмийлаштирилади. Қабул қилинган қарорга кўра, 1995 йили 1 январдан бошлаб асосий истемол маҳсулотлари мажбурий сертификатлаштирилиши лозим.

Бу рўйхатга куйидагилар киритилган:

– мамлакат ичида ва ташқаридан келтирувчи маҳсулот мамлакат ичидаги меъёрий ҳужжатларга ва халқаро стандартларга мувофиқлигини аниқлаш учун (агар ўша давлат халқаро сертификатлаштириш тизимига кирган бўлса) ички бозорга тушишдан олдин сертификатлаштирилиши лозим;

– четга чиқарилувчи маҳсулот, юборишдан олдин халқаро тизим талабларига мувофиқлиги сертификатлаштирилади ёки чет элдан мол олувчининг миллий тизими ёки келишувда (битимда) қайд этилган талаблар асосида сертификатлаштирилади.

2.10. Сертификатлаштиришнинг меъёрий ҳужжатлар билан таъминланиши

Сертификатлаштиришда назорат қилинувчи маҳсулотга талаблар ҳамда синовлар (ўлчашлар) назоратини ўтказиш стандартларда ёки бошқа техникавий ҳужжатларда белгиланади. Сертификатлаштиришда қўлланиладиган стандартларга алоҳида талаблар қўйилади. Сертификатлаштиришда назорат остига олинувчи буюмлар тавсифи учун уларнинг миқдорий қийматлари ва ўлчаш усуллари (аниқланиши) ҳамда маркировка ва сақлашга талаблари бўлиши керак.

Агар буюмнинг энг кўп сақланиш муддати қайд этилган бўлса, бу муддат тугаши билан у яна синовдан ўтказилади

(шундай тартиб, масалан, электрон техникаси буюмини сертификатлаштириш тизимида қабул қилинган).

Одатда сертификатлаштиришнинг миллий тизими миллий стандартларга асосланган бўлади, айрим ҳолларда мамлакатлар тўғридан-тўғри халқаро стандартларни ишлатиши ҳам мумкин, бунга яққол мисол тариқасида электр-рўзгор асбоблари ҳавфсизлиги бўйича МЭК стандартларини кўрсатиш мумкин.

Шубҳасиз, халқаро тизимларда ва битимларда сертификатлаштириш халқаро стандартлар ёки бошқа техникавий иш тартиби асосида ўтказилади. Шунини қайд этиш керакки, бундай стандартларни (иш тартибини) ишлаб чиқишда асос қилиб, бирор мамлакатнинг миллий стандарти олинади, бу эса ўз навбатида, ўша мамлакатга нисбатан маълум қулайликлар яратади.

Сертификатлаштиришнинг халқаро тизимларидаги меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва ундан фойдаланишда ўзининг маълум хусусиятлари бор. Масалан, электрон техникаси буюмларни сертификатлаштириш тизимида керакли стандартлар бўлмаганда ҳам, агар улар МЭК томонидан ишлаб чиқилган умумий талабларга жавоб берса ва тайёрловчи билан истеъмолчи ўртасида келишилган бўлса, бошқа меъёрий ҳужжатдан фойдаланишга рухсат этилади.

Халқаро тизимлар ва келишувлар доирасида одатда стандартларни ва меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқадиган мамлакатлар вакилларида иборат махсус гуруҳ мутахассислари ишламоқда.

2.11. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот ишлаб чиқариш шароитларини текшириш

Учинчи томон тарафидан сертификатлаштирилиши мўлжалланган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш шароитларини текширишни ёки тайёрловчига берилган ҳуқуқ доирасида сертификатлаштирилган маҳсулот ишлаб чиқарилишини амалда, деярли ҳамма сертификатлаштириш тизимларида кўзда тутилади. Бу, ўз навбатида сертификатлаштиришдаги текширилаётган маҳсулотнинг сифатини турғунланишига, уларга бўлган талабларни доимо риоя қилинишига олиб келади.

Ҳар бир буюртмачи (харидор, истеъмолчи) маҳсулот ишлаб чиқарилиши билан танишиш ҳуқуқига эга (кўпинча бундан фойдаланади ҳам). Даставвал уларни талаб қилинадиган сифатнинг таъминланиши қандай амалга оширилиши кизиқтиради. Сертификатлаштириш доирасида бундай танишиш мустақил идора томонидан бажарилади ва буни махсус текшириш деб юритилади. Бундан кўзда тутилган мақсад - маҳсулотнинг сифати керакли даражада бўлган ҳолда ушбу корхонада бир меъёردа ишлаб чиқарилишига ишонч ҳосил қилишдан иборат.

Бундай текширишнинг иккита имконий йўналиши мавжуд:

1. Корхонани текшириш ва назорат қилиш маҳсулотнинг мажбурий синовлари билан бирга қўшилиб олиб борилади ва сертификат бериш ёки мувофиқлик белгиси қўйиш билан яқунланади;

2. Агар фақат корхонани сертификатлаштириш (аттестатлаш) керак бўлса, бунда сертификатлаштирилувчи

маҳсулотни аниқ меъёрий техник-ҳужжатлар мувофиқлигига синовлари учинчи томон тарафидан бажарилмайди, демак маҳсулот учун сертификат берилмайди. Лекин, бу синовларни сертификатлаштириш доирасида бўлмаган ҳолда, истеъмолчи томонидан бажарилиши (ёки бажарилмаслиги) мумкин.

Биринчи йўналиш ИСО томонидан тавсия этилувчи сертификатлаштиришнинг 5-тизимига, иккинчиси эса 6-тизимга мос келади.

Иккала йўналиш ҳам корхонанинг сертификатлаштирилган маҳсулот шароитини текширишдан, даставвал назоратнинг мавжудлиги ва ушбу маҳсулотнинг сифатини таъминловчи тизимнинг самарадорлигини баҳолашдан иборат.

У ёки бу тизимни қўлланилиши маҳсулот хусусиятларига, истеъмолчининг ҳоҳишига ва қатор бошқа омилларга боғлиқ.

2.12. Синов лабораториялари ва уларни аккредитлаш

Ҳар бир сертификатлаштириш фаолиятида - маҳсулот синовини ўтказишда, сертификат беришда ва сертификатлаштирилган маҳсулот сифатининг назоратини таъминлашда муҳим таркибий қисм сифатида аккредитланган синов лабораториялари ҳисобланади.

Ишланмада ва маҳсулот ишлаб чиқаришда унинг синовларини, яратилаётган намуналар даражасининг баҳолашини ва истеъмолчининг талабларига мос келувчанлигини текширилишини ишлаб чиқарувчи ва тайёрловчилар амалга оширади.

Қатор мамлакатларнинг қонунларида маҳсулотни

хавфсизлиги ва атроф-муҳитни асраш бўйича талабларнинг пайдо бўлиши билан синовларни давлат идораларининг вакиллари иштирокида ўтказилмоқда.

Бундай тажриба синовларнинг миллий тизимини аккредитланувчи синов лабораториялари билан бирга яратилишига олиб келади.

Лабораторияларни аккредитлаш деганда синов лабораториясининг маълум синовлар ёки синовларнинг муайян хилларини амалга ошириш ҳуқуқларини расмий жиҳатдан тан олиш тушунилади.

Бунда синов лабораториясининг техникавий лаёқатлилиги ва ҳолислиги ёки фақат лаёқатлилигини тан олишнинг ифодаланиши кўрилиши мумкин.

Лабораторияни аттестатлаш деганда лабораторияни аккредитлаш учун белгиланган мезонларга мувофиқлигини аниқлаш мақсадида синов лабораториясини текширилиши тушунилади.

Сертификатлаштириш синовларини ўтказиш ва аккредитлаш учун даъвогар бўлувчи лабораторияларга муайян талаблар қўйилади ва уларнинг бажарилиши сертификатлаштириш идоралари томонидан назорат қилинади.

Шундай талаблар қаторига қуйидагилар киради:

- ходимларнинг назарий тайёргарлиги ва амалий ишдаги техникавий лаёқатлилиги;
- синов ўтказиш асбоб-ускуналарининг мавжудлиги, ўлчаш ва бошқа воситаларни аккредитлаш ҳуқуқини олиш учун

керакли текширув синовларини тўғри ўтказишда моддий-техникавий таъминотининг етарли эканлиги;

- сертификатлаштириш тавсифлари бўйича ҳар бир аниқлаш учун текширилаётган синов услубларини тўла тадбиқ қилиш ва бунинг натижасида синов якунлари қайтарувчанлиги ва ҳаққонийлигини таъминлашлиги;

- лабораторияни аниқ ва ташкилий ҳақ-хуқуқий ўрни бўлиб, маҳсулот ишлаб чиқарувчидан мустақил ҳамда тижорат ёки бошқа мажбуриятларда бўлмаган синовларнинг ҳаққонийлигига таъсир ўтказолмайдиган бўлишлиги;

- синовларни ўтказишда тизим сифатини таъминланилишини мавжудлиги.

Сертификатлаштириш идораси томонидан ўтказиладиан аккредитлаш бўйича синов лабораторияларининг бу талабларга қандай жавоб беришлиги текширилади ва лабораториянинг ҳолати тўла-тўқис ўрганилади.

Шу билан бирга синов лабораторияларини аккредитлаш (одатда "аккредитлаш миллий тизими" атамаси билан ҳам ифодаланади) тартиби ва бажариладиган ишлари турли мамлакатларда, улардаги тизимларни юритиш хусусиятлари билан фарқланади.

Ҳозирда синов лабораторияларнинг аккредитлаш миллий тизими кўпгина мамлакатларда тузилган бўлиб, муайян даражада йўлга қўйилган.

АҚШда 1972 йилда ўтказилган рўйхат маълумотларига қараганда давлат идоралари ва хусусий ташкилотлар ихтиёрида

бўлган 1800 та тижорат синов лабораториялари ва кўп миқдорда синов лабораторияларини баҳолаш тизимининг борлиги аниқланган.

Масалан, савдо, энергетика, мудофаа вазирликлари томонидан синов лабораторияларини тан олиш тизимлари ташкил этилган. Савдо вазирлиги бўйича амалда бўлган, 1929 йилдан бери АҚШда бетон, цемент, асфальт, коғоз, картонлар билан синов ўтказувчи лабораториялардан фақат бир неча юз лабораториялар тан олинган ҳолос.

Синовларни ташкил қилиш даражасини баҳолашни ва уларнинг фаолиятини ишлаб чиқилган мезонлар асосида савдо вазирлигининг техника бўлими - стандартларнинг миллий бюроси амалга оширади.

1900 йили Францияда санъат ва ҳунармандлик мактаби қошида синовлар ўтказиш миллий лабораторияси пайдо бўлди. 1978 йилдан бошлаб бу синов лабораторияси саноат вазирлиги қошидаги давлат муассасасига айлантирилди, бу Францияда миллий синовлар тармоғи (RNE)нинг яратилишига пойдевор бўлди.

RNE - синов лабораторияларининг ягона мувофиқлаштирувчи бирлашмаси бўлиб, ягона қоидалар ва иш тартиби асосида синовлар ўтказишни таъминлайди. RNE нинг асосий вазиифаларидан бири синов лабораторияларини аккредитлаш билан боғлиқ бўлган ишларни амалга оширади.

1981 йили Буюк Британияда Ҳукумат қарори билан миллий физика лабораторияси қошида синов лабораторияларини аккредитлаш миллий тизими (NATLAS) тузилди. Унга синовларни

ўтказиш лабораториянинг тайёргарлигини баҳолаш ва аккредитлаш, бу синовларни сертификат бериш билан ўтказиш, шунингдек аккредитланган лабораториялар рўйхатини нашр эттирилиши топширилган.

Синов лабораторияларининг режаларини амалга ошириш ихтиёрий равишда амалга оширилади.

Мамлакат ичидаги синов ўтказувчи ҳар қандай лаборатория, агар у учинчи томон сифатида бўлса, миллий иттифот олиш имкониятига эга бўлади.

Буюк Британияда аккредитлаш режасини Британия стандартлаштириш билимгоҳи тайёрлайди. Лабораторияни аккредитлаш учун буюртманома шу билимгоҳ номига топширилади. Буюртманома билан бирга тўлдирилган саволнома (вопросник), синовлар сифатини таъминлаш бўйича қўлланманинг нусхаси, синовлар ўтказишга даъвогар лабораториянинг ўтказиладиган синов турлари тўғрисидаги маълумот қўшиб топширилади. Бу ҳужжатларни олгандан сўнг билимгоҳ аккредитлашни ўтказувчи эксперт гуруҳини тузади. Унинг аركиби синов турларининг миқдориغا, ҳамда лабораториянинг атта-кичиклигига боғлиқ бўлади. Аккредитлашни бир кун ичида ўтказиш кўзда тутилади. Унинг натижаларига қараб эксперт гуруҳи қуйидаги 3 вариантли хулосага келади:

1. Лабораториянинг камчиликлари йўқ, у аккредитланиши мумкин;

2. Лабораториянинг жиддий бўлмаган камчиликлари бўлиб, ларни бир ой ичида йўқотиш шарти билан аккредитлаш мумкин;

3. Лаборатория жиддий камчиликларга эга ва уни

аккредитланиши тавсия этилмайди.

Аккредитлаш ҳақида қарор қабул қилингандан сўнг лабораторияга аттестат берилади, унда аккредитланувчи маҳсулотнинг номи ва синовлар тури кўрсатилади. Аттестат камида 10 йил муддатга мўлжалланиб, уни билимгоҳ қошидаги сифатини таъминлаш бўйича кенгаш беради. Шунини айтиш керакки, бу аккредитланган лаборатория ҳар йили кенгаш номига аккредитланиши ҳамда муайян вақт оралиғида кенгаш томонидан ўтказиладиган баҳоланиши ва назорати билан боғлиқ бўлган ҳаражатларни унинг ҳисобига ўтказиб туради.

Лабораторияни аккредитлаш учун қуйидагилар лозим:

- аккредитлаш учун даъвогар бўлган синов лабораториясининг талабномасини тақдим этиш ва кўриб чиқиш:

- тақдим этилган аккредитланиш ҳужжатларининг экспертизаси;

- аккредитланувчи лабораторияни текшириш бўйича комиссия тайинлаш ва уни ўтказиш муддатини аниқлаш;

- аккредитланувчи лабораторияни жойида аттестатлаш (текшириш);

- лабораторияни аккредитланганлиги ҳақида қарор қабул қилиш;

- лабораторияни аккредитланганлиги ҳақидаги аттестатни расмийлаштириш, рўйхатдан ўтказиш ва уни топшириш.

Аккредитланган лабораториянинг ишчи ва аккредитлаш учун зарурий ҳужжатларнинг тоифалари ва схемаси 9-расмда келтирилган.

9-расм. Синов лабораториясининг ишчи ва аккредитлаш учун ҳужжатлари

Аккредитланган лабораторияларда сақланадиган ҳужжатлар қуйидагилардан иборат бўлиши керак:

1. Ҳуқуқий ҳужжатлар:

- аккредитланган синов лабораторияси ҳақидаги низом;
- синов лабораториясининг паспорти, аккредитланганлиги ҳақидаги аттестат.

2. Ташкилий-услубий ҳужжатлар:

О'з DSt 5.3-92 "Сертификатлаштириш миллий тизими. Синов лабораторияларини (марказларни) аккредитлаш. Асосий қоидалар.

ИСО, ИСО/МЭК Ҳужжатлари, EN-45000 рақамли, N-серияли аккредитлашнинг ташкилий ва услубий масалаларини режалаштирувчи стандартлар.

3.1. Текширилувчи маҳсулотга оид меъёрий ҳужжатлар.

4. Тизимнинг сифатини таъминловчи ҳужжатлар:

Сифат бўйича қўлланма ва процедура ҳужжатлари.

5. Синаш ва ўлчаш асбоб-ускунага доир ҳужжатлар:

- асбоб-ускуналарни қайд этилган (қайд дафтари, карталар, варақлар, паспортлар ва бошқалар) ҳамда қуйидаги маълумотларни ўз ичига олувчи ҳужжатлар:

а) асбоб-ускуна номи ва унинг тури;

б) корхона-тайёрловчи (фирма), тури (маркази), корхона ва инвентар рақами;

в) асбоб-ускуна ишлаб чиқилган, олинган ва ишга тушган вақти;

г) сотиб олингандаги ҳолати (янги, ишлатилган, таъмирдан кейин ва бошқалар);

д) бузилганлиги, таъмири, техника кўриги ҳақидаги маълумотлар;

е) аттестатлаш ва текшириш ҳақидаги маълумотлар;

- текширилувчи асбоб-ускуна ва ўлчаш воситаларининг ишлашидаги ва техникавий хизмат кўрсатиш ҳақидаги ҳужжатлар:

а) Ҳар бир алоҳида синалувчи асбоб-ускуна ва ўлчаш воситалари учун паспорт;

б) ўлчаш воситаларида текширув ўтказиш услублари, ҳамда текширилувчи асбоб-ускунани аттестатлаш режаси ва услублари;

в) аттестатлаш тартиби ва ностандарт синаш ва ўлчаш услубларини тасдиқлаш;

- ўлчаш воситаларини текширишни ҳисобга оладиган ва синалаётган асбоб-ускунанинг аттестатлаш ҳақидаги ҳужжатлар: синалувчи асбоб-ускунанинг ва ўлчаш воситаларини текшириш графиги;

- O'z DSt 5.0-92да қўлланиш соҳаси, меъёрий ҳужжатларга илова, сертификатлаштиришда ишлатиладиган асосий атамалар, умумий қоидалар, сертификатлаштириш миллий гизимининг ташкилий тузилиши ва вазифалари, синов ва сертификатлаштириш соҳалари бўйича халқаро ҳамкорлик каби масалалар ёритилган ҳужжатлар.

6. Лаборатория ходимлари ҳақидаги ҳужжатлар:

- лабораторияда ишлайдиганларнинг шахсий варақалари;

- мансабий йўриқномалари;

- лаборатория ходимларининг аттестатлаш ҳақидаги материаллар.

7. Синалувчи буюм (мол) намунасининг ҳужжатлари:

- синалувчи буюмларни паспорти, ишлатиш бўйича қўлланма ва техникавий тавсифи;

Буларнинг ичида йўриқномалар:

а) буюмларнинг намуналарини белгилаш тартиби;

б) намуналарни қабул қилишда уларнинг тўлалигини (бутлигини) ва ишга лаёқатлилигини текшириш тартиби;

в) буюм намуналари учун ҳужжатларнинг тўлалигига талаблар;

г) намуналарнинг сақланишини таъминлайдиган тартиби;

д) буюртмачига буюм намуналарини қайтариш тартиби.

8. Синовлар ўтказиш маълумотларини рўйхатлаш тартиби учун ҳужжатлар:

- синовларни ўтказиш: режаси ва услуби;

- маълумотларни ҳисоблаш тартибини ўз ичига олувчи ҳужжатлар, ишчи журналлар, синовлар ва ўлчашларнинг натижаларини ўз ичига олувчи, ишчи қайд дафтарлар;

- синовлар баённомаси, ўтказилган синовлар ҳақидаги ҳисобот.

9. Хоналардаги шароитни сақлаш бўйича ҳужжатлар:

- ишлаб чиқариш хоналаридаги тегишли тартибни таъминлаш бўйича йўриқномалар;

- хоналардаги ҳолатни назорат қилувчи дафтар; қайд дафтари;

- асбоб-ускунанинг ишлашидаги ҳужжатлар;

- хоналар ичидаги муҳитнинг керакли шароитини назорат қилувчи ва таъминловчи асбоб-ускунанинг ишлашидаги

ҳужжатлар.

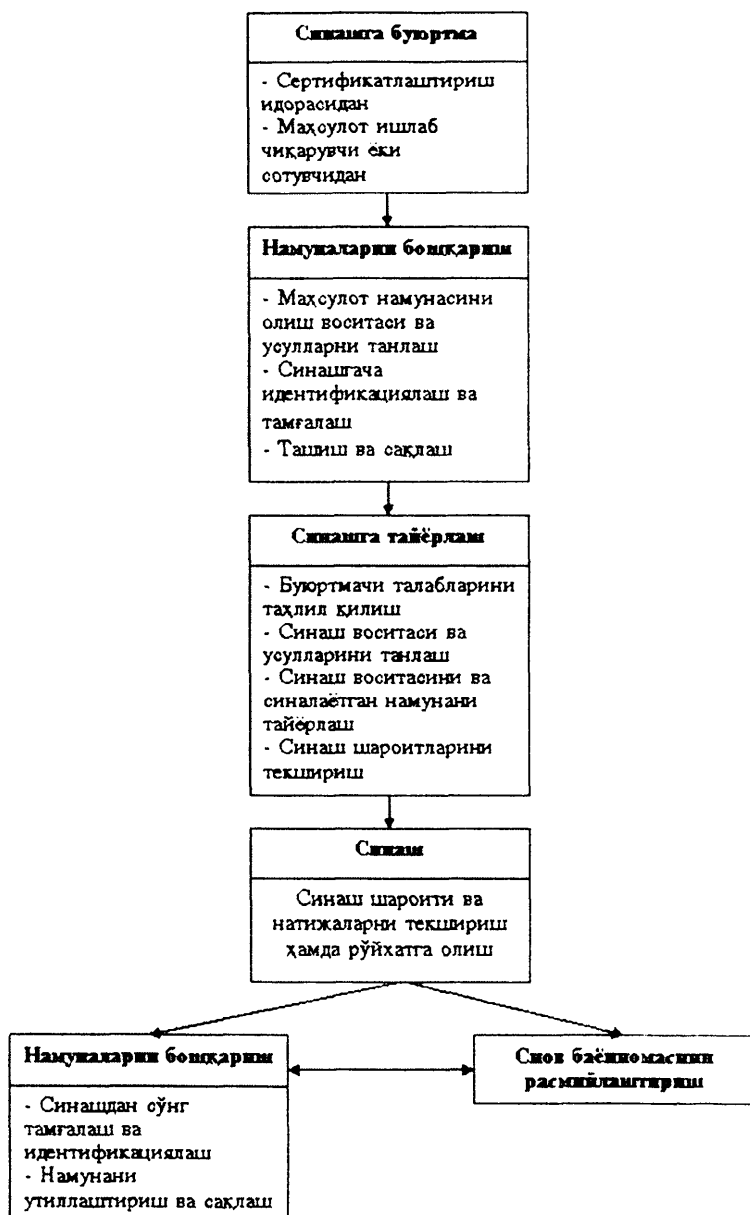
3.1. Архив бўйича ҳужжатлар:

- архив тармоғидаги ушбу ўлчашлар ва синовлар маълумоти, ишчи қайд дафтарларини, маълумотларнинг ҳисоб-китоби, ҳисоботлар, намуналар ҳақидаги ҳужжатлар ва бошқаларни юритиш тартиби ҳақидаги йўриқномалари.

2.13. Сертификатлаштиришда маҳсулотни текшириш

Амалдаги ҳамма сертификатлаштириш тартибида маҳсулотнинг назоратли синовларини ўтказишга асосланган, унинг белгиланган меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқлиги аниқланади. Тизим қоидаларига биноан синовларнинг корхона ичида маҳсулотни тайёрлаш жараёнида ҳамда истеъмолчига юборишдан олдин ўтказилади. Бундан ташқари одатда сертификатлаштириш доирасида сертификатлаштирилган маҳсулотнинг сифатини барқарорлиги учун назоратли текширувни вақти-вақти билан ўтказилади.

Сертификатлаштириш учун ўтказиладиган синовлар тартиби (10-расм), баъзан уни сертификатлаштириш синовлари ҳам деб аталиб, амалий ҳар қандай синовларга хос бўлган, маҳсулотнинг саноатда, ишлаб чиқаришда кўп йиллар ичида шаклланган умумий қоидаларига бўйсунди. Лекин сертификатлаштириш синовларини ташкил қилиш ва ўтказиш услубияти ўзига хос хусусиятларига эга.

10-расм. Лабораторияда сертификатлаштириш сиёсий жараёнининг тузилиши

Ҳар бир синов ва унинг натижалари учинчи томон тарафидан сертификатлаштириш учун ишлатилиши кўзда тутилиб, фақат сертификатлаштириш идораси томонидан маҳсулотнинг синовларини ўтказиш учун ҳуқуқли аккредитланган синов лабораторияларида ёки унинг ташкилотларида ўтказилади.

Синовларни ўтказиш ва уни тартиби халқаро ёки миллий сертификатлаштириш тизимларининг қоидаларида тўлиқ ва аниқ қилиб белгиланган.

Сертификатлаштириш тартибига қараб, ушбу маҳсулотнинг бир турдаги нусхаси, тўдадан танланмаси ёки маҳсулотнинг нусхаси синовлардан ўтиши мумкин. Маҳсулотнинг тавсифлари ва параметрлари, уларга бўлган талаблар меъёрий ҳужжатларда берилган бўлади. Шунинг учун уларни аниқ ва ишончлилик билан синовлар ва ўлчашлар натижасида аниқлаш имконини беради.

2.14. Сертификатлаштириш натижаларини расмийлаштириш

Маҳсулот ёки буюм маълум текширувдан ўтганлигини, екширувнинг ҳаққонийлигини ёки сертификатлаштириш идораси томонидан текширилганлигини исботлайдиган далил - тамға, тикетка, сертификат, илова қилиб юбориладиган рўйхат, сертификатлаштирилган маҳсулотлар рўйхати ёки корхона айёрловчиларнинг рўйхати ҳисобланади.

Мувофиқлик сертификатини сертификатлаштириш идораси ёки унинг номидан аккредитланган идора томонидан ерилиши мумкин. ИСО таърифига биноан:

Мувофиқлик сертификати - "Тегишлича белгиланган маҳсулот, жараён ёки хизматларнинг маълум стандартга ёки

бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишига ишонтирадиган ва сертификатлаштириш тизими қоидалари асосида ташкил этилган ҳужжат"дир.

Мувофиқлик белгиси деганда ушбу маҳсулот, жараён ёки хизмат маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишини қаноатловчи сертификатлаштириш тизими қоидалари асосида берилган ёки ишлатиладиган ва маълум тартибда ҳимоя қилинадиган белги тушунилади.

Мувофиқлик белгисини фақат маҳсулотнинг ҳамма тавсифларини белгиланган стандарт бўйича қамраб олган бўлган ҳоллардагина ишлатиш тавсия этилади.

Сертификатни, ҳам маҳсулот стандартларининг тўлиқ техникавий талабларига, ҳам алоҳида талабларни белгиловчи стандартлар асосида берилиши мумкин.

Сертификат бериш тартиби ва (ёки) мувофиқлик белгисини қўйиш, ҳамда уни амалда тўхтатиш ёки бекор қилиш, стандарт шакли ва мувофиқлик белгисининг рамзи, сертификатлаштирилувчи ҳужжатларда белгиланади ва маҳсулотнинг ушбу турини сертификатлаштириш қоидаида кўрсатилади.

Сертификатда қайд этиладиган маълумотлар қуйидагилардан иборат:

- сертификатлаштириш идорасининг номи ва манзили;
- тайёрловчининг номи ва манзили;
- маҳсулотни ва унинг тўдасини белгиланиши, серия рақами, сертификатлаштиришга тегишли бўлган модел ёки

маҳсулот тури;

- тегишли стандартга ҳавола;
- вакил-шахснинг имзоси ва вазифаси.

Қуйидаги келтирилган ҳолларда сертификат бекор қилиниши мумкин:

– агар маҳсулот (буюм, мол)нинг таркибига ёки уни ишлаб чиқариш технологиясига ўзгартиришлар киритилса, бу эса ўз навбатида сертификатлаштириш бўйича қилинаётган текширувда унинг тавсифларига ўзгаришлар олиб келса, ҳамда шу маҳсулот намуналарининг синовлари қўшимча баённомадаги стандарт талабларига мослиги тасдиқланмаса;

– ишлаб чиқариш технологиясининг бузилиши ва корхона-тайёрловчи маҳсулотининг сифати пасайса ёки материал билан таъминловчи томонидан комплектлаш деталлари, йиғиш қисми тегишли стандартлар талабларини бузилишига олиб келса.

Сертификатлаштириш натижаларини, Тизим идораси томонидан сертификатлаштириш ишлари тўғрисидаги маълумотларни ҳар доим чоп этилиши лозим. Бу маълумотлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- сертификатлаштирилган маҳсулот рўйхати;
- аккредитланган синов ташкилотларининг рўйхати;
- аттестатланган корхоналардаги сертификатлаштирилган маҳсулот рўйхати;
- сертификатлаштириш ҳужжатларининг рўйхати.

Бу рўйхатларни сертификатлаштириш миллий идораси бўйича қилинадиган ишларда қатнашувчи вазирликларга

юборилади.

3-Боб. Сифат менежменти тизимини сертификатлаштириш

3.1. Сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича минтакавий ва халқаро ташкилотлар.

Сифат тизимини сертификатлаштириш ва баҳолаш тармоғи –EQNET- сифат таъминлаш тизими сертификатлаштириш билан шуғулланувчи 17та Европа миллий ташкилотларини бирлаштиради. Буларга мисол қилиб Испания, Италия, Бельгия, Дания, Нидерландия, Ирландия, Австрия, Португалия, Норвегия, Финляндия, Швейцария, Словения миллий ташкилотларини келтириш мумкин. EQNET аъзо бўлиш улар учун очик ҳисобланиб – унга ҳоҳлаган давлатнинг сифат тизими сертификатлаштириш бўйича миллий ташкилоти бирлашиши мумкин.

EQNETнинг фаолияти миллий идоралар томонидан бериладиган ИСО-9000 халқаро стандартлари бўйича сифат тизимлари мувофиқлик сертификатларини ўзаро тан олиш ва бу стандартларни кенг равишда жорий этишга қаратилгандир.

EQNET – шерик ташкилотлар тан оладиган ягона сертификат формасига эга бўлиб, бу сертификатнинг эгаси сифат тизимини сертификатлашга талабгор ушбу сертификатни, умумий тармоққа кирадиган ҳоҳлаган бир миллий идорадан олиш ҳуқуқига эга.

EQNET га аъзо ташкилотлар қўшимча равишда турли хизматларни ҳам тавсия қиладилар:

– дунёнинг қарийб ҳамма мамлакатларидаги сертификатларни тан олишда транснационал корпорацияларга ёрдам бериш;

– Маҳсулотни ЕС директиваси талабларига мувофиқлиги тўғрисида қўшимча сертификатлаштириш.

– ихтиёрий сертификатлаштиришларни ўтказиш.

EQNET аудиторлари иш олиб боришлари учун асосий ҳужжат бўлиб ИСО 19011 «Сифат менеджменти тизими ва/ёки атроф муҳит сифат тизимини текшириш бўйича курсатмалар» ва «Сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича идораларнинг баҳолаш мезонлари» стандарти, ҳамда "Сифат тизимларини сертификатлаштириш идораларининг баҳолаш мезонлари" EN-15012 стандартлари хизмат қилади.

Сифат тизимини сертификатлаштириш билан аккредитланган сертификатлаштириш идоралари ҳам иш олиб боради. Бу борада сифат тизимларини сертификатлаштириш билан шуғулланувчи идораларни аккредитлаш ташкилотлари ассоциацияси ЕАС алоҳида ўрин тутди. ЕАСнинг асосий мақсади бўлиб, аъзо-давлатлар орасидаги ўзаро ишончни ривожлантириш учун ҳар томонлама ҳамкорликни ривожлантириш исобланади.

Бу соҳада халқаро мустақил сертификатлаштириш ташкилоти (ИОС) ҳам мавжуд бўлиб, бу ташкилот маҳсулотлар ва сифат тизимларини сертификатлаштириш бўйича 7 та катта халқаро тан олинган фирмалар: Дет Норске Веритас, Ллойд Регистри, Тьюф-СЕРТ ва бошқаларни ўз таркибига олган.

Ташкилотнинг асосий вазифаси ИСО 9000 сериясидаги халқаро стандарти бўйича сифат тизимларини тадбиқ этиш ва сертификатлаштиришдан, энг муҳими ҳар қандай маҳсулотда қайта сертификатлаштириш ўтказилишини олдини олиш ва умуман сертификатлаштириш масалаларига катта эътибор беришдан иборат.

Халқаро Аккредитлаш бўйича форум (IAF) 19 та аккредитлаш бўйича миллий идораларни бирлаштирган бўлиб, унинг таркибига Австрия, Канада, АҚШ, Япония, Буюк Британия, Хитой ва ривожланган давлатларнинг аккредитлаш бўйича миллий идоралари аъзо ҳисобланади.

1994 йилда ИСО Сифат тизимларини арини сертификатлаштириш учун ихтисослаштирилган бўлим (QSAR) ташкил этиш ташаббусини кўтариб чиққан эди. Бундан кўзланган асосий мақсад – кўпроқ ягона тартиблар асосида ўтказиладиган аудиторлик текширувлари бўйича ягона шаклдаги сертификат беришни кенг равишда тадбиқ этиш. МЭК ҳам ўз сертификатлаштириш тизимига эга бўлиб, бунда ИСО 9000 сериясидаги стандартлардан фойдаланилади. Шунинг учун ҳам QSARнинг сертификатлаштириш тизими МЭК тизими билан ўзаро уйғун ҳисобланади. QSAR томонидан сифат тизими сертификатлаштирилган фирмалар QSAR белгисини ишлатишлари мумкин.

3.2. Сифат менежменти тизимини сертификатлаштириш мақсади ва ўтказиш талаблари

Сифат менежменти тизимини (бундан кейин СМТ) сертификатлаштиришни ўтказиш натижасида қуйидагилар аниқланади:

- текширилаётган ташкилотни О'з DSt ISO 9001:2002 талабларига мувофиқлик даражаси;
- СМТ натижавийлиги.

Сифат тизимини сертификатлаштиришга қўйиладиган талаблар:

1. СМТ сертификатлаштириш бўйича ишлар ИСО/МЭК 62, О'з DSt ISO 19011:2005 ва сифат тизимини сертификатлаштиришга тааллуқли қўшимча стандартлар асосида Миллий аккредитлаш тизимида аккредитланган сифат тизимини сертификатлаштириш идоралари томонидан ўтказилади;

2. Сифат тизимини сертификатлаштириш СМТ жорий қилинган ва расмий ҳужжатлаштирилган корхоналарда ўтказилади;

3. СМТ сертификатлаштириш бўйича ишларда сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича экспертлар (аудиторлар), сертификатлаштириш бўйича рўйхатга олинган ходимлар ва зарурий ҳолларда техник-экспертлар жалб қилинади;

4. Буюртмачи СМТ қўлланиш соҳасини белгилаган ҳолда мурожаат қилганидан сўнг экспертлар томонидан аудит натижалари бўйича хулосаларга асосланиб сертификатлаштириш идораси томонидан СМТ соҳаси аниқланади.

3.3 Аудит объектлари ва қўлланиш соҳаси

1. СМТ сертификатлаштиришда аудит объектлари.

СМТ сертификатлаштириш аудитида қуйидаги объектлар кўзда тутилади:

- СМТ қўлланиш соҳаси;
- маҳсулот сифатини истеъмолчи талабларига мувофиқлиги ва ушбу маҳсулотга бўлган мажбурий талаблар;
- СМТ да О'з DSt ISO 9001:2002 талаблари бўйича тўлиқ жорий қилинганлиги ва аниқ ҳужжатлаштирилганлиги ва уларнинг мавжудлиги;
- СМТ жараёнларининг функционалиги, тизим ҳужжатлари талабларининг бажарилишини ҳаққоний ҳолати ва СМТ натижавийлигини таъминланиши.

2. СМТ қўлланиш соҳасини текшириш.

СМТ қўлланиш соҳасини текширишда СМТ сертификатлаштиришга мурожаат-ариза бўйича СМТ соҳаси таҳлил қилиниб аниқланади. СМТ қўлланиш соҳасини текширишда қуйидагилар инобатга олинади:

а) агарда аризада кўрсатилган бўлса, барча турдаги маҳсулот ва маҳсулотнинг ҳаётий даври жараёнлари СМТ да қамраб олиншини;

б) агарда СМТнинг қўлланиш соҳасида стандарт талабларидан чекинишлар, яъни истиснолар мавжуд бўлиб, О'з DSt ISO 9001:2002 стандартининг 1.2 бандига мувофиқ тарзда аризада кўрсатилган бўлса, ташкилотда маҳсулотнинг ҳаётий даври жараёнларига СМТ талаблари О'з DSt ISO 9001:2002

стандартининг 7 бўлими асосида истисноларнинг тўғрилиги кўриб чиқилади.

Сертификатлаштиришни ўтказиш учун аризада кўрсатилган истиснолар ҳар бир турдаги маҳсулотлар учун унинг таҳлили ўтказилади. Ушбу истиснолар мавжудлиги сифат бўйича қўлланманинг бандларига мувофиқ тўлиқ асосланиши лозим.

О'з DSt ISO 9001:2002 халқаро стандартининг 7 бўлими талабларига мос келмаган истиснолар CMT га ёки О'з DSt ISO 9001:2002 бошқа бўлимларининг талабларига номувофиқ деб қаралади.

CMT қўлланиш соҳасининг таҳлили ва текшируви сертификатлаштиришнинг барча жараёнларида кўрилиши ҳам мумкин.

Изоҳ: Ташкилот CMT қўлланиш соҳаси учун маҳсулотнинг қаётий жараёнларининг истисносини, маҳсулотни ўрнатилган талабларга мувофиқ таъсирлар, ёки бошқа жараёнлар яъни ташкилотнинг ўзи бошқа ташкилотга берадиган (олиш, сотиш), ҳамда бошқа ташкилотлар билан шартнома (контракт)ларга мувофиқ бўлган мажбуриятлар юзасидан жараёнлар истисно қилиниши шарт эмас.

3. Маҳсулот сифатининг мажбурий талабларга ва истеъмолчи талабларига мувофиқлигини текшириш ва баҳолаш.

Маҳсулот сифатининг ўрнатилган талабларга мувофиқлиги уйдаги меъзонлар асосида баҳоланади:

- ташкилот (О'з DSt ISO 9001 да 7.2.1; 7.2.3, а)-в) а)-в) андларида келтирилган) маҳсулотга таалуқли талаблар ҳақида таълумотлар бажариши шарт;

- истеъмошчиларнинг маҳсулот сифатидан қониққанлигини аниқлашга доир маълумотларнинг таҳлилий натижалари (O'z DSt ISO 9001 да 5.6.2, келтирилган б); 5.6.3, келтирилган б); 7.2.3, келтирилган в); 8.2.1 бандлари бўйича);

- маҳсулотнинг сифати ҳақида давлат назорати ташкилотлари тасарруфидаги ташкилотдан маҳсулотнинг сифати тўғрисида билдирилган хулосалар ёки маълумотлар;

- O'z DSt ISO 9001 8.2.4 бандида кўрсатилган маҳсулотнинг ҳаётий даври ва унинг босқичларида ўлчаш ва мониторинг маълумотлари.

2. Агарда Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида маҳсулот (хизмат)га амалда қабул қилинган талабларни назорат қилиш учун мажбурий ёки давлат стандартларида ёки бошқа меъёрий ҳужжатларда ўрнатилган талабларни CMT сертификатлаштиришда текширишдан олдин маҳсулотнинг сифатини текшириш ва синаш тизими ушбу талабларни назорат қилиши мумкин.

4. CMT ҳужжатларини O'z DSt ISO 9001 талаблари мувофиқлигига текшириш.

4.1 CMT ҳужжатлари тўплами O'z DSt ISO 9001 стандартининг 4.2.1 банди талабларига мувофиқ бўлиши шарт.

Ҳужжатлар таркибининг таҳлилини текширишда O'z DSt ISO 9001 стандартининг барча талаблари бўйича CMT да келтирилган ҳужжатлар таркиби таҳлил қилинади.

4.2 Сертификатлаштириш идораси сифат соҳасидаги сиёсат ва сифат соҳасидаги мақсадларни O'z DSt ISO 9001

стандартининг 5.3 ва 5.4.1 бандлари талабларига мувофиқлигини текшириши шарт.

4.3 Сертификатлаштириш идораси томонидан корхонанинг сифат бўйича қўлланмасини O'z DSt ISO 9001 стандартининг 4.2.2 талабига мувофиқлиги текширилиб ва сифат бўйича қўлланма стандарт кўринишида, ҳамда минимал зарурий ҳажмда эканлиги кўриб чиқилади.

Одатда сифат бўйича қўлланманинг ҳажми, таркиби ва тузилишини текшириладиган ташкилотнинг ўзи белгилайди.

Изоҳ: Сифат бўйича қўлланманинг таркиби, тузилиши ва ҳажми ташкилотнинг специфик фаолият доирасига ва ўлчамига боғлиқ. Кўпчилик ташкилотлар (кичик корхоналар) қўлланмада O'z DSt ISO 9001 стандарти талаблари бўйича СМТ барча тавсифларни, ҳужжатлаштирилган процедураларни биргаликда қўшиб келтиришлари ҳам мумкин. Катта корхоналарда бир неча сифат қўлланмаси ва компанияни бошқариш иерархияси бўйича амалда (миллий, ҳудудий ва бошқа даражаларда) бўлиши мумкин.

4.4 Мавжуд жараёнлар, уларни бошқариш ва самарали ражали таъминлаши учун ташкилотнинг бошқа зарурий ҳужжатлари ҳам текширилади.

4.5 Мажбурий ҳужжатлаштирилган процедуралар ва улар O'z DSt ISO 9001 стандартининг қуйидаги бандлари талабларга мувофиқлиги бўйича текшириш олиб борилади:

- ҳужжатларни бошқариш - 4.2.3;
- ёзувларни бошқариш - 4.2.4;
- ички аудитлар - 8.2.2;
- номувофиқ маҳсулотларни бошқариш - 8.3;

- тўғриловчи амаллар - 8.5.2;
- олдини оловчи амаллар - 8.5.3.

Изоҳ: Бир неча турдаги фаолият процедуралари битта ҳужжатда келтирилиши рухсат этилади (масалан, тўғриловчи ва олдини оловчи амаллар процедуралари).

4.6 Рухсат этилган истиснолар ҳисобга олган ҳолда O`zda Olz DSt ISO 9001 стандартининг қуйидаги бандларида кўрсатилган ёзувлар текширилади:

- а) раҳбарият томонидан таҳлил қилиш - 5.6.1;
- б) лаёқатлилик, хабардорлик ва ўқитиш - 6.2.2, д) бандида келтирилган;
- в) ишлаб чиқариш жараёнларига ва тайёр маҳсулот учун қўйиладиган талабларга уларни мувофиқлигини тасдиқлаш учун зарур бўлган ёзувларни текшириш - 7.1, г) бандида келтирилган);
- г) маҳсулотга қўйиладиган талабларни таҳлил қилиш, - 7.2.2;
- д) лойиҳалаш ва ишлаб чиқиш учун маҳсулотга тааллуқли кириш маълумотлари - 7.3.2;
- е) лойиҳалаш ва ишлаб чиқиш натижалари ва бундаги барча зарурий амаллар - 7.3.4;
- ж) лойиҳалаш ва ишлаб чиқиш натижаларини верификатлаш ва бундаги барча зарурий амаллар - 7.3.5;
- и) лойиҳалаш ва ишлаб чиқиш натижаларини валидатлаш ва бундаги барча зарурий амаллар - 7.3.6;
- к) лойиҳалаш ва ишлаб чиқишни ўзгаришини таҳлил натижалари ҳамда ихтиёрий ва зарурий амаллар - 7.3.7;

л) етказувчиларни баҳолаш нитажалари ва баҳолаш учун боғлиқ бўлган ихтиёрий ва зарурий амаллар, - 7.4.1;

м) ишлаб чиқариш жараёнларининг валидатлаш ва корхона гомонидан ўрнатилган талабларга мувофиқ маҳсулотга хизмат кўрсатиш - 7.5.2, г) бандида келтирилган;

н) мавжуд маҳсулотни идентификациялаш ва маҳсулотни сўзатувчанлигини таъминлаш учун уни рўйхатга олиш - 7.5.3;

п) айрим ҳолларда тасдиқлаш ёки номувофиқликни қабул қилиш учун истеъмолчи мулкдан фойдаланиш (хусусий ёки интеллектуал мулк) ва истеъмолчи ҳақидаги ёзувлар - 7.5.4;

р) корхона метрологик хизмати ва унинг иш доирасидаги лабораториялар ва қурилмаларни рўйхатга олиб бориш ёки мониторинг ва ўлчаш учун воситаларни қиёслаш ва калибрлаш - 7.6, а) келтирилган;

с) ўлчаш натижаларини, агарда қурилма талабларга мувофиқ бўлса, уни қонуний рўйхатга олиш, - 7.6;

т) мониторинг ва ўлчаш учун қурилмаларни калибрлаш ва қиёслаш натижалари - 7.6;

у) ички аудитни лойиҳалаш ва ўтказиш - 8.2.2;

ф) маҳсулотни қабул қилиш мезонларига мувофиқлиги таҳририда далиллар - 8.2.4;

ц) номувофиқликни бошқариш ва уни тасарруф этиш учун масъулар бўлган шахслар, ҳамда номувофиқликни аниқлаш учун белгиланган кетма-кетлик амалларини тадбиқ этилиши - 8.3;

ч) таърифовчи амаллар бўйича қабул қилинган натижалар - 8.5.2;

ш) олдини олувчи амаллар бўйича қабул қилинган натижалар - 8.5.3.

Изоҳ: Сертификатлаштириш идораси ташкилот қабул қилган бошқа қўшимча СМТ жараёнларини лаёқатлигини рўйхатга олиш учун зарурий ва маҳсулот сифати талабларига мувофиқ ёзувларини ҳисобга олиши шарт.

5. СМТ ҳужжатларида ўрнатилган ва O'z DSt ISO 9001 9001 талабларига СМТ жараёнларининг мувофиқлигига текшириш.

Сертификатлаштириш идораси ташкилотда маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнлари идентификацияланишини, СМТ учун зарурий ва барча ташкилот учун қабул қилинган натижавийлиги ва самарадорлиги кўрсатилган объектив далиллар билан баҳолаши, ҳамда текшириши шарт (бунда текширилаётган ташкилотнинг ҳоҳиши ҳисобга олинган ҳолда).

Объектив далиллар 7.5.2.2. бандида келтирилган маълумот манбаларидан олинishi мумкин.

3.4 Сифат менежменти тизимини сертификатлаштириш жараёнлари.

1. Сертификатлаштириш ишларининг босқичлари

1.1 СМТни сертификатлаштиришни асосан олти босқичга бўлиш мумкин, булар қуйидагича бўлиниши мумкин:

1 – аризани қабул қилиш ва уни ижро этишга расмийлаштириш;

2 – ташкилот СМТ ҳужжатларининг стандарт талабларидан келиб чиқиб тўғри тузилганлигининг (адекватликка текшириш) таҳлили;

3 – «Жойида» аудитга тайёрланиш;

4 - «Жойида» аудитни ўтказиш ва аудит натижалари бўйича далолатнома тузиш;

5 – сертификатлаштириш жараёнини тугатиш, рўйхатга олиш ва сертификатни топшириш;

6 – сертификатлаштирилган СМТ устидан даврий равишда инспекцион назорат ўтказиш.

1.2 СМТ сертификатлаштириш жараёнлари тартибининг нинг блок-схемаси 3.1- расмда келтирилган.

3.4.1 Ишларни ташкиллаштириш (1 боскич).

1. Ишларни бошлаш учун махсус ўрнатилган шакл бўйича расмий-хат шаклдаги мурожаатинома асосида буюртмачи сертификатлаштириш идорасига жўнатишдан бошланади.

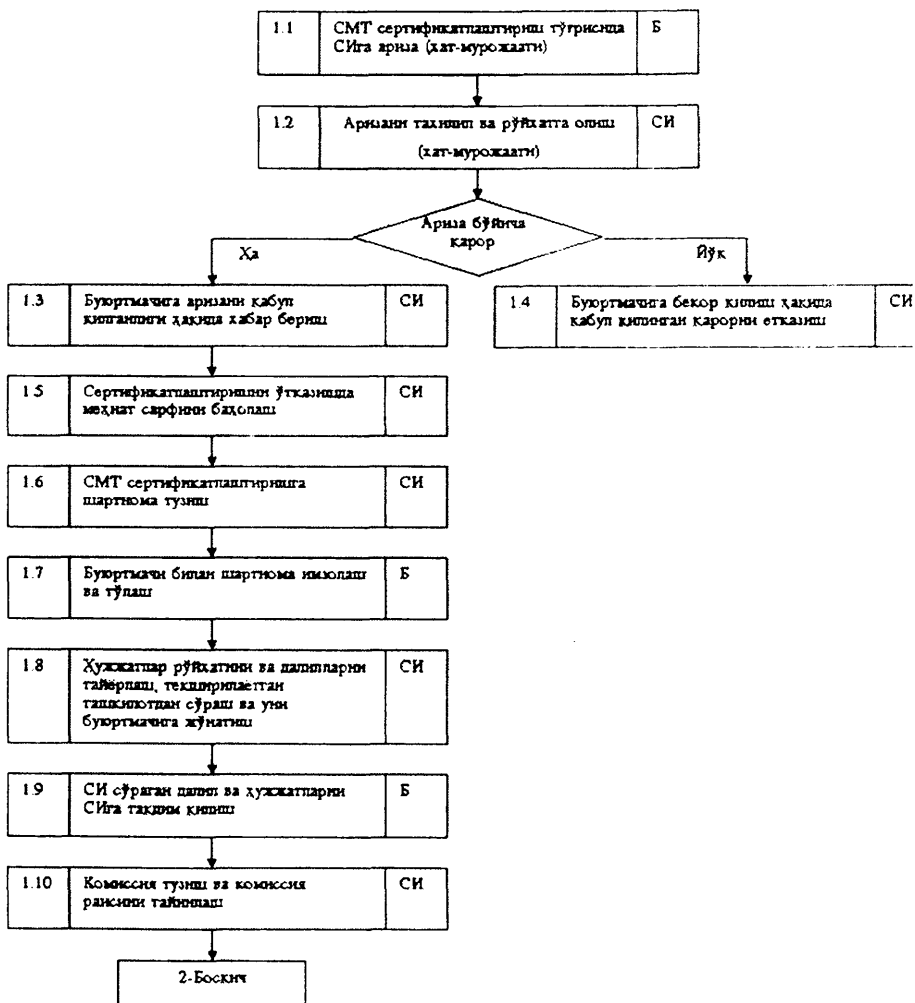
2. Сертификатлаштириш идораси мурожаат-хатни яъни мурожатномани рўйхатдан ўтказиб ва қуйидагиларни аниқлаш учун таҳлил ўтказилади:

- сертификатлаштириш идораси аккредитация соҳаси бўйича СМТ қўлланиш соҳасини мувофиқлигини баҳолаш;

- аудитни режалаштириш учун корхона зарурий маълумотларни (ташкilotни жойлашган жойи, ишловчи ходимлари, аудит ўтказишни мақбул вақти, аудитни ўтказиш бўйича иш тили ва бошқалар) сертификатлаштириш идорасига тақдим қилиши лозим;

- сертификатлаштириш идорасига ва буюртмачи учун ишларни ўтказишнинг қулай вақти, имконияти ва ресурсларга мувофиқ тақдим қилинганлиги таҳлил қилинади.

Изоҳ: Корхона сертификатлаштириш идорасига жўнатаётган мурожаат-хатини юбориш вақтида сертификатлаштиришни ўтказиш имкониятларини сертификатлаштириш мурожаатида расмий равишдаги бланкада сертификатлаштириш идорасига жўнатади.

Расм. 3.1. Ишларни ташкиллаштириш (1-боскич)

Сертификатлаштириш идораси СМТ сертификатлаштириш хатини қабул қилганлиги/қабул қилмаганлиги ҳақидаги маълумотни расмий тарзда буюртмачига жавоб хати орқали хабар беради.

Сертификатлаштириш идораси сертификатлаштиришни ўтказиш жараёнини олиб боролмаслик ҳолларида салбий натижа ва унинг сабаблари кўрсатилган ҳолда мурожаатчига расмий жавоб хати йўллайди.

3. СМТ сертификатлаштиришни ўтказиш учун шартнома тузиш.

Ижобий натижа билан қабул қилинган мурожаатнома асосида СМТ сертификатлаштириш идораси ва буюртмачи ўртасида ўзаро шартнома имзоланади.

Шартнома тузилгандан сўнг, сертификатлаштириш идораси томонидан сертификатлаштиришни ўтказишда стандартларда келтирилган тавсиялар, фойдаланадиган маълумотлар ва меҳнат сарфлари баҳоланади.

Сертификатлаштириш идорасининг ишлари шартномада келтирилган дастлабки тўлов, яъни иш бошланишидан олдин сертификатлаштириш идораси ҳисобига белгиланган сумма тўлангандан сўнг ва аудит натижалари, тўлиқ иш ҳажмига боғлиқ бўлмаган тартибда олиб борилади. Бажарилиши лозим булган ишларга икки босқичли тўлов имконияти рухсат этилади (3.1 - расм).

4. Буюртмачига ҳужжатлар мажмуасини тайёрлаш.

Сертификатлаштириш идораси, буюртмачи томонидан шартнома бўйича ишларга тўлов утказгандан сўнг, буюртмачига сертификатлаштириш учун зарур булган СМТ ҳужжатлари рўйхатини жўнатиб, текширилаётган ташкилот (буюртмачи)га мажбурий тартибда, ҳамда қўшимча ҳужжатлар (ёзувлар)нинг рўйхатини ҳам тақдим этишни сураб муурожаат килади.

Буюртмачи сертификатлаштириш идорасида муурожаат бланкасини тўлдириб, бир нусхаси (агарда муурожаат-хати олдинроқ жўнатилган ҳолларда) ва СМТ ҳужжатлари ҳамда сўралган далилларнинг бир нусхаси (СМТ ҳужжатлари ва далиллар айрим қисмлари электрон кўринишида бўлиши ҳам мумкин) тақдим килади.

Олинган ҳужжатлар сертификатлаштириш идорасида назоратдаги нусха сифатида қолдирилади.

Изоҳ: Муурожаатнома, ҳужжатлар ва сўралган далиллар давлат тилида ёки буюртмачи сертификатлаштириш идораси билан келишилган тилда расмийлаштирилиб қабул қилинади.

5. Сертификатлаштириш бўйича комиссия тузиш.

Сертификатлаштириш идораси раҳбари сўралган ҳужжатлар ва далиллар буюртмачи томонидан тақдим этилганидан сўнг танланган экспертларга тарқатиб, уларнинг розилигини, ҳамда буюртмачининг розилигини олган ҳолда, сертификатлаштириш бўйича комиссия тузади ва комиссия раисини белгилайди.

Экспертлардан тузилиши

Агарда аудитда битта эксперт мавжуд бўлса, у бир линг ўзида комиссия раиси мажбуриятини ҳам бажаради.

Комиссия таркиби ва иштирокчиларини аниқлашда куйидагиларни ҳисобга олиш зарур:

- аудит мақсади, соҳаси ва мезонини;
- аудит ўтказиш муддатини;
- ташкилот фаолияти тури (турлари)ни;
- текширилаётган ташкилотнинг ишлаб чиқариш майдони (филиаллари) билан турли хил жойлашувини;
- текширилаётган ташкилот ишчилар сонини;
- аудитни ўтказишда меҳнат ва вақт сарфини;
- келгусида аудит мақсади учун комиссия лаёқатини таъминлаш заруриятини;
- баҳолашни ўтказишга қабул қилинган қонуний ва меъёрий ҳужжатлар, техник регламентлари талабларини;
- сертификатлаштириладиган ташкилотдан комиссия аъзоларини мустақиллигини таъминлаш;
- текширилаётган ташкилот билан комиссия аъзоларини ўзаро самарали фаолияти олиб бориш мумкинлиги ва бундаги мавжуд имкониятларни;
- аудит ўтказиш тилини.

Комиссиянинг лаёқатлилигини тасдиқлаш учун куйидагилар зарур:

- аудит мақсади учун билим ва маҳоратини идентификатлаштириш;

- ишлаб чиқариш жараёнлари спецификациясида махсус таҳрир билими, аудит усули ва процедурасини, ҳамда ҳар томонлама билим ва савия мезонларини ҳисобга олган ҳолатда комиссия аъзоларни танлаш.

Агарда комиссияда экспертлар иқтисодий фаолиятнинг аниқ турлари бўйича маҳоратга ва зарурий билимга эга бўлмаса, бунда комиссияга техник экспертларни жалб этиш мумкин.

Комиссия таркибига, текширилаётган ташкилот вакилини, шунингдек сертификатлаштириш натижалари бўйича манфаатдор ташкилот вакиллари киритиш мумкин эмас.

Комиссия таркибига стажерларни комиссия раисининг назорати билан киритиш мумкин.

Комиссия таркибини сертификатлаштириш идораси раҳбари тасдиқлайди.

Изоҳ:

1. Сертификатлаштириш идораси буюртмачи (текширилаётган ташкилот) илтимосига биноан комиссия аъзосини аниқ далиллар асосида, масалан, таклиф қилинган комиссия аъзоси аввал текширилаётган ташкилотда ишлаган ёки навбатдаги аудит вақтида одоб-ахлоқ меъёрларига амал қилмай текширган бўлса, алмаштириши мумкин. Комиссия таркибига эътирозлар аудит бошланмасдан олдин кўрсатилишига рухсат этилади.

2. Техник экспертлар ва стажерлар, аудит (кузатув) ҳулосаларини шакллантириш ва далилларни кўриб чиқишда вақтидагина овоз бериш ҳуқуқига эга бўлишади, улар далолатнома тузиш ёки унга имзо қуйиш ҳуқуқига эга эмаслар.

3.4.2 Текширилаётган ташкилотнинг СМТ хужжатларини таҳлили (2 боскич)

Текширилаётган ташкилотнинг СМТ хужжатларини таҳлили O'z DSt ISO 9001 стандарти талабларига тизим хужжатлари қанчалик мувофиқлигини аниқлаш учун ўтказилади.

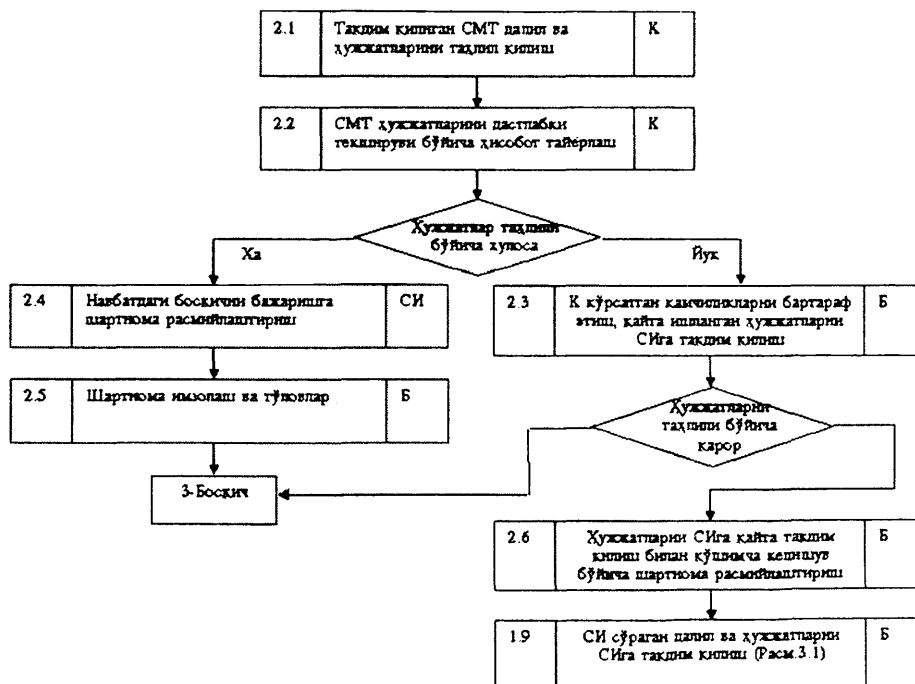
Текширилаётган ташкилот билан сертификатлаштириш идораси келишуви бўйича зарурият бўлганда, ўзининг вакиллари, текширилаётган ташкилот СМТ билан жойида дастлабки танишувга ёки ноаниқ (бахсли) масалаларни ҳал қилиш учун корхонага хизмат сафарига юбориши мумкин. Бундай хизмат сафарларини буюртмачи билан мавжуд шартномага қўшимча келишувлар асосида ёки имзоланган шартнома шартлари доирасида келишилади.

Олинган ҳужжатларни таҳлил қилиш билан бир вақтда текширилаётган ташкилотдан СМТ сертификатлаштиришга қабул қилинган, ташкилотдан маҳсулот (хизмати) ҳақидаги қўшимча далилларни йиғиш ва таҳлил қилишни комиссия ташкиллаштиради. Маълумот манбаалари сифатида: истеъмолчилар, давлат текширув ва назорат идоралари, таъмирлаш кафолатлари, савдо ташкилотлари ва бошқалар маълумот манбаалари бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Таҳлил ўтказиш СМТ хужжатларини дастлабки текшируви тўғрисидаги расмий ҳисобот шаклида расмийлаштириш билан ниҳоясига етказилиб, бунда аниқланган камчиликлар асосида СМТ аудитини «жойида» ўтказиш мумкин ёки мумкин эмаслиги хулосаси берилади.

Ҳисоботни комиссия раиси ва аъзолари имзолаб, ўтказилган таҳлил сертификатлаштириш идораси томонидан текшириладиган ташкилотга, «жойида» аудит ўтказишдан икки ҳафта олдиндан кеч бўлмаган муддатда юборилади.

Ҳисоботда кўрсатилган номувофикликлар бартараф этилганидан сўнг буюртмачи сертификатлаштириш идорасига қайта ишланган ҳужжатларни СМТ баҳолаш учун жўнатиши мумкин. Ҳужжатларни қайта таҳлили бўйича бажарилган ишлар шартномага қўшимча келишувлар ҳисобида келтирилиши мумкин.

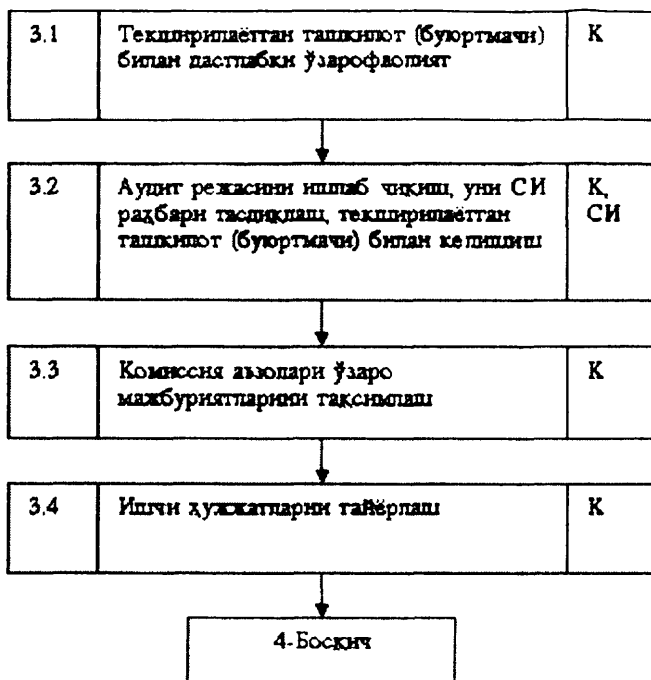
Расм. 3.2. Текшириладиган ташкилот (буюртмачи) СМТ ҳужжатларини таҳлил қилиш (2-босқич).

3.4.3 «Жойида» аудитга тайёрлаш (3 боскич)

1. Текширилаётган ташкилот (буюртмачи) билан дастлабки ўзаро фаолият.

Текширилаётган ташкилот билан комиссия раиси дастлабки ўзаро фаолиятни қуйидаги мақсадларни аниқлаш учун амалга оширишади:

- текширилаётган ташкилот билан маълумотлар алмашинувининг йўллари аниқлаш;
- келишилган тартибга мувофиқ ҳужжатлардан фойдаланишга рухсатлар;
- ишлаб чиқариш майдонларига экспертлар фаолияти тияги хавфсизлигини таъминлаш процедурасини келишиш;
- текширилаётган ташкилот вакиллари (шахс, экспертларни, кузатувчиларни), аудитда қатнашувчиларни қабул қилишни аниқлаш.

Расм. 3.3. «Жойида» аудитга тайёрлаш (3-босқич)

2. Аудит режасини ишлаб чиқиш.

Комиссия раиси қуйидагиларни ҳисобга олган ҳолда аудит режасини тайёрлайди:

- аудит мақсадини;
- аудит ўтказишга асосни;
- комиссия, аудитни ўтказиш графиги ва муддатини ташкилот билан умумий танишиш учун, текширилаётган ташкилот раҳбари билан дастлабки ва охириги йиғилиш ҳулосасини;

- аудит соҳаси ва текширилаётган ташкилотнинг СМТ доирасида фаолият курсатадиган таркибий бўлинмалар идентификацияси;

- таркибий тузилма асосида аудит ўтказиш куни ва жойини;

- текширилаётган СМТ элементларини (O'z DSt ISO 9001 бандлари);

- аудит режаси бажарилиши учун комиссия аъзоларига мажбуриятларни идентификациялаш;

- теширилаётган ташкилот вакилларини идентификациялаш (шахс, экспертларни, кузатувчиларни);

- сир тутиш талабларини.

Изоҳ:

- Агарда маҳсулот мажбурий сертификатлаштириш рўйхатида келтирилган бўлса, аудит режасига 6.3 да кўрсатилган маҳсулотни синаш ва уни доимий назорат қилиш тизимини киритиш мумкин.

- Агарда экспертлар ва текширилаётган ташкилот ходимлари сўзлашуви орасида тиллар фарқи юзага келган ҳолатларда аудит режасига аудит ўтказиш тилини ҳам келтириш шарт.

- Аудит режаси меҳнат ҳажми меъёрлари ҳисоби билан аниқланиб расмийлаштирилади.

Аудит режасини сертификатлаштириш идораси раҳбари тасдиқлайди.

Аудит режаси «жойида» аудит бошланиш кунидан олдин текширилаётган ташкилотга далил тариқасида берилиши шарт.

Текширилаётган ташкилот бўйича барча қарама-қаршилиқлар аудит бошланишидан олдин комиссия раиси ва текширилаётган ташкилот раҳбари билан мувофиқлаштирилиши шарт.

Аудит ўтказиш вақтида комиссия раиси текширилаётган ташкилот билан келишилган ҳолда аудит режасига ўзгартириш киритиш ҳуқуқига эга.

Бир турдаги маҳсулотни ишлаб чиқариш учун бир неча ишлаб чиқариш майдонлари (филиаллари) мавжуд бўлса, ташкилотнинг ушбу жойларида аудитни ўтказиш аудит режасига узгариш киритиш учун асос бўлиши мумкин.

4. Комиссия аъзолари билан мажбуриятларни тақсимлаш.

Агарда комиссия бир нечта экспертлардан таркиб топган бўлса, комиссия раиси аудит режасига раҳбарлик қилади ва мажбуриятлар тақсимланиши бўйича комиссия аъзолари билан текширилаётган ташкилот СМТ процедуралари, жараёнлари, аниқ бўлинмаларда фаолиятнинг турлари ўзаро тақсимланади.

Аудит режасига мувофиқ мажбуриятлар экспертлар ва техник экспертларнинг лаёқатларига мос бўлиши ва ташкилот фаолияти турларини текшириш зарурлигини ҳисобга олиб тақсимланади.

5. Ишчи ҳужжатларни тайёрлаш.

Комиссия раиси раҳбарлиги остида экспертлар ишчи ҳужжатларни тайёрлаш билан шуғулланишади. Аудитга тайёрлашда сертификатлаштириш идораси томонидан ишлаб чиқилган намунавий шакллардан фойдаланиш мумкин.

Ишчи ҳужжатларда қуйидагиларни ҳисобга олиш шарт:

- таркибий тузилма фаолиятини, танланма назорат режалари ва текширув саволлари рўйхати;
- номувофиқликни баённомасини рўйхатга олиш ва кўриб чиқиш.

Сертификатлаштириш идораси аудит тугагунча аудит бўйича барча ёзувлар ва ҳужжатларнинг сақланишини таъминлаши шарт.

Изоҳ: Фойдаланиладиган ишчи ҳужжатлар аудит бўйича фаолиятни чегарамаслиги керак, чунки аудит давомида олинган маълумотларни ва таҳлил натижаларига асосан ишчи ҳужжатларга ўзгартириш киритиш мумкин.

3.4.4 «Жойида» аудит ўтказиш ва аудит натижалари бўйича далолатнома тайёрлаш (4 босқич)

1. Дастлабки йиғилиш.

Дастлабки йиғилиш комиссия раиси раҳбарлигида комиссия аъзолари, теширилаётган ташкилотнинг раҳбарияти ва етакчи мутахассислари иштирокида ўтказилади.

Йиғилиш қатнашчилари рўйхатга олинган бўлиши шарт.

Дастлабки йиғилиш қуйидаги мақсадларни аниқлашда ўтказилади:

- аудит режасидан фойдаланиш имкониятини тасдиқлаш;
- аудит процедураси ва усулларидан фойдаланиш бўйича қисқача қамраб олинганлиги;

- расмий равишда комиссия аъзолари ва текширилаётган ташкилот ходимларининг ўзаро фаолият процедурасини ўрнатиш;
- келиб чиқадиган масалаларни муҳокама қилиш.

Дастлабки йиғилиш пайтида комиссия раиси қуйидаги ишларни амалга ошириши зарур:

- қатнашчиларга аудит ўтказишда комиссия билан уларга бириктирилган ишларни таништириши;

- аудит бўйича ишларни ўтказиш графигини эълон қилиш, охириги йиғилиш вақти ва кунини, аудитга алоқадор бошқа тадбирларни ҳамда оралиқ йиғилишларини текширув комиссияси, ҳамда текширилаётган ташкилот раҳбариятига таништириш;

- аудит процедураси ва усули билан қисқача таништириш;

- аудит танланма тариқасида бўлиши ва баҳолаш натижалари текширилмаган объектлар камчиликлардан холи бўлмаслиги мумкинлигини, ташкилотга олдиндан хабар бериш;

- аудитнинг иш тили ҳақида хабардор қилиш (зарурият туғилган ҳолларда);

- аудит олиб борилаётганлиги ҳақида маълумотларни текширилаётган ташкилотга хабар бериши тартиби тўғрисида;

- комиссияни махфий сир тутиш талабларига риоя қилишини тасдиқлаш;

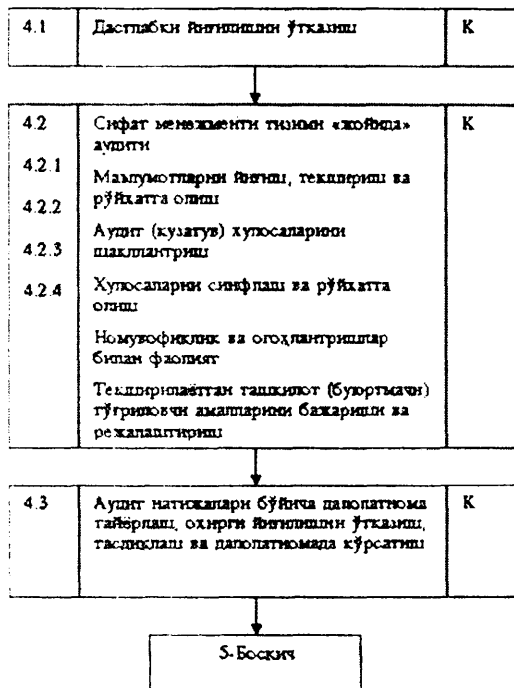
- комиссия аъзолари учун хавфсизлик ва соғлиғини сақлаш талабларини таъминлаш тартибини тасдиқлаш;

- сертификатлаштириш натижалари бўйича қабул қилинган қарор ва уларга риоя қилиш тартиб қоидалари тўғрисида олдиндан хабар бериш;

- далолатнома тузиш тартиби билан таништириш;

- аудит тўхтатилиши мумкин бўлган шарт-шароитлар ҳақида маълумот бериш;

- агарда далолатномада номувофиклик бўлган ҳолда сертификатлаштириш идораси кейинги фаолиятидаги масалалар тўғрисида текширилаётган ташкилотни олдиндан хабардор қилиш.

Расм. 3.4. «Жойида» аудитни ўтказиш ва аудит натижалари бўйича далолатнома тайёрлаш (4-босқич)

2. «Жойида» СМТ нинг аудити.

2.1 Умумий қоидалар.

СМТ стандартда белгиланган талаблар асосида олиб борилади.

Аудит давомида комиссия раиси аудит ўтиши ҳақидаги маълумотларини текширилаётган ташкилотга даврий равишда тақдим қилиб боради.

Комиссия аъзолари кузатув натижаларини баҳолаши ва тўпланаётган маълумотлар бўйича даврий равишда фикр алмашишлари шарт. Комиссия раиси зарурият туғилганда экспертлар ёки техник экспертларнинг бажарадиган ишларини қайтадан тақсимлаши мумкин.

Комиссия раиси иш куни охирида комиссия аъзолари билан кундалик ишчи йиғилишини ўтказиши лозим.

Аудит давомида комиссия, маҳсулот сифатига булган талабларнинг бузилиши ҳолатлари, ишлаб чиқариш жараёнига ёки ишлаб чиқариш муҳити бузилиши ҳолатлари бўйича олинган далилларни, текширилаётган ташкилот раҳбариятига зудлик билан тақдим қилиши шарт.

Агарда аудит давомида аудит ўтказиш мақсади салбийлиги кўрсатилса, унинг сабаблари далиллар асосида комиссия раиси томонидан сертификатлаштириш идораси ва текширилаётган ташкилот раҳбариятига олиб борилаётган фаолиятни тақдирини аниқлаш учун, яъни аудит режасини тўғрилаш, аудит объекти ва/ёки соҳасини ўзгартириш ёки аудитни тўхтатиш тўғрисида ёзма маълумот берилади.

2.2 Маълумотларни йиғиш, рўйхатга олиш ва текшириш.

Комиссия аудит объекти ва соҳасига алоқадор СМТ жараёнлари ва корхона ташкилий бўлинмаларининг ўзаро фаолият тўғрисидаги маълумотларни мажассамлаб, маълумотларни

йиғади ва текширади. Текширилган маълумотлар фақат аудит далили сифатида ишлатилиши мумкин.

Маълумот манбаалари сифатида қуйидагилардан фойдаланилади:

- текширилаётган ташкилотнинг ишчи ходимлари билан ўтказилган суҳбатлар;

- ишчи ўринларининг ҳолати, меҳнат шароитлари ва ходимларнинг фаолиятлари устидан экспертнинг хусусий кузатуви;

- истеъмолчилар билан ақс алоқа маълумотлари;

- СМТ ҳужжатлари, сифат соҳасидаги сиёсат ва мақсад, сифат бўйича қўлланма, сифат бўйича режа, корхона стандартлари (ҳужжатлаштирилган процедуралар), технологик регламентлар (технологик жараёнлар), низомлар, йўриқномалар ва ташқи меъёрий ва техник ҳужжатлар, шартномалар, контрактлар ва шу каби ҳужжатлар;

- ҳужжатлар, СМТ жараёнлари ҳақида маълумотлардан таркиб топган ёзувлар, ички аудит бўйича далолатномалар (ҳисоботлар), раҳбарият томонидан таҳлил ҳисоботлари, маҳсулотни синаш баённомалари, сифат муаммолари бўйича йиғилиш қарорлари, жараёнлар ва маҳсулотни ўлчаш, ҳамда мониторинг натижалари бўйича маълумотлар, ишчи жўрналлар, тўлдирилган қайдномалар, шакл ва бланкалар ҳамда бошқалар каби ҳужжатлар;

- СМТ ишчи ҳолати бўйича умумий натижавийлиги маълумотлари;

- ҳом ашё ёки бутловчи қисмлар етказувчилар рейтинг ва ги ва баҳолаш натижалари.

Юқорида кўрсатилган манбаалардаги маълумотлар объектив, ҳаққоний ва тўғри эканлиги текширилган бўлиши шарт.

2.3 Аудит хулосаларини (кузатувларини) шакллантириш.

Аудит объекти бўйича текширилган ва олинган маълумотлар, аудит бўйича қилинган хулосалар, аудит учун белгиланган мезонга мос бўлиши шарт.

Аудит хулосасида текширилаётган ташкилотнинг СМТ аудит мезонига мувофиқликни ёки номувофиқлигини кўрсатиш мумкин. Аудит хулосаси оғишларни имкон даражада чеклаши ва бошқа ҳолатларга алоқадор бўлиши мумкин.

Комиссия аъзолари аудит ўтказилиши бўйича олинган хулосаларни мустақил ва тизимли равишга таҳлил қилиб бориши лозим.

Далиллар кўрсатилган жойни кузатилиши, унинг функцияси ва жараённинг талаблари бўйича текширишдан ўтказилган, ҳамда умумлаштирилган бўлиши шарт. Мавжуд номувофиқликларни кузатиб, уни тасдиқланган ҳолда, аудит далиллари рўйхатига олинган бўлиши лозим.

2.4 Хулосаларни классификациялаш ва рўйхатга олиш.

Аудит давомида ташкилотнинг СМТ ҳужжатлари эътибор билан кўриб чиқилади, бунда аудит объектларининг O'z DSt ISO 9001 стандарти талабларидан барча четга чиқишлар эътироф этилиб, номувофиқликларнинг аудит объектига боғлиқлик даражаси комиссия билан келишилган ҳолда классификацияланади.

Аудит натижасида олинган хулосалар, текширилаётган ташкилотнинг тўғриловчи амаллари (нумувофиклик сабабини бартараф этиш учун), аниқланган нумувофикликлар кетма-кетлигининг асосланганлиги, сертификатлаштириш идораси томонидан қабул қилинган қарор, сертификатлаштириш фаолиятини бекор қилиш ёки уни тўхтатиш, ҳамда сертификатлаштириш соҳасини кенгайтиришни йўлга қўйиш мақсадлари бўйича классификацияланади.

Бир тоифали бўлмаган қайтарилувчан кўп қиррали нумувофикликларнинг бир тури (СМТ элементларининг қайси бири билан боғлиги)ни ножиддий деб қабул қилинадиган нумувофикликдан, нумувофикликка ўтказиш учун асос булади.

Комиссия раиси нумувофикликни аниқлаш мезони тартиби бўйича охириги қарорни қабул қилади.

Нумувофиклик ва камчиликларни бартараф этиш махсус шакллардаги бланкаларда рўйхатга олинади. Бланкада тузатишлар киритишга рухсат этилмайди.

Рўйхатга олинган нумувофиклик ва камчиликлар текширилаётган ташкилот раҳбариятига расмий равишда тақдим этилади.

Изоҳ: Текширилаётган ташкилот вакили билан комиссия сулосаларидаги қарашлар турлича бўлиб келишиш имконияти йўлмаса, комиссия раиси ташкилот раҳбари билан масалани ҳал қилади.

2.5 Нумувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантириш) риш) илан олиб бориладиган фаолият.

Номувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантриш) билан олиб бориладиган фаолият куйидаги босқичлардан таркиб топган бўлади:

- комиссия текширилаётган ташкилот раҳбарига рўйхатга олинган номувофикликлар ва маълумотларни, номувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантриш)ларни рўйхатга олиш вақтида буларни ташкилот томонидан кўриб чиқилиши ва имконият даражасида муҳокама қилиб расмий равишда тақдим қилади;

- агарда комиссия иш олиб бориш вақтида далиллар тақдим этилиб, ташкилот томонидан бу номувофиклик бартараф қилиниб ва хабардор қилиш (огоҳлантриш)ни ҳисобга олинса, комиссия ушбу номувофиклик ёки хабардор қилиш (огоҳлантриш)лар рўйхатга олиш варақасига мувофиқ расмийлаштирилган бўлса, бундай номувофиклик ёки маълумотларни тузатилган деб қабул қилади. Номувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантриш)лар сони далолатномада келтирилиб, мувофиқлик сертификатини бериш (бермаслик) ҳақида қабул қилинган қарорида ҳисобга олинади;

- агарда комиссия номувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантриш)ларни исботласа, текширилаётган ташкилот раҳбари вакили томонидан номувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантриш)ларни рўйхатга олиш бланкасида унинг имзоси билан рўйхатга олинади.

Изоҳ: Ҳал қилиб бўлмайдиган турли қарашларни текширилаётган ташкилот раҳбари ва комиссия раиси ўзаро турли қарашлар баённомасида расмийлаштиришади. Турли қарашлар баённомаси сертификатлаштириш идорасининг апелляция

комиссиясига тақдим қилинади. Турли қарашлар бўйича қарор салбий бўлган ҳолатда сертификатлаштириш ишлари стандартнинг 4.2 билан кайтадан бошланади;

- ташкилот номувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантириш)ларни сабаби таҳлил қилиб ва тўғриловчи амалларни ўтказишни режалаштиради;

- текширилаётган ташкилотга сертификатлаштириш аудити давомида тўғриловчи амалларни режалаштириш қийинчилик туғдираётган бўлса, сертификатлаштириш идораси кўрсатилган ишларни тугатиш учун қўшимча (якуний йиғилиш ўтказиш кунига) бир ҳафта муддат тақдим этади.

Сертификатлаштириш идораси текширилаётган ташкилотга режа бўйича эътирозларини билдирган бўлса, шундан сўнг ташкилот режани шу ҳафтада қайта ишлашни ўтказиши.

Режалаштирилган тўғриловчи амалларни бажариш муддатлари режадан чиқмаслиги ва чалғиб кетилмаслиги лозим бўлиб қуйидагича муддатлар белгиланади:

- битта ва ундан кўп бўлган жиддий номувофикликлар топилганда 12 ҳафта (якуний йиғилиш кунидан);

- ножиддий номувофикликлар ва хабардор қилиш (огоҳлантириш)лар топилганда 5 ҳафта (якуний йиғилиш кунидан).

Агарда текширилаётган ташкилот томонидан сертификатлаштириш идорасига тўғриловчи амаллар режаси тақдим қилинмаса, сертификатлаштириш жараёни тўхталиши шарт.

Сертификатлаштириш жараёнини янгилаш фақат сертификатлаштиришга қайта ариза (талабнома) бериш билан амалга оширилиши мумкин.

3. Аудит натижалари бўйича далолатнома тайёрлаш, таш, якуний йиғилишни ўтказиш, тасдиқлаш ва далолатномада қайд этиш.

3.1 Аудит натижалари бўйича далолатнома тайёрлаш.

Комиссия раиси аудит натижалари бўйича далолатнома таркибини ва уни тайёрлаш учун масъулиятни ўз зиммасига олади.

Комиссия якуний йиғилишни ўтказгунга қадар қуйидаги ишларни ўтказди:

- аудит кузатуви (хулосаси) таҳлил қилинади ва аудит давомида йиғилган барча турли хил маълумотлар ва унинг белгиланган мақсадларга мувофиқлиги қараб чиқилади;

- аниқланган номувофиқлик ва кузатишлар таҳлил қилинади;

- танланма тавсифида аудит объектини эътиборга олиб ва аудит натижалари бўйича далолатномани расмийлаштиради;

- сертификатлаштириш идораси ташкилотга СМТ мувофиқлик сертификатини бериш (бермаслик) ҳақидаги қарорни қабул қилиш учун тавсия тайёрлайди;

- навбатдаги фаолиятларни муҳокама қилади (масалан, инспекцион назоратни ўтказиш).

Аудит натижалари, хулосалар ва тавсияларни ўрнатилган шаклга биноан комиссия далолатнома кўринишида расмийлаштиради.

Далолатнома таркиби қуйидагича бўлиши лозим:

- сертификатлаштириш идораси идентификацияси;
- буюртмачи-ташкилот идентификацияси;
- аудит мақсади ва соҳаси;
- аудитни ўтказиш учун асос;
- аудитни ўтказиш вақти ва жойи;
- сертификатлаштириш бўйича комиссия таркиби раиси ва

комиссия аъзолари билан бирга техник экспертларни идентификациялаш;

- аудит меъёрий базасининг идентификацияси;
- аудит натижалари;
- комиссия хулосаси;
- далолатномада манзил кўрсатилиши шарт.

Далолатномага қуйидагилар илова қилиниши лозим:

- СМТ аудит режаси;
- рўйхатга олинган номувофиқлик ва камчиликлар гўлдирилган бланка;
- аудит давомида бартараф қилинган номувофиқликларни гасдиқловчи ёзувлар;
- турли баённомалар (уларнинг асли);
- маҳсулотни синаш баённомалари;
- белгиланган вақт давомида маҳсулот сифати ҳақидаги ҳисоботлар;
- белгиланган вақт давомида ташкилотда ишлаб чиқариш муҳити ҳолати таҳлили бўйича маълумотлар;

- СМТ сертификатлаштиришда комиссия олиб борган ва н ва бажарган ишлар, ҳамда тўғриловчи амаллар таҳлили бўйича маълумотлар ва бошқалар.

3.2 Якуний йиғилишни ўтказиш.

Якуний йиғилиш комиссия раиси раҳбарлиги остида ўтказилади.

Якуний йиғилишда текширилаётган ташкилот раҳбарияти, етакчи мутахассислари ва комиссия аъзолари бўлишлари шарт. Йиғилишда комиссия раиси йиғилиш қатнашчиларига аудит натижаларини ва СМТ аудити бўйича хулосани тақдим этади.

Йиғилиш ўтказилишига қадар аудит натижалари бўйича далолатнома лойиҳаси тайёрланган бўлиши лозим.

Изоҳ: Аудит натижаси ва хулосаси бўйича барча турли қарашлар, имконияти бўлса якуний йиғилишга қадар текширилаётган ташкилот вакиллари ва комиссия аъзолари орасида ўзаро муҳокама қилиниши лозим. Турлича қарашлар бўйича, текширилаётган ташкилот сертификатлаштириш идорасининг апелляция комиссиясига мурожаат қилиш ҳуқуқига эга.

3.3 Аудит натижалари бўйича далолатномани тасдиқлаш ва тарқатиш.

Далолатнома комиссия раиси, комиссия аъзолари ва текширилаётган ташкилот раҳбари ёки унинг вакили томонидан имзоланиб танишиш учун уларга тақдим қилинади. Агарда бошқалар кўриб чиқмасалар далолатнома одатдагидек икки нусхада нашр қилинади.

Далолатноманинг бир нусхаси текширилаётган ташкилот (буюртмачи)га ва бошқалари эса сертификатлаштириш идорасига берилади.

Далолатнома нусхалари комиссия аъзолари ва текширилаётган ташкилот учун муҳим ҳисобланиб, бунда комиссия аъзолари текширилаётган ташкилотнинг махфийлик талабларига қатъий риоя этишлари лозим.

3.4.5 Сертификатлаштиришни тугатиш, рўйхатга олиш ва СМТ мувофиқлик сертификатини топшириш (5 босқич)

1. Умумий қоидалар. СМТ сертификатлаштириш жараёни барча режалаштирилган тўғриловчи амалларни ва уларни бажарилиш натижаларини текширишдан ўтказмасдан тугатилиши мумкин эмас.

Комиссия, барча ишлар бажарилган бўлса, яъни аудит режасини кўриб чиқилиши, аудит натижалари бўйича далолатнома тўлдирилиб, томонлар имзоласа, комиссия тўғриловчи амалларни бажарилиши бўйича ҳисобот ва режасини тақдим қилган бўлса, сертификатлаштириш тугатилган деб ҳисоблаши мумкин. Аудитга алоқадор ҳужжатларни сақлаш ёки бекор қилиш амалдаги қонунчилик, меъёрий ва контракт ҳамда сертификатлаштириш идораси ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади. СМТ сертификатлаштириш бўйича ҳужжатлар сертификатлаштириш идораси ҳужжатларига мувофиқ ўрнатилган тартиб ва қоидаларга асосан сертификатлаштириш идорасида сақланади.

Сертификатлаштириш идораси раҳбари ва комиссия текширилаётган ташкилот (буюртмачи) билан келишмасдан бошқа бир ихтиёрий томонларга аудит натижалари бўйича далолатнома таркиби ва аудит вақтида олинган бошқа маълумотлар ҳамда ҳужжатлар таркибини ошкор қилмаслиги лозим.

2. СМТ ўрнатилган талабларга мувофиқлиги ёки номувофиқлиги ҳақидаги ва сертификат бериш/бермаслик тўғрисидаги қарорларни қабул қилиш учун мезонлар.

СМТ ўрнатилган талабларга мувофиқлиги/номувофиқлиги ҳақидаги ва сертификат бериш/бермаслик тўғрисидаги қарорларни қабул қилиш учун мезонлар текширилаётган ташкилотда номувофиқликларнинг йўқлиги ёки тўғриловчи амалларни келишилган муддатда ва сертификатлаштириш идораси уларнинг тўғриловчи амаллар натижалари бажарилган/бажарилмаганлиги ва қабул қилиш/қабул қилмаслиги бўлиб ҳисобланади.

СМТ мувофиқлик сертификатини бериш ёки бекор қилиш тўғрисидаги сертификатлаштириш идораси раҳбари тўғриловчи амалларни режа бўйича бажариш натижалари ва далолатномани қараб чиқиш асосида қабул қилади. Қарорни аудитда қатнашмаган ҳолис шахс қабул қилиши лозим.

Сертификат бериш тўғрисидаги қарор, фақат барча рўйхатга олинган номувофиқликлар ва уларни келиб чиқиш сабаблари бартараф этилса, агарда тўғриловчи амалларни бажарилиш натижалари «жойида» (4.6.3) қараб чиқилганидан сўнг (4.6.3), ҳамда текширилаётган ташкилот тўғриловчи амалларни ўтказганлиги тўғрисида сертификатлаштириш идорасига ёзма ҳисобот тақдим қилгандан сўнг қабул қилиниши мумкин.

Сертификатлаштириш идораси, СМТ мувофиқлик сертификатини беришни бекор қилишни ёки қайта шартнома асосида қайтадан сертификатлаштириш аудитини ўтказиш имконияти тўғрисида хабардор қилади.

Изоҳ: Текширилаётган ташкилотда барча қайта аудитлар (ташрифлар) ва текширилаётган ташкилот (бюджетмачи)га уюштирилган экспертларнинг хизмат сафари харажатлари СМТ сертификатлаштириш учун юқоридаги суммалар билан тўланади.

3. Сертификатлаштириш аудити натижалари бўйича буйича тўғриловчи амалларни бажариш ва номувофиқликларни бартараф этилишининг назорати.

Сертификтлаштириш идораси аниқланган номувофиқликлар бўйича тўғриловчи амалларни бажарилишини текширилаётган ташкилотнинг номувофиқликларни бартараф этилганлиги ҳақида ёзма ҳисоботини олганидан кейин назорат қилиш режалаштирилади.

Жиддий номувофиқликлар бўйича тўғриловчи амалларни бажарилишини текширилаётган ташкилотга сертификатлаштириш идорасининг эксперти(лари) мажбурий ташрифи билан назорат қилинади.

Ножиждий номувофиқликлар бўйича тўғриловчи амалларни бажарилиши назоратида, агарда тўғриловчи амаллар таркибида мажбурий «жойида» текширишни талаб этмаса, текширилаётган ташкилотнинг расмий ҳисоботи кўриб чиқилишига рухсат этилади.

Аудит вақтида эксперт тўғриловчи амалларни бажарилишини назорат қилиш мақсадида ҳақиқатда бажарилган ишлар ва тўғриловчи амалларнинг натижавийлигини текширади.

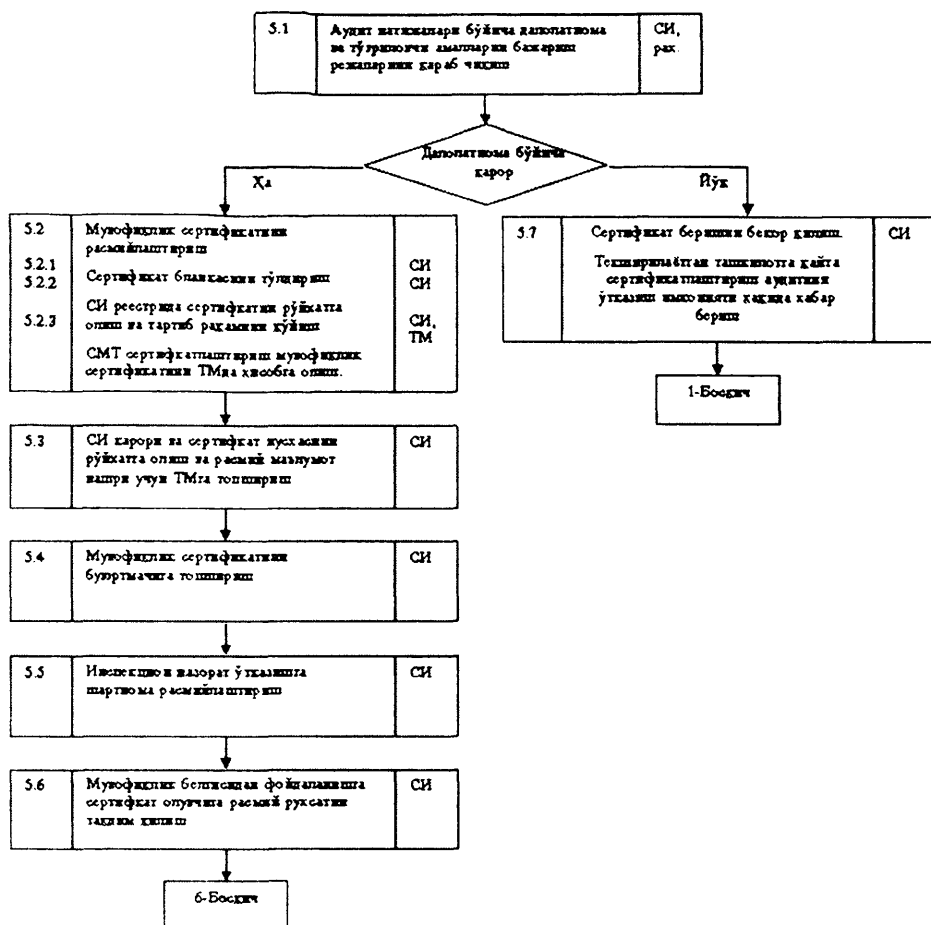
Агарда номувофикликлар бўйича тўғриловчи амаллар объектив далилларга мувофиқ бажарилмаса ташкилотнинг СМТ баҳолашда ва аудит натижаси салбий таъсир қилишини ҳисобга олиб, сертификатлаштириш идораси мувофиқлик сертификатини беришни бекор қилиш тўғрисида хабар беради.

4. СМТ мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш.

Сертификатлаштириш идорасининг ижобий қарори асосида СМТ мувофиқлик сертификати ўрнатилган шаклида расмийлаштирилади.

Сертификатлаштириш идорасида сертификатга рўйхат рақами кўйилиб, сертификатлаштириш идораси реестрида рўйхатга олинади.

Сертификатнинг иловаси бўлган тақдирда, сертификатлаштириш идораси раҳбари сертификатга иловани расмийлаштириш тўғрисида қарор қабул қилади.

Расм. 3.5. Сертификатлаштиришни тугатиш, рўйхатга олиш ва СМТ мувофиқлик сертификатини топшириш.

Сертификатлаштириш идораси раҳбари ёки унинг муовини ва комиссия раиси ўтказилган аудит натижаларига ва сертификатга имзо қўядилар. Сертификатга сертификатлаштириш идораси муҳри қўйилади. Сертификатнинг ҳисоб рақамини сертификатлаштириш идораси сўрови бўйича сифат тизими

реестрининг техник маркази беради. Ҳисоб рақами сертификат рамкасининг пастки қисмига қўйилади. Ҳисоб рақами ўзида сертификат тартиб рақамини билдириб, ўрнатилган белгили реестр рўйхатидан таркиб топган бўлади. СМТ мувофиқлик сертификати расмийлаштирилганидан кейин сертификатлаштириш идораси маълумотни расмий нашр қилиш учун сертификат нусхасини сифат тизими реестри техник марказига тақдим этади.

Сифат менежменти тизими мувофиқлик сертификатининг амал қилиш муддати уч йил деб белгиланиши мумкин.

Сертификат берилмаганда ёки берилиши бекор қилинган ҳолатларда буюртмачи, бунга асосан деб ҳисобласа, бир ой муддатда сертификатлаштириш идорасининг апелляция комиссиясига ёки сертификатлаштириш миллий тизими апелляция кенгашига комиссия якуний ҳулосасидан норозилиги тўғрисидаги мурожаатномасини бериш ҳуқуқига эга.

Апелляция кўриб чиқилган натижалар асосида буюртмачи ҳақ деб топилса, бошқа комиссия билан қайта аудит тайинлаши мумкин.

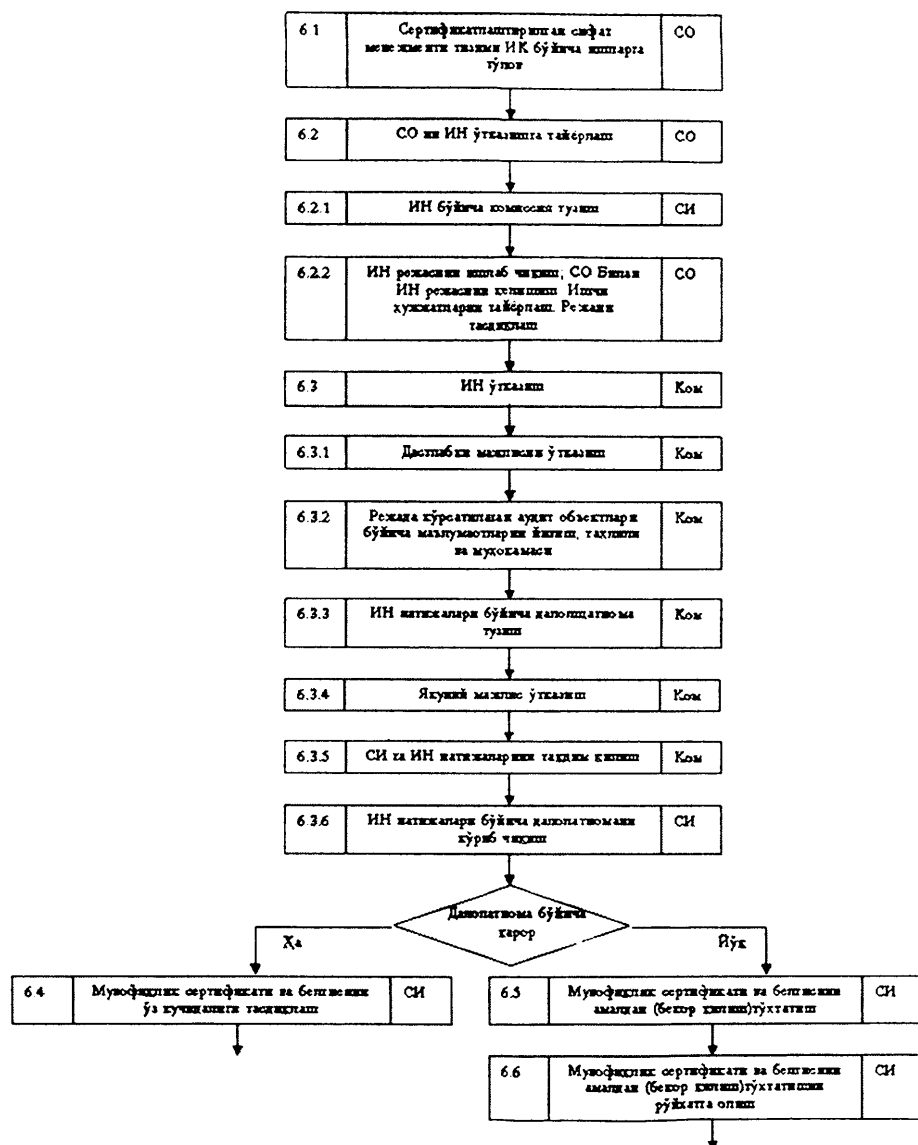
Текширилаётган ташкилотга сертификат бериш тўғрисидаги қарорни сертификатлаштириш идораси мувофиқлик сертификати ва инспекцион назорат ўтказишга шартнома лойиҳасини беради. Сертификатлаштириш идораси сертификатни расмийлаштириб бўлганидан кейин сертификат олувчи ўн кун муддатда сертификат амал қилиш муддатида инспекцион назорат ўтказишга шартнома имзолайди.

3.4.6 Сертификатлаштирилган СМТ нинг инспекцион назорати (6 босқич)

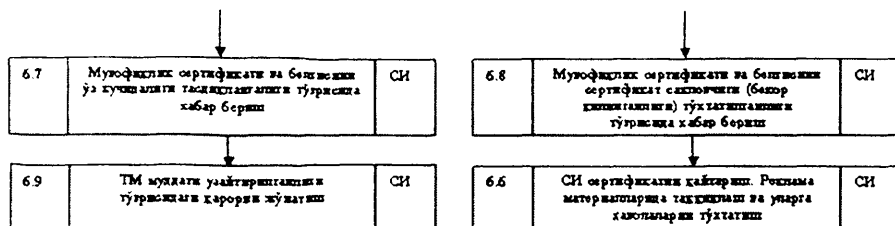
1. Инспекцион назорат режали ва режадан ташқари бўлиши мумкин.

2. Режали инспекцион назорати сертификат амал қилиш муддати давомида йилида камида бир марта ўтказилади.

3. Режали инспекцион назоратда умумий текшириш ҳажми ўзишиб, сифат менежменти тизимининг 1/2 элементларидан кам бўлмаслиги лозим. Ҳар бир инспекцион назоратда танлаб олиш ҳосилида жорий қилинган сифат тизимининг стандарт талабларига кавоб бера олиши, аввалги текширишларда аниқланган номувофиқликларнинг бартараф қилинганлиги, ички аудит натижалари ва доимий яхшиланиш мавжудлиги текширилади.

Расм.3.6. Сертификатлангирмаган сифат менежмент тизмине ИК бўйича шартларга тузатиш инспекцион назорати процедурасининг кетма-кетинги (6-6-қич)

3.6-расм давом

4. Режадан ташқари инспекцион назорат қуйидаги ҳолатларда ўтказилади:

- сертификатлаштириш идораси сертификатланган СМТдан жиддий камчиликлар аниқланганлиги ҳақидаги назорат қилувчи ташкилотлар далолатномалари маълумотларини, ёки оммавий ахборот воситалари орқали танқидий чиқишлар қилинганлиги тўғрисидаги ва шу билан бирга сертификат олувчининг ишлаб чиқарадиган маҳсулот сифатига истеъмолчилар томонидан шикоятлар мавжудлиги ҳақидаги маълумотларни олса;

- ташкилотнинг ташкилий тузулмаси, ишлаб чиқариш технологияси ва шартлари, асосий ишлаб чиқаришда ишловчи мутахассислар таркибида жуда катта миқдордаги сон ўзгаришлари юзага келган бўлса.

5. Режадан ташқари инспекцион назоратда аудит объектлари сабабларга боғлиқлиги ва инспекцион назоратни ўтказиш заруриятининг келиб чиқиши билан белгиланади.

6. Сертификатлаштириш идораси инспекцион назоратни ўтказиш бўйича тузилган шартномадаги олдиндан тўловлар амалга оширилганидан сўнг, инспекцион назорат ўтказиш бўйича

комиссияни тузади ва инспекцион назорати бўйича комиссия раисини тайинлайди. Раҳбарий ҳужжатлар талабларига мувофиқ (инспекцион назорат) аудит меҳнат ҳажми ва объектларни текшириш қийинчилиги ҳамда сонини инобатга олиб комиссия аъзоларининг иштирокчилари аниқланади.

7. Сертификатлаш идораси сертификатлаштирилган СМТ инспекцион назоратини ўтказиш режасини тузиб чиқади.

8. Инспекцион назорат натижалари, хулосалари ва тавсияларини комиссия ўрнатилган шакл бўйича далолатнома кўринишида расмийлаштириб, сертификатлаштириш идорасига тақдим қилади.

9. Инспекция назорати натижалари ижобий бўлса (нумувофикликлар, сертификатдан фойдаланишда тартиб бузарликлар бўлмаса ва логотипдан тўғри фойдаланилган бўлса) сертификатлаштириш идораси мувофиклик сертификатининг амал қилиш муддатини тасдиқлаш тўғрисида қарор қабул қилади.

Агар инспекцион назоратда олдинги ўтказилган текширишлар бўйича аниқланган нумувофикликни бартараф этиш бўйича режалаштирилган тўғриловчи амаллар бажарилмаган деб топилса, сертификатлаштириш идораси берилган сертификатни уч ой муддатга тўхтатиш тўғрисидаги қарорни расмийлаштиради.

4-Боб. Эксперт-аудиторлар фаолияти ва уларни тайёрлаш

4.1. Эксперт-аудиторлар

Сертификатлаштириш билан боғлиқ бўлган фаолиятда фаол қатнашувчи шахс бу эксперт - аудитордир. У одатда Сифат тизимларини, ишлаб чиқаришни ва маҳсулотни сертификатлаштиришда, синов лабораторияларини аккредитлашда ва бошқа ишларда қатнашиши мумкин.

Эксперт-аудитор деб, сертификатлаштириш соҳасида муассаса ва корхоналар фаолиятини баҳолаш ва назорат қилиш ҳуқуқига эга бўлган аттестатланган шахсга айтилади.

Эксперт-аудитор сифатида Ўзстандарт агентлиги томонидан белгиланган тартибда аттестатланган фан, саноат, маиший хизмат, институтлар ва бошқа ташкилотларнинг таъкиллари ҳамда белгиланган ҳужжатлар билан ишлашда етарли таълимга эга бўлган хусусий шахс ҳам бўлиши мумкин.

Эксперт-аудитор қуйидаги вазифаларни бажаради: ➔

- маҳсулот, жараён, хизматларни, Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш;

- сертификатлаштирилган маҳсулот, жараён ва хизматларнинг таъсифларини ҳамда сертификатлаштирилган Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришнинг турғунлигини назорат қилиш;

- сертификатлаштириш бўйича аккредитлаш идоралари, синов лабораторияларини (марказларини) ва уларнинг фаолиятини назорат қилиш;

- сертификатлаштиришда тавсиялар бериш.

Эксперт-аудитор ўз фаолиятини сертификатлаштириш миллий идораси, бир турдаги маҳсулотни сертификатлаштириш идоралари, Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш доирасида амалга оширади.

4.2. Эксперт-аудиторларга қўйиладиган талаблар ➔

Эксперт-аудиторлик катта масъулият, объективлик билан олиб бориладиган фаолият ҳисобланади. Шу сабабдан ҳам эксперт-аудиторлар даврий равишда аттестациядан ўтказилиб туриладилар. Табиийки, бунда уларга нисбатан муайян талаблар қўйилади.

Эксперт-аудитор қуйидаги талабларга жавоб бериши лозим:

- тўлиқ олий маълумотли ва сертификатлаштириш соҳасида етарли билимга эга бўлиб, фаолияти сертификатлаштиришнинг маълум тури бўйича аттестатланган бўлиши керак;

- олий ўқув юртини тамомлагандан сўнг камида 5 йиллик амалий стажга эга бўлиши, шундан камида 3 йили стандартлаштириш, метрология, синовлар, сифатни бошқариш ва таъминлаш соҳаларида ишлаган бўлиши керак.

Эксперт-аудитор чуқур билимли, тадбиркор бўлмоғи лозим. У қуйидаги соҳалар бўйича билимларни мукамал эгаллаган бўлиши шарт:

- Республика сертификатлаштириш миллий тизимининг қоида ва тартиблар;

- сертификатлаштириш ўтказиш бўйича билимлар ва меъёрий ҳужжатларни тушуниш;

- сертификатлаштириш ва аккредитлаш бўйича асосий ишлар мазмуни;

- сертификатлаштириш ва аккредитлаш бўйича иқтисодий ва ҳуқуқий асослари;

- мамлакат ичидаги ва чет эллардаги сертификатлаштириш ва аккредитлаш тажрибаси;

- стандартлаштириш, метрология ва Сифат тизимларининг асослари;

- текширув ўтказиш ва сифатни бошқаришнинг статистик ҳисоблаш усуллари;

Эксперт-аудитор таҳлил қилиш, мантиқий асослаш, ўзининг фикрини қаттиқ ва асосланган ҳолда ҳимоя қилишлик; ижодий қобилиятга ва мураккаб вазиятда тўғри қарор қабул қилиш хусусиятларига эга бўлиши; ҳаққоний, масъулиятли, принципиал равишда ҳайрихоҳ, хушмуомалали, одобли ва ўзини тутабилишлик каби шахсий сифатларга эга бўлиши керак. Эксперт-аудитор текширилаётган объектнинг ходимлари билан алоқада бўлиш ва керакли ҳужжатлар билан танишиш; маълумот учун ҳар қандай қўшимча маълумотлар талаб қилиш (сертификатлаштириш мақсадлари учун); тизимда амалдаги меъёрий-услубий ҳужжатларни такомиллаштириш бўйича ўз таклифини бериш; сертификатлаштирилувчи маҳсулот, жараён, хизматлар, Сифат тизими ва ишлаб чиқариш бўйича режаларни тузатиш юзасидан ўз мулоҳазаларини киритиш ҳуқуқига эгадир.

4.3. Маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторга тавсия этиладиган талаблар

Маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторлар қуйидаги масалалар бўйича билимга эга бўлишлари керак:

- маҳсулотни сертификатлаштиришнинг асосий қонун-қоидалари, тартиблари;
- сертификатлаштирилувчи маҳсулотнинг хоссалари, унинг конструкциялари, ишлаб чиқариш технологияси, бирикма ва материаллар;
- сертификатлаштирилувчи маҳсулотнинг техникавий тавсифлари, ўлчанувчи кўрсаткичлар, уларни аниқлаш усуллари (ўлчаш ва назорат), даставвал қўлланилган стандартлардаги белгиланган ва техникавий шартлар;
- аниқ синовлар ва уларнинг хиллари;
- ишланма, аттестатлаш, синов ва ўлчаш услубларини қўлланиши;
- синов ва ўлчаш натижаларини қайта ишлаш, синовлар натижаларини таҳлил қилиш, уларнинг аниқлилигини ва ҳаққонийлигини баҳолаш усуллари;
- мустаҳкамлик, сифат даражаси, пишиқлик, ишлатишдаги тавсифларини таҳлил қилиш, талабларни рад қилиш ва бузилганлигини аниқлаш;
- сифатни статистик назорати, уни баҳолаш усуллари;
- синов ва ўлчаш ускуналари, уларни аттестатлаш, метрологик таъминланиши;

- ишлаб чиқариш технологияси, технологик имкониятлар ва жиҳозланишда ишлаш хусусиятлари ва воситалари;
- маҳсулотни ўраш ва жойлаштириш, белгилаш, сақлаш, етказиб бериш ва техникавий хизматга бўлган талаблар.

4.4. Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторга тавсия этиладиган талаблар

Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторлар қуйидаги масалалар бўйича билимларга эга бўлишлари керак:

- Сифат тизимлари, шу жумладан, Сифат тизимларига эид стандартлар;
- маҳсулот сифатини ва мустаҳкамликни баҳолаш усуллари, ҳисоблаш, тажриба-статистика, натижаларни қайд этиш ва экспертлаш;
- тайёр маҳсулот сифатининг назорати, асосий усулларнинг турларини ва техникавий воситаларни ҳамда статистик назорат усуллари;
- маркетинг бўйича ишларни ташкил этиш;
- лойиҳалаш бўйича ишларни ташкил қилиш ва уларга талаблар;
- материал-техника таъминоти бўйича ишларни ташкил қилиш;
- ҳом-ашёнинг, материалларнинг ва комплект этувчи юумларнинг киритишдаги назоратини ташкил қилиш;

- ишлаб чиқариш технологияси, ишлаш хусусиятлари ва технологик жиҳозланиш воситалари;
- технологик ускунани техникавий хизмати ва таъмирлаш;
- ишлаб чиқаришни метрологик таъминоти бўйича ишларни ташкил қилиш;
- текшириш ва синовлар ўтказиш бўйича ишларни ташкил этиш;
- юклаш, ортиш-тушириш, транспорт ва омбор билан боғлиқ бўлган ишларни ўтказиш ва уларга бўлган талаблар;
- маҳсулотни ўраш ва жойлаштириш, белгилаш, сақлаш, етказиб бериш ва техникавий хизматига бўлган талаблар;
- Сифат тизимларини иқтисодий томондан баҳолаш;
- Сифат тизимларида самарали қатнашуви техникавий ходимларни иштирокини ташкил қилиш ва тайёрлаш.

4.5. Синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича эксперт-аудитор учун тавсия этиладиган талаблар

Синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича эксперт-аудитор қуйидаги масалалар бўйича билимларни пухта эгаллаган бўлиши керак:

- синалувчи маҳсулотнинг хоссалари, уларнинг консрукциялари, технологияси, ишлаб чиқарилиши, бирикма ва материаллар таркиби;
- аниқ синовлар ва уларнинг хиллари;
- ишланма, аттестатлаш, синов ва ўлчаш услубларини

қўллаш;

- синов ва ўлчаш ускуналари, унинг ишлатиш ва техникавий хизмати, аттестатлаш, ўлчаш усуллари;

- синовларнинг метрологик таъминланиши, қўлланиладиган ўлчаш воситаларини қиёслаш (калибрлаш);

- синов ва ўлчаш натижаларини қайта ишлаш, уларнинг аниқлик ва ишончлилигини баҳолаш усуллари ҳамда олинган натижаларни таҳлил қилиш;

- мустаҳкамликка, сифат даражасига бўладиган талабларни аниқлаш усуллари, сифатни статистик назорати, сифатни, мустаҳкамликни баҳолаш усуллари, ишлатилишдаги тавсифлари, рад этиш ва шикастланганлигининг таҳлили;

- синов лабораториясининг малакали ходимларига нисбатан талаблар;

- синов натижаларини расмийлаштириш қоидалари;

- синов лабораториясининг хоналарига ва ундаги шароитларга талаблар;

- чет эллардаги ўхшаш синовларнинг даражаси.

4.6. Эксперт-аудиторлар тайёрлаш

Ҳозирги бозор иқтисодиёти даврида сифатли маҳсулотлар етказиб бериш, уларнинг ташқи бозордаги харидорбоблигини оширишда эксперт-аудиторларни тайёрлаш муҳим аҳамият касб этади.

Сертификатлаштириш фаолиятига қадам қўяётган корхоналар жамоалари ичида сертификатлаштириш фаолиятида

ишлай оладиган, ўз касбини севадиган ходимлар талайгини топилади. Лекин бу соҳада уларни ўқитиш маълум бир ўзига хос хусусиятларга эга. Юқорида айтилган талабларга жавоб берадиган ходимларни танлаб олиш ва уларни сертификатлаштириш ва лабораторияни аккредитлашга ишларига тайёрлаш катта маъсулият талаб қилади.

Корхоналарда сертификатлаштириш соҳасидаги ишларни инobatга олиб, сертификатлаштириш миллий идораси Ўзстандарт агентлиги томонидан эксперт-аудиторлар тайёрлаш махсус курслари ташкил этилиб, бу соҳадаги ўқишнинг ташкилий томонлари СМСИТИнинг асосий фаолиятларидан бири деб қаралмоқда. Эксперт-аудиторларни тайёрлаш одатда икки босқичда олиб борилади: назарий билимларни олиш ва аттестатлаш натижасида уларга тегишли расмий ҳужжатлар топшириш.

Назарий билимларни олишда малакали ўқитувчилар халқаро сертификатлаштириш соҳасидаги маълумотлар билан, сертификатлаштиришга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш билан боғлиқ бўлган маълумотлар билан сертификатлаштиришда қатнашувчи томонлар ва уларнинг вазифалари ҳамда бурчлари билан, лабораторияларни аккредитлашга боғлиқ билимлар билан, сертификатлаштириш фаолиятида метрологик таъминот маълумотлари билан, сертификатлаштиришнинг ҳуқуқий меъёрлари ва уларга риоя қилишликдаги маълумотлар билан, маҳсулот сифатини яхшилаш ва унга таъсир кўрсатувчи омиллар билан кенг ва ҳар тарафлама таништиради.

Талабаларнинг назарий билимларини «Ўзстандарт»

агентлиги томонидан тузилган махсус комиссия баҳолайди. Баҳоланиш натижалари етарли даражада бўлса, уларга сертификатлаштириш миллий тизимининг эксперт-аудитори деган гувоҳномаси берилади (агар аттестатлашдан ўтмаса рад этилади).

Эксперт-аудиторлар уларга юклатилган вазифалари бўйича муайян бурч ва масъулиятларга эгадирлар.

Эксперт-аудиторлар текширув режаси белгилаган доирада раолият юритмоқлик; ҳолислик ва текширув натижаларини саққоний баҳолаш; текширишга керакли ҳужжатларнинг кетма-кетлигини ва сақланишини таъминлаш ва бошқа шу каби бурчларга эгадирлар.

Эксперт-аудиторлар ўз бурчларини виждонан бажармаслиги, хизмат вазифаларини суистеъмол қилиш, шахсий манфаати йўлида фойдаланиш, сўровчини камситиш ёки унинг ижорат сирларини очиб ташлаш каби хатти-ҳаракатлари учун жонун олдида жавобгардирлар.

5-Боб. Маҳсулот сифати ва сифатни бошқариш

Жаҳон глобал иқтисодиётини замонавий шароитларида, бозорда фақат бозор талаб қилган, бозорда қийматга эга маҳсулотни етказиб берувчи корхоналаргина муваффақиятга эришиши мумкин. Замонавий иқтисодий ҳолат корхоналар ахборлари эътиборни алоҳида ишчилар самарадорлигига эмас, алки корхонани бошқаришга тизимли ёндошишга қаратишга ндамоқда, бунда корхонага, истеъмолчилар талабларига, дунингдек атроф – муҳитни муҳофазаси талабларига мувофиқ ўлган маҳсулот ишлаб чиқариш ёки хизматлар кўрсатишга олиб

келадиган кўп жараёнларни уйғунлашган ўзаро алоқаси сифатида қарамоқдалар. Бошқаришга бундай ёндошишни, жаҳон иқтисодиёти ривожланишини замонавий босқичида корхоналарни олдида турган мақсадлар ва вазифаларни қайта кўриб чиқиш ва мукаммаллаштиришни давомий жараёнини оқибати бўлган приоритетлар (устивор йўналишларни) қайта баҳоланиши билан тушинтириш мумкин. Доимий мукаммаллаштириш тамойили корхоналарни кучаяётган рақобат шароитида ютуғи кафолати ҳисобланади ва раҳбарларни корхоналар томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар рақобатбардошлигини оширишга ва истеъмолчиларда уларнинг сифати ва экологик хавфсизлигига ишончни таъминлашга олиб келадиган йўллар ва усулларни излашга мажбур қилади.

5.1. Маҳсулот ва унинг сифати ҳақида умумий тушунчалар

Маҳсулот деганда меҳнат фаолияти жараёнининг моддийлаштирилган натижаси тушунилиб, у фойдали хоссаларга эга бўлади, аниқ ишлаб чиқариш жараёнларида олинади ва муайян жамоа ва шахсий характерли эҳтиёжларни қаноатлаштириши учун мўлжалланади.

Маҳсулотлар тайёр ҳолда, аниқ бозорда сотилиши учун яроқли ёки тайёрлаш жараёнида, ишлашда, етиштиришда, таъмирлашда ва шунга ўхшашларда бўлиши мумкин.

Маҳсулот таърифи яна бошқа бир ҳужжат – халқаро стандарт ISO 8402 (1991й) да қисқа ҳолда келтирилган бўлиб, «маҳсулот - фаолият ёки жараён натижаси» деб таърифланган.

Маҳсулот моддийлаштирилган (масалан, қисмлар, қайта

ишланадиган материаллар) ёки моддийлаштирилмаган (масалан, ахборот ёки тушунча) ёки уларнинг ўзаро уйғунлашган бирикмаси сифатида бўлиши мумкин. Маҳсулот ўз ичига хизматни ҳам олади.

Маҳсулотни яратилишида, сотилишида ва истеъмолида ёки ишлатилишида намоён бўладиган хоссаси унинг холисона кўрсаткичи ҳисобланади.

Маҳсулот кўпгина турли хоссаларга эга бўлиб, у яратилишида, сотилишида ва истеъмолида ёки ишлатилишида намоён бўлиши мумкин. **«Ишлатилиши»** атамаси шундай маҳсулотга нисбатан ишлатилиши мумкинки, бунда маҳсулотдан фойдаланиш жараёнида у ўз ресурси ҳисобига сарфланади.

«Истеъмол» атамаси шундай маҳсулотга нисбатан ишлатиладики, унинг вазифасига кўра, ишлатилишида ўзи сарфланади.

Маҳсулот хоссаларини шартли равишда оддий ва мураккаб турларга бўлиш мумкин.

Маҳсулотнинг оддий хоссасига масса, сиғим, тезлик ва бошқа кўрсаткичлар киради.

Маҳсулотнинг мураккаб хоссасига мисол сифатида буюм ишининг ишончилигини олишимиз мумкин. Бу эса ўз навбатида бир катор оддий хоссаларни ўз ичига қамраб олади (бузилмаслиги, чидамлилиги, таъмирланувчанлиги ва сақланувчанлиги кабилар).

Маҳсулот сифати деганда, унинг вазифасига биноан муайян эҳтиёжларни қаноатлантиришга яроқлилигини

белгилайдиган хоссалар мажмуаси тушунилади.

Маҳсулот сифати, уни ташкил этувчи буюм ва материалларнинг сифатига боғлиқ. Агар маҳсулот машинасозлик буюмларидан ташкил топган бўлса, маҳсулотнинг сифатини белгиловчи, унинг айрим буюмларининг ҳамда бирхиллик, ўзаро алмашувчанлик ва бошқа шундай хоссаларининг мажмуасидан ташкил топади. Масалан, пахта териш машинасининг сифати, уни ташкил этувчи двигателнинг, шпинделларнинг, болт ва гайкаларнинг, гилдирак ва ундаги резинга кабиларнинг сифатига боғлиқ.

Маҳсулот белгиси деганда маҳсулотнинг ҳар қандай хоссалари ва ҳолатларининг миқдорий ва сифат тавсифлари тушунилади. Сифат белгисига материалнинг ранги, буюмнинг шакли, деталнинг сатҳида химоя ва безак учун маълум қопламаларнинг бўлиши, прокатнинг ён томони (бурчак, тавр, швеллар ва шунга ўхшашлар), маҳсулот деталларининг бириктириш усуллари (пайвандлаш, ёпиштириш, парчинлаш ва шунга ўхшашлар), сошлаш усуллари (кўлда, ярим автоматик, автоматик ва шунга ўхшашлар) киради.

Сифат белгилари орасида маҳсулот сифатини бошқаришда катта аҳамиятга эга бўлган статистик назоратда қўлланувчи муқобил белгиси бўлиб, фақатгина иккита бир – бирини инкор қилувчи имкониятлари бўлиши мумкин. Масалан, буюмларда яроқсизликнинг борлиги ёки йўқлиги, деталларда химоя катлами борлиги ёки йўқлиги ва шунга ўхшашлар.

Маҳсулотнинг миқдорий белгиси унинг параметридир. Маҳсулот сифати ўзининг кўрсаткич аломати билан ифодаланади.

5.2. Маҳсулот сифатининг кўрсаткичи

Маҳсулот сифатининг кўрсаткичи маҳсулот сифатига кирувчи битта ёки бир неча хоссасининг миқдорий тавсифи, унинг яратилиш ва ишлатилиши ёки истеъмолидаги муайян шароитларга қўлланилишини қурилишига айтилади.

Сифат кўрсаткичлари қуйидаги асосий талабларга жавоб беришлари лозим:

- Турғунлиги;
- Режали асосда ишлаб чиқариш самарадорлигини ошишига ёрдам бериши;
- Фан ва техника ютуқларини инобатга олиниши;
- Муайян вазифасига кўра маълум эҳтиёжларни қондиришга лаёқатлилиги.

Вазифавий кўрсаткичлар маҳсулот хоссаларини тавсифлайди, уларни асосий вазифаларни белгилайди, маҳсулотни ўллаш соҳасини аниқлайди. Машина ва асбобсозлик, электротехника ва бошқа буюмлар учун бу кўрсаткичлар буюм тарафидан бажариладиган фойдали ишни тавсифлайди.

Турли хил конвейрлар учун вазифавий кўрсаткичлар, нумдорлик, юк узатиш масофаси ва баландлиги; ўлчаш асбобларида – аниқлик кўрсаткичлари, ўлчаш чегараси ва шунга ўхшашларни ташкил этади.

Таркиб ва тузилиш кўрсаткичлари маҳсулотдаги кимёвий элементларни ёки гуруҳли тузилишлар миқдорини ифодалайди.

Таркиб ва тузилиш кўрсаткичларига қуйидагиларни мисол қилиш мумкин:

- Пўлатнинг таркибий компонентларини масса улушлари;
- Кислоталардаги турли таркибларининг концентрацияси;
- Коксдаги олтингутуртнинг, кулнинг масса улуши;
- Озиқ-овқат ва бошқа маҳсулотлардаги канднинг, тузларнинг масса улушлари киради.

Хом-ашё, материаллар, ёқилғи ва электр қувватларини тежаб фойдаланиладиган кўрсаткичлари буюмнинг хоссаларини тавсифлайди ва унинг техникавий такомилланиш даражасини ёки улар томонидан истеъмол қилинаётган хом-ашё, материаллар, ёқилғи ва электр қувватлар меъёрини ифодалайди.

Буюмларни тайёрлашда ва ишлатишда шундай кўрсаткичларга хом-ашё, материаллар, ёқилғи ва электр қувватини асосий турларининг солиштирма сарфланиши (сифат кўрсаткичининг асосий ўлчови); моддий ресурслардан фойдаланиш коэффициенти, яъни фойдали сарфланишига нисбати тушунилади, фойдали иш коэффициенти ва шунга ўхшашлар киради.

Маҳсулотларнинг мураккаб хоссасини тавсифловчи, унинг эҳтиёжини, мақсадини ва топшириқга биноан берилган вазифаларни бажаришга маҳсулотнинг функционал лаёқатлиги деб аталади.

Маҳсулотнинг бадий ифодаланишини, шаклнинг тўғрилигини, композициянинг бутунлигини тавсифловчи мураккаб хосса маҳсулотнинг эстетиклиги деб аталади.

Маҳсулотнинг хавфсизлиги ² – бу унинг мураккаб хоссаси бўлиб, инсон учун зарарли таъсир этиш микдорини белгилайдиган

кўрсаткичидир.

Маҳсулотнинг экологиклиги ҳам унинг мураккаб хоссаларидан бири ҳисобланиб, атроф – муҳитга зарарли таъсир этиш микдорини белгилайди.

Тайёр маҳсулот ўзининг истеъмолдаги баҳоси ва бошқаларига ҳамда унинг истеъмол ёки ишлатилишдаги ҳаражатларнинг йиғиндисига маҳсулотнинг истеъмол баҳоси деб аталади.

Маҳсулот, ҳам муайян эҳтиёжга мос келиш даражаси бўйича, ҳам шу эҳтиёжни қаноатлантиришдаги ҳаражатлар бўйича рақобатланувчи маҳсулотлардан унинг ажралиб туришини ифодаловчи маҳсулотнинг тавсифи унинг рақобатбардошлиги деб аталади.

Маҳсулот бозори деганда, унинг сотилишида эҳтиёж ва таклиф орасидаги ўзаро мувофиқлаштириш шароитларидаги тизим тушунилади.

Ўзаро мувофиқлаштириш даражаси эса бозор муносабатларини бошқаришда ва турғунлигида мезон бўлиб хизмат қилади.

Маркетинг деганда, маҳсулотнинг ҳар бир ҳаётий даври босқичларида амалга ошириладиган унинг рақобатбардош қилиб яратилишини ва бозорда сотилишини таъминлайдиган фаолият тушунилади.

Сифат халқаси деб аталувчи тушунча маҳсулотнинг бутун ҳаётий даврини ўз ичига олувчи (тўлиқ) умумлашган фаолиятдир (11-расм).

Сифат ҳалқаси эҳтиёжларни аниқлашдан тортиб, то уларни қаноатлантиришнинг баҳолашгача бўлган турли босқичларда сифатга таъсир этадиган, ўзаро боғланган фаолият турларининг назарий тушунчалар моделидир.

Сифат ҳам бошқа тушунчалар сингари ўзининг тизимига эгадир.

Сифат тизими деганда, ташкилий тузилиш, маъсуляти, иш тартиби, жараёнлар, ресурслар йиғиндиси бўлиб, сифатнинг умумий бошқарувининг амалга оширилиши тушунилади.

Белгиланган маҳсулотнинг сифат кўрсаткичларининг номенклатурасини танлаш, бу кўрсаткичларининг қийматларини аниқлаш ва уларни асос бўлувчи қийматлар билан таққослашни ўз ичига олувчи ишларнинг йиғиндиси **маҳсулот сифатининг даражасини баҳолаш** деб аталади.

Маҳсулот сифатининг даражасини баҳолаш учун маҳсулотлар иккита туркумга бўлинади:

1. Фойдаланишда сарфланадиган маҳсулот;
2. Ўз ресурсини сарфлайдиган маҳсулот.

1 – туркум маҳсулотлари вазифаси бўйича фойдаланиш жараёнида сарфланади. Одатда, қайта ишлаш кайтмас жараён иқобланади: (хом-ашё, материаллар, яримфабрикатлар), қилгиннинг ёниши, озиқ-овқат маҳсулотларининг ўзлаштирилиши, йрим вақтда қайтарилувчи жараён ҳам бўлиши мумкин (масалан, ритувчиларни рекуперация ва регенерацияси).

Вазифаси бўйича 2 – туркум маҳсулотларидан фойдаланишда, унинг ресурси сарфланади. Бу ҳолда маҳсулот техникавий ва маънавий эскириши ҳисобига фойдаланилади.

Маҳсулотнинг кўрсатилган тавсифланишининг қўлланиши қуйидаги амалларни бажаришда бир қатор енгилликлар яратади:

- Муайян гуруҳ маҳсулотининг биргина кўрсаткичининг номларини танлашда;
- Маҳсулотдан фойдаланиш соҳасини аниқлашда;
- Бир ёки бир нечта асос бўлувчи намуналар сифатида танлаб олишда;
- Маҳсулотнинг сифат кўрсаткичлари номларига давлат стандартларининг тизимларини яратишда.

5.3. Саноат маҳсулотларининг таснифланиши

Бозор иқтисодиёти шароитларида маҳсулот сифатини баҳолаш учун илмий-услубий таъминлаш, ишлаб чиқарувчи ва истеъмолчи орасидаги муносабатлар мол-пул хусусиятларига деярли мос келиши лозим. Бунинг учун ушбу комплекс масалаларни ҳал қилиш лозим бўлади:

- Ҳар тарафлама маҳсулот сифатини тавсифловчи хоссаларни ва кўрсаткичларни ажратиб олиб, меъёрий ҳужжатларда маҳсулотни ва унинг сифатини баҳолаш натижасида ҳолисона ифодалаш;

- Ўзаро боғланган сифат, миқдор ва истеъмолдаги нархларни эътиборга олган ҳолда ишлаб чиқарувчи, тайёрловчи ва истеъмолчиларнинг турли босқичларда биргаликдаги маҳсулот сифатини ҳолисона баҳолаш;

- Маҳсулот сифати ҳамда «сифат ҳалқа» сининг ҳар бир босқичидаги унинг техникавий даражаси ва рақобатбардошлиги

ҳақида ҳамма зарур ҳолисона амалий маълумотларни олиш.

Маҳсулот сифатининг кўрсаткичлари номенклатурасининг танлаб олишни асослаш қуйдагиларни инобатга олган ҳолда амалга оширилади:

- Маҳсулотнинг ишлатилишидаги шароитларни ва вазифасини;

- Истеъмолчилар талабларининг таҳлилини;

- Маҳсулот сифатини тавсифланувчи таркибини ва тузилишини;

- Сифат кўрсаткичларига бўлган асосий талабларни.

Маҳсулот сифатига таъсир этувчи омилларни тўрт тоифага болиш мумкин:

1. Техникавий;

2. Ташкилий;

3. Иқтисодий;

4. Ижтимоий.

Техникавий омилларга ускуналарнинг жиҳозланиш, асбобларнинг ҳамда назорат воситаларнинг, техникавий ҳужжатларнинг ҳолати; дастлабки материаллар, яримфабрикатларнинг сифати ва шунга ўхшашлар киради.

Ташкилий омилларга режалик, бир маромда ишлаш, техникавий хизмат ва ускуналарни таъмирлаш; материаллар, комплектланувчи буюмлар, жиҳозланиши, асбобларни техникавий ҳужжатлар ва назорат воситалари билан таъминлашганлиги, ишлаб чиқариш маданияти, меҳнатни илмий асосда ташкил этиш; овқатланиш, иш вақтида дам олишни ташкил этиш ва бошқалар

киради.

Иқтисодий омилларга меҳнатга ҳақ тўлаш шакллари, ойлик маошнинг миқдори; юқори сифатли маҳсулотни ва ишни моддий рағбатлантириш, маҳсулотнинг яроқсизлиги учун ойлик маошидан ушлаб қолиш, сифат даражаси, таннари, маҳсулотнинг баҳоси ва шунга ўхшашлар киради.

Ижтимоий омилларга кадрлар танлаш ва жой-жойига қўйиш, малака оширишни ташкил қилиш, илмий-техникавий ижодни, ижодкорлик ва ихтирочиликни ташкил этиш, турмуш шароитлари, ўзаро муносабатлар жамоадаги психологик иқлим ва тарбиявий ишлар киради.

Маҳсулот сифатини ташкил топиши, унинг ҳамма ҳаётий босқичларида - тадқиқот ва лойиҳалаш ишларида, ишлаб чиқаришда; муомалада; истеъмолда ёки ишлатилишида намоён бўлади.

Тадқиқот ва лойиҳалаш ишлари маҳсулотнинг сифатини оширилишида белгиланган ўринни эгаллайди. Бу босқич сифатни ташкил топишининг бошланиши ҳисобланиб, бунга илмий-техника тараққиётининг қўлланиши натижасида ҳамда меъёрий ҳужжатларни маҳсулот ишлаб чиқариш учун уни муомалада, истеъмолга ёки ишлатилишига белгиланган иқтисодий кўрсаткичларига риоя қилган ҳолда тайёрлаш натижасида эришилади.

Бу босқич қуйидаги тадбирларда амалга оширилади:

– андозалар, сифат кўрсаткичларига эга бўлган улган намуналарга йўналтирилган илмий-тадқиқот, тажриба-конструкторлик ва бошқа ишларни бажариш;

- меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва жорий қилиш;
- стандартларга риоя қилинишида ўз-ўзини назорат қилишни амалга ошириш;
- маҳсулот сифатининг даражасини истиқболлаш ва меъёрлаш.

- Маҳсулот сифатини режаланган даражасига эришиш, гурли усулларни тайёрлаш чораларини жорий қилиш, синаш ва назоратга йўналтирилган конструкторлик ва технологик гадбирларни ишлаб чиқиш;

- Бизда ва хорижда чиқарилаётган шу хилдаги маҳсулот сифати ҳақидаги ахборотни таҳлил қилиш;

- Маҳсулот сифатининг кўрсаткичларини ва шунингдек сифат даражасини баҳолашни таснифлаш ва аниқлаш.

Маҳсулот сифатини бошқариш тизимлари ишлаб чиқиш босқичда техникавий даражани ривожланишини доимо юқори нуръатларда бўлишини таъминлайди. Мураккаб ва масъулиятли буюмлар учун ишлаб чиқишни сифатни бошқариш жараёнида махсус иш режалари тузилади.

Махсус конструкторлик илмий-тадқиқот ёки лойиҳалаш институтларида, саноат корхоналарида конструкторлик технологик ўлим (бюро) ларда янги маҳсулот намуналарни ишлаб чиқиш мумкин. Бунда асосий эътибор ушбу буюм намунаси ҳақиқатдан инги бўлишиликига ёки ишлаб чиқаришидаги буюмларни тақомиллашганлигига қаратилади.

Маҳсулотни ишлаб чиқаришга тайёрлаш босқичида мақбул технологик жараёнларни танлаш қийин ва масъулиятли вазифа,

чунки, бу босқичда доимий технологиянинг қийинлашиш ҳамда ишлаб чиқаришнинг иқтисодий кўрсаткичларини яхшилаш зарурияти бўлади. Тайёрлаш босқичида маҳсулот сифатини ошириш корхонанинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.

Маҳсулотни ишлаб чиқариш босқичида эса қуйидаги тадбирлар амалга оширилиши мўлжалланади:

- Маҳсулотни бевосита тайёрлаш;
- Ускуналарнинг, жиҳозларнинг, назорат ва ўлчаш техникасининг сифатини керакли даражада бўлишини таъминлаш ва назорат қилиш;
- Маҳсулот сифатини ошириш, яроқсизликни олдини олиш, меъёрий ҳужжатларга мос келмайдиган маҳсулот ишлаб чиқариш сабабларини бартараф қилиш тадбирларини тайёрлаш ва амалга ошириш;
- Меъёрий ҳужжатларни жорий қилиш ва уларга катъий риоя қилиш;
- Корхонага тушаётган хом-ашёнинг, материалларнинг, яримфабрикатларнинг ва комплектланувчи буюмларнинг киришдаги назоратини ўрнатиш;
- Чиқарилаётган маҳсулотнинг иш бажаришдаги, қабулдаги ва синашдаги назоратини ўрнатиш;
- Текширувчан назоратга, меъёрий ҳужжатларга риоя қилиш;
- Ишлатиш босқичидаги маҳсулотнинг сифати ҳақидаги ахборотни йиғиш ва тўплаш, унинг яроқсизлигини, у ҳақидаги шикоятларни ҳисобга олиш ва таҳлил қилиш;

– Хом-ашё, материаллар, яримфабрикатлар, комплектланувчи буюмларни ва тайёр маҳсулотни омборларда, корхона ичидаги транспортларда меъёрий ҳужжатларнинг талабларига биноан олиб юрилишини таъминлаш ва назорат қилиш;

– Белгиланган сифат даражасидаги маҳсулотни ишлаб чиқаришда корхонанинг ходимларини моддий ва маънавий рағбатлантириш.

Ишлаб чиқариш бирлашмаларида, корхоналарда ишлаб чиқариш босқичда белгиланган мақсадларга ва вазифаларга эришишда маҳсулот сифатини бошқариш тизимлари таъминлайди.

Муомала ва савдо-сотик босқичларида бошқаришнинг йўналиши маҳсулотни сақлашга, транспорт ташишга, сотишга белгиланган режали топшириқларга, стандартларга ва техникавий шартларга биноан керакли шароитларни яратишга қаратилган бўлади.

Маҳсулотни транспортларда ташишда ортиш ва тушириш қондаларига риоя этилиши кўзда тутилади.

Тайёр маҳсулотни омборларда сақланишида иссиқлик ва бошқа ноқулай таъсирларидан сақланиши зарур. Бу босқичда тайёр маҳсулотнинг сифати юқори равишда сақланиши лозим ва истеъмолчига белгиланган сифат кўрсаткичларида етказилишини сифат бошқариш тизимлари таъминлайди.

Бу мақсадларга эришиш учун корхона - тайёрловчи қуйидаги тадбирларни амалга оширади:

– Истеъмолчидаги буюмларнинг ишлатилишини ва

сақланишини ва уни истеъмолчи эҳтиёжларини мос келиш даражаси ҳақидаги маълумотларни йиғиш ва қайта ишлаш ва таҳлил қилиш;

- Истеъмолчиларни ишлатилишдаги ва таъмирлашдаги керакли ҳужжатлар билан таъминлаш;

- Буюмларни кафолатли таъмирини бажариш;

- Истеъмолчиларни эҳтиёт қисмлар, асбоблар ва ишлаб чиқарилган буюмларга тегишли нарсалар билан таъминлаш.

Сифатни ҳар тарафлама ўз ичига олувчи, унинг ҳамма томонларини таъминловчи ҳамда маҳсулотнинг барча ҳаётӣй босқичларини қамраб олувчи фаолият сифат тизимларини билдиради. Сифатли иш маркетинг (бозор таҳлили ва савдо – сотиқ ишлари) соҳасидан бошланиб, маҳсулотнинг ишлатилишидан ҳосил бўладиган чиқиндилардан фойдаланиш босқичи билан якунланади. Бу босқичларнинг йиғиндисини сифат ҳалқаси (петля качества) деб аталиб, унинг таърифи эса юқорида келтирилган.

5.4. Маҳсулотнинг сифатини баҳолаш

Сифат тизимларида маҳсулот сифатини баҳолашнинг услубий асосларига, айниқса, маҳсулотни мажбурий ва ихтиёрий сертификатлаштиришда алоҳида талаблар қўйилади, бунда қуйидагилар деярли тўлиқ таъминланади;

- Маҳсулотнинг истеъмолдаги ҳамма хоссаларини комплекс таҳлил ва ҳолисона баҳоланиши, хавфсизлиги ва экологиклиги намоён бўлиш имконияти;

– Келтирилган баҳоланишга асосланиб, истеъмолчи гомонидан маҳсулотнинг ишлатилишдаги ва экологиклигидан хавфдан ҳамда маҳсулот ва унинг сифатини (амалдаги бозор шароитида) нотўғри баҳоланиш хавфидан ижтимоий ҳимоя қилишга замин яратиш.

Маҳсулот сифатининг даражасини баҳоланишининг асосий мақсади;

- Янги маҳсулот турларининг параметрларини асослаш;
- Маҳсулотни, стандартларини, техникавий шартларни ишлаб чиқишда техникавий топшириқлар тайёрлаш ҳамда янги маҳсулот учун, унинг техникавий даражаси карталарини тузиш;
- Ишлаб чиқариловчи маҳсулотнинг синов натижаларига қараб қарор қабул қилиш;
- Маҳсулотни таъмирлаш бўйича қарор қабул қилиш;
- Маҳсулотни бозорда етарлича қадрланишига ва бўлийдиган баҳода сотилишига замин яратиш.

Маҳсулот сифатининг даражаси баҳолашда турли усуллардан фойдаланилади: дифференциал, комплекс, аралашган ва статистик усул ва бошқалар.

Дифференциал усул деб, маҳсулотнинг биргина ўрсаткичидан фойдаланишга асосланган маҳсулот сифатининг аҳолаш усулига айтилади. Дифференциал усул баҳоланувчи маҳсулот сифатининг кўрсаткичига асос бўлувчи кўрсаткич билан аққослашга асосланган. Масалан, бир корхонадан чиқарилаётган сунунинг ишлаш муддати 8 йилни, иккинчи корхонада эса бу ақам 12 йилни ташкил этади, асос бўлувчи қиймат асос бўлувчи

кийматга нистбатан паст, иккинчисида эса баланддир. Бу кўрсаткич унинг ишлаш муддатини яхшиланиши натижасида эришилган.

Маҳсулот сифатининг комплекс кўрсаткичларининг қўлланилишига асосланган маҳсулот сифатини баҳолаш усули – комплекс усул деб аталади. Масалан, автобусларнинг сифатини баҳолашда умумлаштирилган сифат кўрсаткичи – бу уларнинг йиллик унумдорлиги тушунилади.

Аралашган усул – бу бир вақтнинг ичида ҳам биргина кўрсаткичидан, ҳам комплекс кўрсаткичлардан фойдаланиб маҳсулотнинг сифати баҳоланади.

Статистик усул билан маҳсулотнинг сифатини баҳолашда математик статистика усулларида фойдаланилади.

Органолептик усулда – товар сифати хид, кўриш, эшитиш, таъм орқали аниқланади..

Тажриба усулда – товарнинг кимёвий таркиби, физикавий, микробиологик, технологик хусусиятларини аниқланади. Натижа рақамларда ифодланади, лекин вақти узокдир.

Социологик усулда – харидорлар фикрига қараб аниқланади. Маҳсулотларни сифати сотиш кўргазмалари, харидорлар конференциялари анкеталар тарқатиш йўли билан аниқланади.

Эксперт усулда – 7 кишидан кам бўлмаган юқори малакали мутахассис-экспертлардан-товаршунос, дизайнер, конструкторлардан ташкил топади ва уларнинг фикри бўйича сифатга баҳо берилади.

Эксперт комиссияси 2 гуруҳдан иборат бўлиб, эксперт ва

ишчи гуруҳи ҳисобланади. Эксперт гуруҳ товарларга баҳо беради, ишчи гуруҳи эса техник-ташкилий ишлар: сўров ишини ташкил эттиш, анкеталарни тарқатиш ва йиғиш, эксперт баҳоларни қайта ишлаш ва анализ қилиш ишларини бажаради. Товарларга баҳо беришда комиссия аъзоларини 2/3 овози қабул қилинди деб аталади.

Эксперт баҳолашда 5; 10; 40 ёки 100 балли тизимлар қўлланилади. Баллар баҳолаш даврида ёки муҳокама даврида қўйилади.

5.5. Маҳсулот сифатини ошириш ва бошқариш тизими.

Маҳсулот сифатини оширишда уни олдиндан айтиш, режалаштириш ва меъёрлаш муҳим тадбирлардан ҳисобланади.

Маҳсулот сифатини олдиндан айтиб бериш деганда берилган вақтда ёки берилган вақт оралиғида эришилиши мумкин бўлган маҳсулот сифати кўрсаткичларининг имконий қийматларини аниқланиши тушунилади. Маҳсулот сифатини режалаштириш деганда маҳсулотни ишлаб чиқариш бўйича берилган вақт ичида ёки берилган вақт оралиғида керакли сифат кўрсаткичларининг қийматлари билан асосланган топшириқни белгилаш тушунилади.

Маҳсулот сифатини бир меъёрда бўлишини таъминлашда маҳсулот сифатини бошқариш алоҳида ўрин эгаллайди.

Хар қандай бошқаришнинг моҳияти бошқариш қарорларини ишлаб чиқиш ва уни бошқарувчи объектда ўз таъсирини амалга ошириш кўзда тутилади. Маҳсулот сифатини

бошқариш деганда маҳсулотни яратишда унинг керакли сифатини таъминлаш ва меъёрида бўлиб туриш мақсадида амалга ошириладиган ҳаракатлар мажмуи тушунилади.

Маҳсулот сифати жараёнларнинг қандай ташкил этилганлигига уларни қандай меъёрда ишлашига, назорат - ўлчаб асбобларининг нақадар текис ишлашига ва шу жараёнларда ишлаётган ходимларнинг малакасига сўзсиз боғлиқдир.

Бошқариш таъсири бошқарилувчи жараёнларни амалдаги ҳолатини сақлаш ёки унга ўзгартмалар киритишдан иборат.

Маҳсулот сифатини бошқариш тизими деганда бошқариш идоралари ва бошқарилувчи объектларнинг маҳсулот сифатини бошқаришда моддий-техника ва ахборот воситалари ёрдамида ўзаро боғланишнинг мажмуи тушунилади.

Шунинг учун бу тизим ўзаро боғланган маҳсулот сифатини бошқаришни таъминлайдиган ташкилий, техникавий, иқтисодий ва ижтимоий тадбирларнинг йиғиндиси сифатида кўзда тутилган бўлмоқлиги лозим. Бошқаришнинг асосий мақсади эса маҳсулот сифатини керакли даражага эришилишини таъминлаш ҳисобланади.

Маҳсулот сифатини бошқариш тизими ўз таркибига инсон жамоаларини, техникавий қурилмаларни, моддий воситаларни ва кучли ахборот оқимини олади. Маҳсулот сифатини бошқариш ўзида қуйидаги бошқариш даврининг умумлашган элементларини мужассамлаштиради:

- Олдиндан айтиб бериш ва режалаштириш;
- Ишларни ташкил қилиш;

- Ўзаро мувофиқлаштириш ва тартибга солиш;
- Фаол ҳаракатга келтириш ва рағбатлантириш;
- Назорат, ҳисоб-китоб ва таҳлил қилиш.

Маҳсулот сифатини бошқариш тизимидаги бошқариш жараёнлари 2 гуруҳга бўлинади:

1. ишлаб чиқариш тизимни деярли юқори даражада ўтказувчи (маҳсулотнинг деярли юқори техникавий ва сифатни яратиш ва ўзлаштиришни таъминловчи);

2. ишлаб чиқариш тизимидаги турғунликни ушлаб туриш за ўзлаштирилган маҳсулот ишлаб чиқарилишини режалаштирувчи сифат даражасида таъминлаш.

Маҳсулот сифатини бошқариш жараёнини бошқаришнинг мумий назариясига биноан қуйидаги ишлардан ташкил топади:

- бошқариш режасини ишлаб чиқиш;
- маҳсулот сифатини оширишни режалаштириш;
- маҳсулот сифатига таъсир этувчи ҳар қандай объект (буюм, жараён) нинг ҳолати ҳақида ахборотлар олиш ва таҳлил қилиш
- сифатни бошқариш бўйича қарор қабул қилиш ва объектга таъсир этиш усулини тайёрлаш;
- таъсир этмайдиган, бошқарувчи кўрсатмалар бериш;
- таъсир этадиган бошқарувчи кўрсатмалар бериш натижасида объектдаги сифатнинг ўзгариши ҳақидаги олиш ва таҳлил қилиш.

Юқорида зикр этилганларни тушунган бўлсангиз, ушбу савол туғилиши табиий: Хўш, маҳсулот сифатини бошқариш

ҳақидаги ахборотни қардан олинади?

Даставвал, бундай юқорида айтилганидек, маркетинг, сотув бозорини аниқлаш ва уни ўрганиш бўлимининг ходимлари томонидан олинади. Бунда шу маҳсулотга нисбатан бозордаги эҳтиёж ва ҳалқнинг шу маҳсулотга муносабати инобатга олинади. Бундай маълумотлар эса шу соҳадаги илмий-тадқиқот ва лойиҳалаш конструкторлик ишларини олдиндан айтиб бериш ҳамда ишлаб чиқариш ҳажмини ва маҳсулотнинг сифат даражасини режалаштириш учун асос бўлади.

Маҳсулотни ишлаб чиқариш учун шунга ўхшаш буюмларнинг сифатини ҳамда уларнинг ишлаш усуллари ишлатилиши ва таъмирланишини тавсифловчи ахборот керак.

Бу маълумотлар қарор қабул қилиш учун асос ҳисобланиб, қарор қабул қилиш натижасида бошқарувчи идорага ўзининг муайян бошқарувчилик таъсирини ўтказди. Бу таъсир маҳсулотнинг ҳар қандай босқичига – ишлаб чиқишга, ишлатилишига тааллуқлидир.

Катта корхоналарда маҳсулот сифатини бошқариш соҳасида автоматлаштирилган тизимлар яратилган. ЭХМ ёрдамида меҳнат ва маҳсулот сифати ҳақидаги маълумотларга ҳамда меъёрий ҳужжатларга нисбатан ҳисоб-китобига, маҳсулот ишлаб чиқаришдаги яроқсизликни ҳисоб-китобига ва таҳлилига, маҳсулотни ишлатилишидаги ва бошқа босқичлардаги уни сифатини таҳлилига ишлов беради.

Ҳамма бошқарувчи тизимларга умумийлик белгилари бўлиб – сифат даражасига топширик; бу топширикни яратиш ва уни амалга ошириш; вақти-вақти билан сифат ҳолатини

режалаштирилганига нисбатан бажарилишини қиёслаш; ҳар қандай оғишлар бўлган тақдирда ўзгартиришлар киргизиш ҳисобланади.

Маҳсулот ишлаб чиқарилишида, айниқса янги маҳсулот билан боғлиқ бўлса, турли хил муаммолар пайдо бўлади. Бу ва шунга ўхшаш муаммоларни тезкорлик билан ҳал қилишда маҳсулот сифатини бошқариш тизимлари ва уни бошқарувчи идоралари ҳал қилувчи вазифани бажаради.

Маҳсулот сифатини оширишда стандартлаштириш фаолиятининг роли каттадир, чунки ҳар қандай технологик жараёнларни бир меъёрда ишлаши, уларни ҳар бир босқичида меъёрий ҳужжатларнинг бажарилишига қанчалик риоя қилиниши, жамоанинг меҳнат ва технологик интизоми ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Вазифа сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш, унинг сифатини турғунлаштириш, янгиликларни тинмай жорий қилиш, янги бозорларни излаб топиш ва уни ўрганиш – буларнинг ҳаммаси маҳсулотни дунё бозорига олиб чиқишга, уни рақобатбардошлик қобилиятини оширишга ва корхонанинг иқтисодий фаолиятини яхшилашга имкон беради, демак корхона ўз навбатида сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришга кафолат беради.

5.6. Маҳсулотлар сифатини назорат қилиш

Маҳсулотлар сифатини текшириш – маҳсулотларнинг сифат ва морфологик кўрсаткичларини меъёрий-техник ҳужжатларга тўғри қилишига айтилади.

Маҳсулотлар ишлаб чиқишидан олувчига етиб боргунча бир неча бор текширилади: операцион, қабул, даромад текширувлари мавжуд.

Операцион – ҳар бир босқичдан кейин текширилади.

Қабул текшируви – ишлаб чиқаришни охирида бажарилади. Сифатни бошқариш бўлими тамғаси босилиши маҳсулотни сифатлилигини билдиради.

Даромад текшируви – саноат корхоналарига келган хом-ашёларни ва савдога келган маҳсулотларни сифати бўйича қабул қилиш жараёнига айтилади.

Маҳсулотлар сифатини текшириши ёппасига ва сайланиш текширув турлари бўлади. Кўпроқ сайланмаси ишлатилади, чунки бу усул камроқ вақт талаб қилади. Электр лампаларини ҳар бири номинал даражадан 15% ошиқроқ кучланиш (2523)даги электр токка 10 секунд бардош бера олиши синаб кўрилиши керак. Шунда 15-200 ВТ ли лампалар ичида куйгани 1,5 % дан ошмаслиги керак, шунда улар қабул қилинади. Акс ҳолда далолатнома тузиб ишлаб чиқаришга қайтарилиб юборилади.

Маҳсулотларни сифат ва морфологик кўрсаткичлари кўплиги учун текширишларда ҳаммасини таҳлил қилиши қийин. Шу сабабли стандартларини “Қабул қилиш қоидалари“ бўлимида текширишини дастурига қараб ҳар хил синовлар кўрсатилади:

Маҳсулотни ишлаб чиқаришга жорий қилишдан олдин намунаси ҳар томонлама текшириладиган қабул синовлари.

Ишлаб чиқариш жараёнининг охирида тайёр маҳсулотни меъёрий ҳужжат талабларига ёппасига баъзи кўрсаткичлар бўйича техник назорат бўлими (ТНБ) томонидан текшириш. Натижалар

говарларга қўшиб жўнатиладиган ҳужжатларда белги қўйилади.

Саноат корхонасида сифатни барқарорлигини таъминлаш учун даврий текширув ўтказилиб турилади.

Бир андозадаги (намунали) синовлар.

Ҳар 2-3 йилда ўтказиладиган синовлари (мустаҳкамлигини синаш учун);

Таъмирлашга яроқлилигини 5 йилда бир марта синалади.

Маҳсулотлар 3 та белги бўйича (сифат, миқдор, альтернатив) турли сифат гуруҳларга бўлинади.

Маҳсулотни сифат белгиси бўйича навларга ажратилиб қабул қилинади. Дераза ойналар олий тоифа 1 ва 2 навларга, моделли пойафзаллар 2 навларга бўлинади.

Нуқсонлар намоён бўлишига қараб яққол кўриниб урадиган ва пинхона (яширин) турларга бўлинади.

Яна нуқсонлар катта-кичиклиги бўйича жиддий, йирик ва оғир турларга ажратилади. Нуқсонлар келиб чиқиш бўйича шакл-модель, конструкция, технология ва пардозлаш нуқсонларига бўлинади.

Маҳсулотларни миқдор белгиси бўйича қабул қилиш. Маҳсулотни сифат кўрсаткичларини миқдордан аниқлаб меъёрий-техник ҳужжатлар талабига солиштириш кўзда тутилган. Цемент сифати уни сиқишга чидамлигига (маркасига) қараб аниқланади. уни учун цементдан кубиклар ясалади, прессланган босим йўли билан уни пишиқлиги аниқланади. 3 кун сақланган кубиклар цемент пишиқлигини ярмини билдиради. 28 кундан кейин тўла пишиқлиги кўринади. 5% ортиқ фарқ бўлмаслиги керак. Кўп миқдорда қилса маркаси пасаяди 285 кг/см² гача бўлса 200; 380 кг/см²

гача бўлса – 300.

Маҳсулотларни альтернатив белгиси бўйича текшириш савдода кенг қўлланилади, маҳсулотлар стандарт талабларига жавоб беришига қараб ишлатишга яроқли ва яроқсиз турларга бўлинади.

5.7. Маҳсулот сифатини бошқаришнинг давлат тизими

Маҳсулот сифатини бошқариш бу маҳсулотни яратиш даврида, эксплуатация қилиш жараёнида ёки истеъмол қилишда сифат кўрсаткичларини керакли даражада тутиб туриш учун ҳаракатдир. **Сифатни бошқариш** – бу лойиҳалаш ва конструкциялаш босқичида мақбул даражани таъминлаш, замонавий илмий-техник имкониятларга ва харидор талабига мос келтириш, сўнгра ишлаб чиқариш жараёнида бу сифат кўрсаткичларини реал маҳсулотда таъмилаб бериш демакдир. Бу даражага маҳсулот сифатини комплекс бошқариш тизимларни ишлаб чиқиб ва татбиқ этиб эришиш мумкин.

Давлат стандартлаштириш тизими маҳсулот сифатини бошқаришни асосий омили бўлиб хизмат қилади.

Сифатни бошқариш комплекс тизимига қуйидагилар киради: стандартлар - мақсадни белгиловчи, яъни маҳсулот сифатига қўйилган талабларни меъёрлари, мақсадга эришишни таъминловчи стандартлар, яъни сифатга таъсир этувчи омилларни регламентлаштириш.

Эҳтиёжни олдиндан билиш стандартлари, маҳсулот сифат техник даражасини стандартлари. Савдо ассортиментини ва

сифатни бошқаришни ҳамма босқичларида иштирок этиши керак.

Лойиҳалаш ва тадқиқот қилиш босқичида савдо ташкилотлари, ишлаб чиқариш ва лойиҳалаш корхоналарига янги турдаги маҳсулотни яратишга ёки янгилашга буюртмалар беришлари керак. Тажрибавий наъмунани қабул қилишда савдо ходимлари ҳал қилувчи овозлардан бирини беради, чунки янги маҳсулотни истеъмол хоссаларига тўғри баҳо бериши керак.

Тайёрлаш босқичида бунда маҳсулотни аттестациядан ўтказилади. Савдо ходимлари Давлат Аттестация комиссияга аъзо бўлиб киришади.

Бунда аҳоли талаби ва эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда маҳсулот сифатига ҳолисона баҳо бериши керак.

Муомала ва тақсимот босқичида савдо ходимлари товарларни сақлаш, ташиш, сотиш шароитларини шундай яратилиши керакки уйда маҳсулот сифатида зарар етмаслиги керак.

Бу босқичда маҳсулотлар сифат кўрсаткичлари бўйича қабул қилиниши керак.

Эксплуатация ва истеъмол қилиш босқичида товарларни тўғри эксплуатация қилиш, уларга хизмат қилиш, сифатини тиклаш, эскирган маҳсулотларни чиқитга чиқариш жараёнларини ташкил қилиш керак. Савдо бу ҳақидаги ахборотни харидорларга етказиши керак.

Бизни юртимизда маҳсулот сифатини бошқаришнинг ягона давлат тизими мавжуддир.

Унинг асосий мақсади кам маблағ сарф қилган ҳолда юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришдир. Бундай мақсад

фақат илм-фан, техника ютуқларини ығор тажрибани ишлаб чиқаришга кенг ва изчил жорий қилишидагина амалга ошириши мумкин.

Юқоридаги тизим - давлат стандарти асосида маҳсулот ишлаб чиқаришга асосланган.

Маҳсулотни сифатини бошқаришнинг ягона давлат тизими кенг ассортиментли янги маҳсулотни ишлаб чиқишга ва ўзлаштиришга мўлжалланган. Бу тизим Вазирлар Маҳкамаси томонидан амалга оширилади.

Маҳсулот сифатини бошқаришни ягона давлат тизими қуйидаги вазифани ўз зиммасига олган.

- маҳсулотни истеъмол ва техник даражаси тўғрисида маълумот бериш;
- ишлаб чиқарилаётган маҳсулот сифатини ошириш;
- маҳсулот сифат даражасини баҳолаш;
- янги хил маҳсулотни ишлаб чиқиш ва таъминоти;
- маҳсулотни технологиясини тайёрлаш;
- материал-техник таъминоти;
- метрологик таъминот;
- кадрларни танлаш ва тайёрлаш;
- доимий бир хилликни таъминлаш (уровень);
- ташиш, сақлаш, таъминлаш;
- соҳа текширувини таъминлаш;
- сифатни рағбатлаштириш.

5.8. Хақаро стандартлар асосида сифатни бошқариш тизими.

5.8.1. Сифат тизимини ривожланиш тарихи.

Биринчи тан олинган тизимлар – сифат ва сифат стандартлари, ишлаб чиқариш жараёнлари ва маҳсулотларни ўзини мураккаблигини сезиларли ўсиши пайдо бўлган саноат ривожланиши ва технологик ўзгаришлар натижаси сифатида иккинчи жаҳон урушидан сўнг жорий қилинди.

АҚШ биринчи бўлиб бу ўзгаришларни кўра билди ва ҳарбий қурол-аслаҳаларни стандартлаштириш мақсадида қуйидаги стандартларни қўллаб бошлади:

- MEL-Q-9858 Сифат тизимини техникавий шартлари
- MIL-1-45208 Назорат тизимига талаблар

Бу иккала стандарт ҳозирги кунда ҳам амалда бўлиб, ҳарбий контрактлар ва бошқа мақсадлар учун қўлланилмоқда.

Бу стандартлар шунингдек, НАТО доирасида ўлланниладиган AQAP (Сифатни таъминлаш бўйича бирлашган материаллар) номи остида машҳур бўлган стандартлар тўпламлари чун асос қилиб олинган лекин сифат стандартларига аниқ арурият ҳарбий саноат доирасидан ташқарида ҳам пайдо бўлди. Шунинг учун ҳам BS 4891 ва BS 5179 Британия стандартлари жорий қилинди. Лекин улар асосан амалий раҳбар ҳужжатларга хашаш бўлиб, шартномалар бўйича талаблар сифатида қўлланила олмасди. AQAP стандартлари ҳарбий талаблар билан боғлиқ ўлганлиги сабабли, уларни ҳам қулай деб ҳисоблаш қийин.

Бу муаммо ўз ечимини 1979 йилда топди, шу йили 1, 2, 3 қисмдан иборат BS 5750 стандарти нашр қилинди. Улар бир-

бирига ўхшаш ва субъектив эди ва қўшимча тушунтиришларни, шунингдек стандартларни қўллаш бўйича маълумот бўлган қўшимча қисмларни (4,5 ва 6) талаб қилар эди.

BS 5750 истеъмолчилар ва таъминотчилар томонидан контракт ҳолатларида қўлланилар эди. Аммо, бунга қўшимча равишда, BSI (Британия Стандартлар Институти) учунчи томондан рўйхатга олиш схемасини жорий қилди. Бу BSI га тегишли ташкилотларни талабларига мувофиқ бўлган компанияларни рўйхатга олишга имкон берди. Рўйхатга олиш барча: мавжуд ва келажакдаги истеъмолчилар номидан сифат кафолати бўлиб хизмат қилиши мумкин эди.

Халқаро амалиётда бундай ҳолатлар кўп учраб турди ва шунинг учун Халқаро стандартлаштириш ташкилотининг (ИСО) 176-комитети 1987 йили BS 5750 асосидаги қатор стандартларни нашр қилди, бу ИСО 9000 стандартларини базавий серияси эди. 1987 йилдан бошлаб 9000 серияли ИСО стандартларини ишлаб чиқиш давом этди. Янги 9000 серияли ИСО стандартларини ишлаб чиқиш билан бир қаторда, 1987 йил қабул қилинган асос бўлувчи стандартларни қайта кўриб чиқиш режалаштирилди. Қайта кўриб чиқиш икки босқичда амалга оширилди: биринчиси 1994 й. ва иккинчиси 2000 йилди.

ИСО 9000:2000 серияли ИСО стандартларини учинчи таҳрири қуйидаги стандартлардан иборат:

ИСО 9000:2000 – Сифат менеджменти тизими. Асосий қоидалар ва луғат;

ИСО 9001:2000 – Сифат менеджменти тизими. Талаблар;

ИСО 9004:2000 – Сифат менеджменти тизими. Фаолиятни

яхшилаш бўйича тавсифлар.

5.8.2. Сифат менеджменти тизимининг тамойиллари.

Сифат менеджменти тизими – бу ташкилот сифат билан боғлиқ вазифаларни ҳал қиладиган усулдир. Кенг маънода у маҳсулот сифати соҳасида белгилан мақсадларга эришиш ва истеъмолчилар талабларини қаноатлантириш учун қўлланиладиган ташкилотни ташкилий тузилмаси, ҳужжатлари, ишлаб чиқариш жараёнлари ва ресурсларни қамраб олади.

Сифат менеджменти тизими – у ёки бу фаолият қандай ва нима учун амалга оширилиши, вазифаларни ҳал қилиш усуллари ва эришилган натижаларни қайд қилиниши баёни масалаларини қамраб олади.

1. Истеъмолчига йўналганлик.

Ташкилотлар ўзининг истеъмолчиларига тобе бўлади ва шунинг учун уларнинг жорий ва келгусидаги эҳтиёжларини тушуниши, уларнинг талабларини бажариши ва қутганидан ҳам ортиқ яхши натижага эришиши лозим.

2. Раҳбарларнинг пешқадамлиги (сардорлиги).

Раҳбарлар ташкилотнинг максади ва фаолияти йуналишини ягоналигини таъминлайди. Раҳбарлар ташкилот олдида қўйилган вазифаларни бажаришга ходимларни жалб этиш мумкин бўладиган ички муҳитни яратиш ва сақлаши лозим.

3. Ходимларнинг жалб қилиниши.

Барча поғона ходимлари ташкилот асосини ташкил этади ва уларни ишга тўлиқ жалб этилиши ташкилотга ходимлар қобилиятларидан унумли фойдаланиш имконини беради.

Хар бир ходим сифатни таъминлаш ишида ўзининг муҳимлигини тушуниши ва сифатни яхшилашда ўз вазифаларига эга. Ходимларни тўлиқ жалб қилиниши уларни қобилиятларни ташкилот учун максимал фойда олишда қўллаш имкониятини беради.

4. Жараёнли ёндошув.

Ташкилотнинг фаолияти ва мавжуд ресурслар жараён тарзида бошқарилганда кутилган натижа самарали бўлади.

СМТ базавий модели шароитларида ташкилот бу тамойил асосида маҳсулот ва хизматларни лойиҳалаш, ишлаб чиқариш ва етказиш жараёнларини аниқ белгилайди.

5. Бошқаришга тизимли ёндошув.

Ташкилот ўз мақсадларига эришишда ўзаро боғлиқ жараёнларни аниқлаши, тушуниши ва бошқариши корхонани самарадорлиги ва юқори ташкилий-техникавий даражасига ҳисса қўшади.

СМТ базавий моделини ишлаб чиқишда бу тамойил, ташкилот маҳсулот ёки хизматларни яратиш жараёнларини маҳсулот ёки хизматларни буюртмачи эҳтиёжларига мувофиқликка текшириш жараёнлари билан бирлаштиришга ҳаракат қилаётганлигини таъкидлайди.

6. Доимий яхшилаш.

Ташкилотнинг фаолиятини доимий яхшилашга ўзгармас мақсад деб қаралиши лозим.

Ташкилот СМТ фаолияти орқали буюртмачини келажакдаги эҳтиёжларини самарали қаноатлантириш ва жорий қилинган жараёнларни энг яхши натижаларга эришишини ўз

мақсади деб қарайди.

7. Фактларга асосланган қарорларни қабул қилиш.

Самарали қарорлар маълумотларни ва ахборотларни таҳлил этишга асосланади.

СМТ фаолиятига тааллуқли қарорларни қабул қилиш учун бу даражада фактлар ва маълумотлар қўлланилади. Бунда маълумотлар манбалари бўлиб аудитлар, тўғриловчи амаллар, жараёнлар фаолияти, буюртмачиларни шикоятларини таҳлиллари натижалари, шунингдек бошқа манбалар ҳисобланади. Таҳлилда қаноатланганлик даражаси ва СМТ самарадорлигини ошириш учун қўлланилиши мумкин бўлган маълумотларга алоҳида эътибор берилади.

8. Етказиб берувчилар билан ўзаро манфаатли муносабатлар.

Ташкилотлар ва уларнинг етказиб берувчилари ўзаро юғлиқ бўлади ва ўзаро манфаатли муносабатлар иккала омоннинг моддий бойлик яратиш имкониятларини оширади.

Фойдаланилган ва тавсия этиладиган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг «Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида»ги қонуни 28.12.1993 й.
2. Мақсудов А.Н., Исматуллаев П.Р., Абдуллаев А.Х., Ахмедов Б.М. ва Аъзамов А.А. Метрология стандартлаштириш ва сертификатлаштириш. Дарслиги, Тошкент-2001 й.
3. Абдувалиев А.А., Алимов М.Н., Бойко С.Р., Мирагзамов М.М., Сабиров М.З. Основы стандартизации, сертификации и управления качеством. Учебное пособие, Ташкент. Из-во «Fan va texnologiya» 2005 г. —с-535.
4. Абдувалиев А.А., Бойко С.Р. От сертификации продукции к подтверждению соответствия товаров// Standart. 2004. №1.
5. Алимов М.Н. Государственные научно-технические программы – важнейший фактор науно-технического прогресса// Standart. 2004. №1.
6. Бойко С.Р. Системы качества и переход к международным стандартам ИСО 900 версии 2000 г.// Standart. 2001. №3.
7. Бурiev Р.А. Основные направления государственной системы стандартизации Узбекистана в текущем году и перспективе // Standart. 2002. №2.
8. Гличиев А.В. Основы управления качеством продукции. – М.: РИА «Стандарты и качество». 2001.
9. Сергеев А.Г., Латышев М.В. Сертификация. Москва,

ЛОГОС-2000 г. 246 с.

10. Сафаров К. Стандартлаштириш ва сертификатлаштириш ш
асослари. Тошкент ТДИУ. 2005 й. 89 бет.

11. Радкевич Я.М., Схиртладзе А.Г., Лактионов Б.И.
Метрология, стандартизация и сертификация. Учебник для вузов –
2-е изд., доп. - М.: Высш. шк., 2006. -800с.: ил.

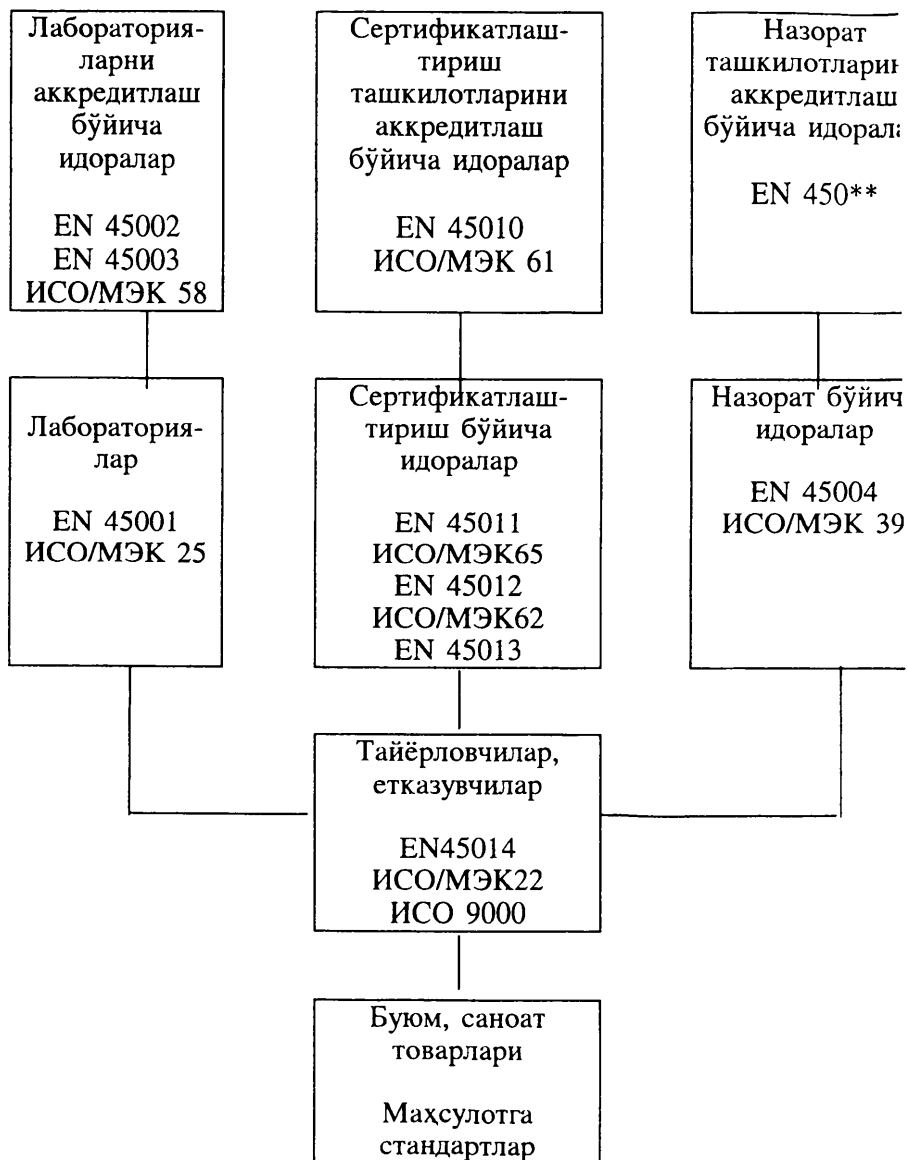
12. Никифоров А.Д., Бакие Т.А. Метрология, стандартизация
и сертификация. Учебное пособие – 3-е изд. Испр. – М.: Высш.
шк., 2005. – 422 с.: ил.

13. Фомин В.Н. Управление качеством. Сертификация:
Учебное пособие. -2-е изд., перераб. И доп. –М.: Ось-89, 2005. -
348 с.

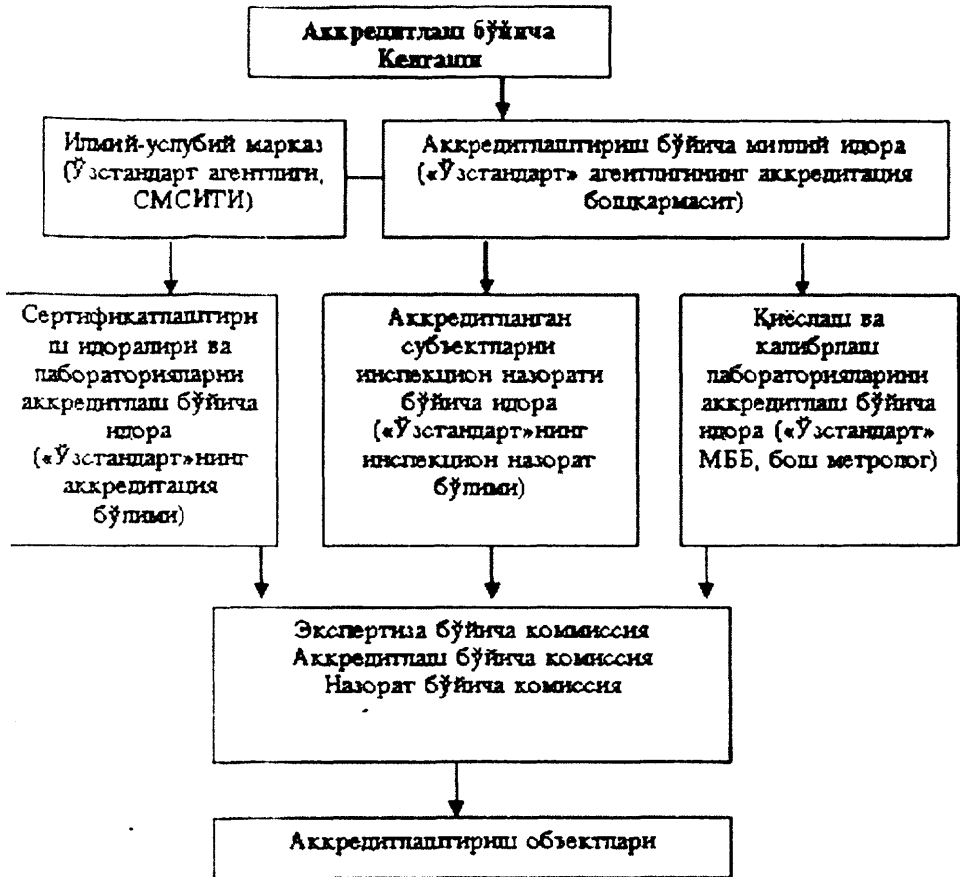
Иловалар

Илова 1

Европа аккредитлаштириш тизими.

Ўзбекистон Республикаси
Миллий аккредитлаштириш тизими танзимий тузумаси

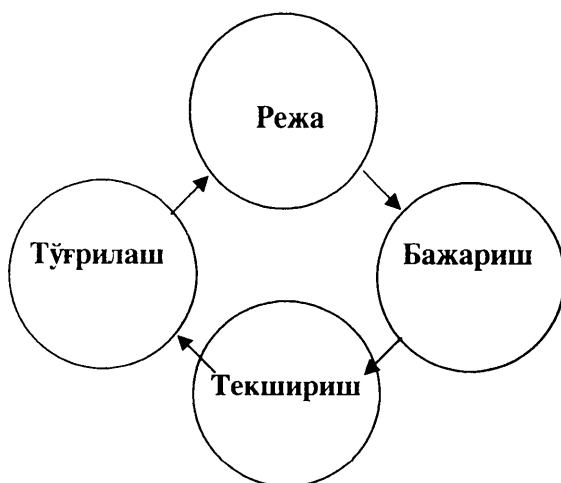

Ўзбекистон Республикаси
милий сертификатлаштириш тизими ташкилий тузилмаси

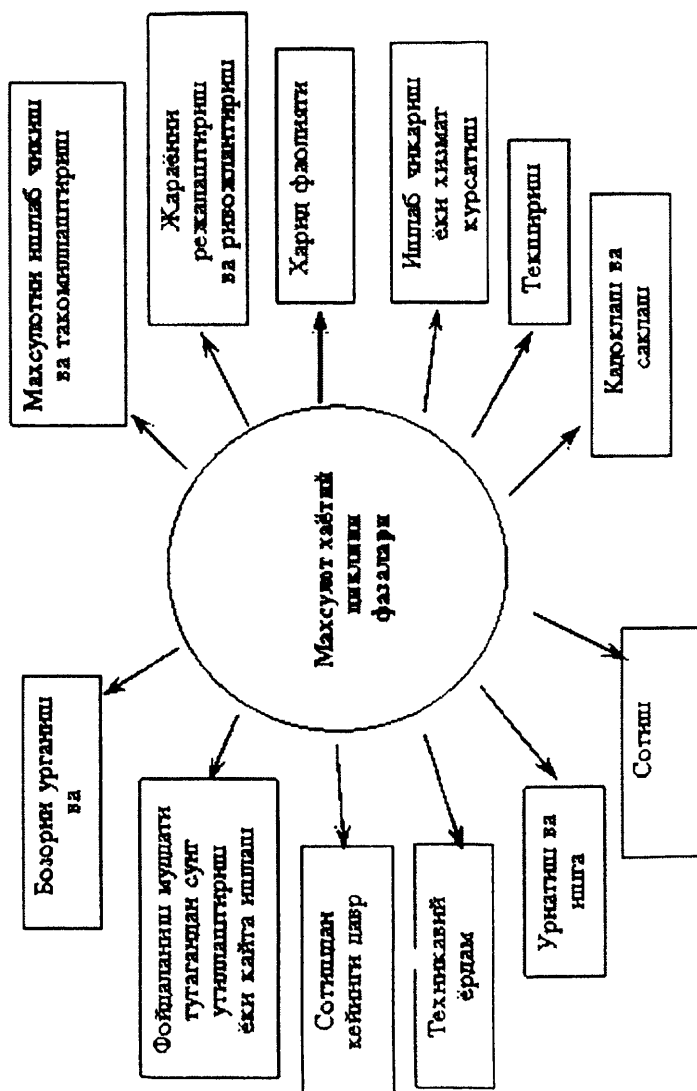

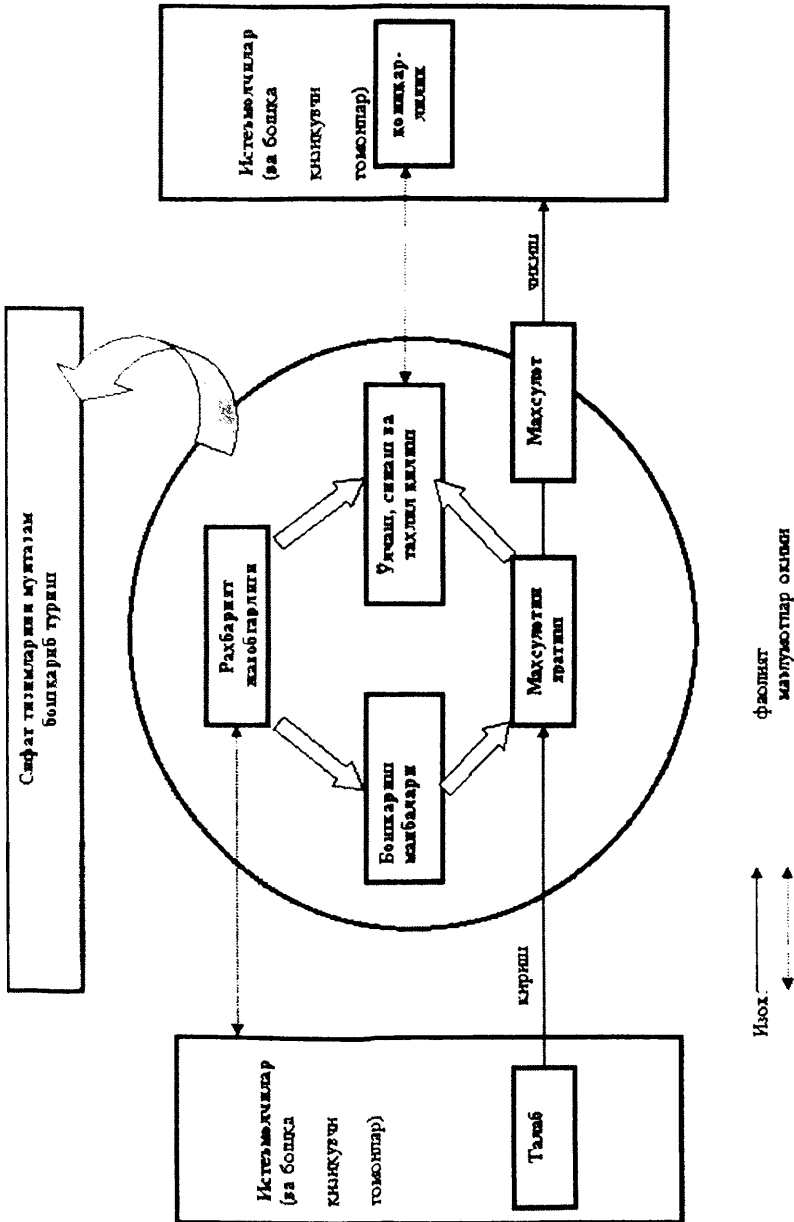
———— Аккредитлаш, сертификатлаштириш, назорат фаолиятлари
 - - - - - Функционал боғлиқлик

Деминг бошқарув цикли.

Сифатга таъсир кўрсатувчи ишлаб чиқариш фаолияти турлари

Дунёнинг айрим мамлакатларини штрих-кодлари

Давлат кодлари	GS1 Миллий ташкилотлари	Жаҳон ҳудудлари
000-019	GS1 US	АҚШ
020-029	<i>In-store numbers</i>	<i>Ички рақамлари</i>
030-039	GS1 US	АҚШ
040-049	<i>In-store numbers</i>	<i>Ички рақамлари</i>
050-059	<i>Coupons</i>	<i>Купонлар</i>
060-139	GS1 US	АҚШ
200-299	<i>In-store numbers</i>	<i>Ички рақамлари</i>
300-379	GS1 France	Франция
380	GS1 Bulgaria	Болгария
383	GS1 Slovenia	Словения
385	GS1 Croatia	Хорватия
387	GS1 Bosnia-Herzegovina	Босния-Герцеговина
400-440	GS1 Germany	Германия
450-459	GS1 Japan	Япония
490-499		
460-469	GS 1 Russia	Россия
470	GS1 Kyrgyz Republic	Қирғизистон Республикаси
471	GS1 Taiwan	Тайван
474	GS1 Estonia	Эстония
475	GS1 Latvia	Латвия
476	GS1 Azerbaijan	Озарбайжон
477	GS1 Lithuania	Литва
478	GS1 Uzbekistan	Ўзбекистан
479	GS1 Sri Lanka	Шри-Ланка
480	GS1 Philippines	Филиппин
481	GS1 Belarus	Беларуссия
482	GS1 Ukraine	Украина
484	GS1 Moldova	Молдова
485	GS1 Armenia	Арманистон
486	GS1 Georgia	Грузия
487	GS1 Kazakhstan	Қозоғистон
489	GS1 Hong Kong	Гонконг

Давлат кодлари	GS1 Миллий ташкilotлари	Жахон ҳудудлари
500-509	GS1 UK	Буюк Британия
520	GS1 Greece	Греция
528	GS1 Lebanon	Ливан
529	GS1 Cyprus	Кипр
53 0	GS1 Albania	Албания
531	GS1 Macedonia	Македония
535	GS1 Malta	Мальта
539	GS1 Ireland	Ирландия
540-549	GS1 Belgium, Luxembourg	Бельгия, Люксембург
560	GS1 Portugal	Португалия
569	GS1 Iceland	Исландия
570-579	GS1 Danmark	Дания
590	GS1 Poland	Польша
594	GS1 Romania	Румения
599	GS1 Hungary	Венгрия
600-601	GS1 South Africa	Жанубий Африка
603	GS1 Ghana	Гана
608	GS1 Bahrain	Бахрайн
609	GS1 Mauritius	Маврикий
611	GS1 Morocco	Марокко
613	GS1 Algeria	Алжир
616	GS1 Kenya	Кения
618	GS1 Ivory Coast	Кот-д' Ивуар
619	GS1 Tunisia	Тунис
621	GS1 Syria	Сирия
622	GS1 Egypt	Миср
624	GS1 Libya	Ливия
625	GS1 Jordan	Иордания
626	GS1 Iran	Эрон
627	GS1 Kuwait	Кувайт
628	GS1 Saudi Arabia	Саудия Арабистони
629	GS1 Emirates	О.А.Э.
640-649	GS1 Finland	Финляндия
690-695	GS1 China	Хитой
700-709	GS1 Norway	Норвегия

Давлат кодлари	GS1 Миллий ташкilotлари	Жахон ҳудудлари
729	GS1 Israel	Исроил
730-739	GS1 Sweden	Швеция
740	GS1 Guatemala	Гватемала
741	GS1 El Salvador	Сальвадор
742	GS1 Honduras	Гондурас
743	GS1 Nikaragua	Никарагуа
744	GS1 Costa Rica	Коста-Рика
745	GS1 Panama	Панама
746	GS1 Dominican Republic	Доминик Республикаси
750	GS1 Mexico	Мексика
759	GS1 Venezuela	Венесуэла
760-769	GS1 S witzerland	Швейцария
770	GS1 Colombia	Колумбия
773	GS1 Uruguay	Уругвай
775	GS1 Peru	Перу
777	GS1 Bolivia	Боливия
779	GS1 Argentina	Аргентина
780	GS1 Chile	Чили
784	GS1 Paraguay	Парагвай
786	GS1 Ecuador	Эквадор
789-790	GS1 Brazil	Бразилия
800-839	GS1 Italy	Италия
840-849	GS1 Spain	Испания
850	GS1 Cuba	Куба
858	GS1 Slovakia	Словакия
859	GS1 Czech	Чехия
860	GS1 Serbia & Montenegro	Сербия ва Черногория
865	GS1 Mongolia	Монголия
867	GS1 North Korea	Шимолий Кория
869	GS1 Turkey	Туркия
870-879	GS1 Netherlands	Нидерланды
880	GS1 South Korea	Жаниубий Кория
884	GS1 Cambodia	Камбоджи
885	GS1 Thailand	Таиланд

Давлат кодлари	GS1 Миллий ташкилотлари	Жаҳон ҳудудлари
888	GS1 Singapore	Сингапур
890	GS1 India	Ҳиндситон
893	GS1 Vietnam	Вьетнам
899	GS1 Indonesia	Индонезия
900-919	GS1 Austria	Австрия
930-939	GS1 Australia	Австралия
940-949	GS1 New Zealand	Янги Зеландия
955	GS1	Бош Офис
955	GS1 Malaysia	Малайзия
958	GS1 Macau	Макао
977	<i>Serial publications (ISSN)</i>	<i>Даврий нашр, пресс</i>
978 - 979	<i>Bookland (ISBN)</i>	<i>Китоблар</i>
980	<i>Refund receipts</i>	<i>Қайтариш қвитанцияси</i>
981-982	<i>Common Currency Coupons</i>	<i>Валюта купонлари</i>
990-999	<i>Coupons</i>	<i>Купонлар</i>

Изоҳ: “GS 1” Халқаро Ассоцияси маҳсулот, хизматлар, корхоналар, транспорт воситалари ва ҳакозоларнинг ҳақидаги маълумотлардан фойдаланишда идентификациялаш ва етказиш, штрих кодлаштириш ва маҳсулотни номерлаш ҳамда автоматик идантификациялаш учун GS 1 (EAN • UCC) стандартлар тизими билан бутун дунёда бир қанча тармоқлар бўйича бошқаради. GS 1 (EAN • UCC) тизимини жорий қилишда “GS 1” Халқаро ассоциясининг ҳудудий ёки миллий гуруҳдаги аъзо ташкилотлари мавжуд. Ўзбекистон Республикаси ҳудудидида бундай ташкилот “GS 1 Uzbekistan ” Ассоцияси бўлиб ҳисобланади. Ушбу ташкилот 1998 йилдан “GS 1” Халқаро ассоцияси (EAN International, Белгия) ва “ EPCglobal ” (АҚШ) Халқаро ташкилотларининг аъзодир.

"Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш асослари" номли ўқув қўланма "Метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш" кафедра жамоаси муҳокама қилиб, Олий таълимнинг - Табiiй фанлар, Инженерлик ва инженер иши Саноат ва ишлов бериш соҳаларининг бакалавр йўналишлари ва «Метрология, стандартлаштириш ва сифатни бошқариш» мутахассислаги бўйича таълим олаётган талаба ва аспирант ҳамда илмий тадқиқотчилар ушбу ўқув қўланмадан фойдаланишни тавсия этади.

